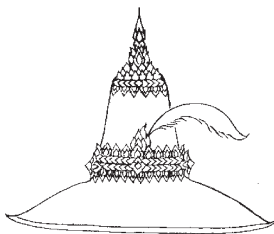

เดือนเพ็ญ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
พิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๖๕

เดือนเพ็ญ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
พิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๖๕

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในงาน

ถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

พุทธศักราช ๒๕๖๕

ณ วัดบรมวงศัศรวรารามวรวิหาร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันอังคารที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมวงศัศถรวราราม วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินตามที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาของพระราชทานไปทอดถวายยังที่ชุมชนนวมสงฆ์ ณ วัดบรมวงศัศิกวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันอังคารที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕ ตรงกับวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีชวด จุลศักราช ๑๓๘๔ เวลา ๐๘.๓๐ น.

ในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๕ การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเผยแพร่เป็นนิตยสารตามธรรมเนียมเป็นกุศลเจตนาในสงฆ์อย่างเคยปฏิบัติเป็นประจำทุกปี การเลือกสรรหนังสือย่อมต้องพิจารณาพิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการเหมาะสมแก่กุศลประโยชน์ แก่กาลเทศะ และแก่เหตุผลโดยทั่วไป ในปีนี้โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ครบรอบ ๘๔ ปี จึงเลือกสรรเรื่อง “เดือนเพื่อน” ผลงานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) บิดาของ ฯพณฯ ศ.ม.ล.ปิ่น มาลากุล ผู้ก่อตั้งและผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาคนแรก ซึ่งประพันธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๗ มาพิมพ์เผยแพร่เพื่อมอบเป็นที่ระลึกแก่ผู้มีจิตศรัทธาและผู้ร่วมงาน โดยเสด็จพระราชกุศล

หนังสือเรื่องเดือนเพื่อน มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติตนของข้าราชการ เป็นงานเขียนร้อยแก้วที่มีรูปแบบบันทึกคำสั่งสอน “เดือนเพื่อน” เป็นเรื่องที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ตั้งใจที่จะให้แง่คิด ความรู้ รวมทั้งเสนอแนะข้อควรปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบอาชีพรับราชการ ได้เขียนข้อตักเตือนให้แก่ข้าราชการ ท่านได้แบ่งข้าราชการไว้ ๒ ประเภท คือ หนึ่งข้าราชการที่ตั้งใจตนว่าเป็นคนรับจ้าง และสองข้าราชการที่ตั้งใจตนว่าเป็นข้าราชการ หนังสือเดือนเพื่อนจึงมีเนื้อหาคำสั่งสอน ที่มุ่งเน้นสั่งสอนข้าราชการใหม่ที่กำลังจะเข้าทำงานหรือเพิ่งเข้าทำงานให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้สมกับบทบาทหน้าที่ ให้รู้จักรักษาเกียรติยศแห่งความเป็นข้าราชการ ด้วยการรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินสมบัติที่หามาได้ รู้จักประหยัดอดออม อีกทั้งยังให้เห็นถึงความสำคัญของที่อยู่อาศัย ควรอดออมทรัพย์สินเพื่อที่จะซื้อหาบ้านเป็นของตนเอง และให้รู้จักเลือกคู่ครองที่เหมาะสมกับกาลเวลาและสถานภาพของตน กล่าวคือ ข้าราชการที่เพิ่งทำงานใหม่ ไม่ควรรีบหาคู่ครอง ควรสร้างเนื้อสร้างตัวให้มั่นคง เมื่อจะเลือกคู่ครองก็เลือกคู่ครองที่มีความประพฤติดี และมีความสามารถในการบริหารจัดการธุระภายในครอบครัวได้

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ขอน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายกุศลอันพึงบังเกิดในครั้งนี้แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และขอให้ทุกท่านที่มีจิตตานุโมทนาในกุศลพระราชทานของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาให้ไพบุลย์ด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละตลอดกาลนาน เทอญ.

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

หน้า

หนังสือกรมการศาสนา	๘
หนังสือแจ้งกำหนดการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน	๙
กำหนดการพิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน	๑๐
ค่ากล่าวถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน	๑๔
ข้อมูลการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน	๑๕
ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา	
เครื่องหมายราชการของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๙
ประวัติวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร	๒๒
ประวัติเจ้าอาวาส	๔๑
- พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส ป.ธ.๔)	๔๑
ประวัติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา	๔๔
สายราชสกุลมาลากุล	๕๑
เรื่อง เตือนเพื่อน	๕๗
บันทึกเรื่องวัดบรมวงศ์	๙๕
บรรณานุกรม	๑๑๑

ที่ วธ ๐๓๐๘/ ๒๓๑๕

กรมการศาสนา
๑๐ ถนนเทียมร่วมมิตร
เขตห้วยขวาง กทม. ๑๐๓๑๐

๒ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน ประจำปี ๒๕๖๕

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

อ้างถึง หนังสือโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ที่ ศธ ๐๔๒๙๐.๐๑/๔๗๖ ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕

ตามหนังสือที่อ้างถึง โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา มีความประสงค์จะขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินเพื่อนำไปถวายพระสงฆ์จำพรรษา ประจำปี ๒๕๖๕ ณ วัดบรมวงศักรวราม ตำบลสวนพริกอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความละเอียดแจ้งแล้ว นั้น

กรมการศาสนาทราบแล้ว และจะได้ดำเนินการขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินให้ตามความประสงค์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นายสำราญ นັกการเรียน)
รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทน
อธิบดีกรมการศาสนา

กองศาสนพิธี

โทร. ๐ ๒๒๐๙ ๓๗๒๒

โทรสาร ๐ ๒๒๐๒ ๙๖๓๒

ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ : saraban@dra.mail.go.th

ที่ ศธ ๐๔๒๙๐.๐๑/๐๑๕๕

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๒๒๗ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอแจ้งกำหนดการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕

นมัสการ พระเดชพระคุณพระญาณไตรโลก เจ้าอาวาสวัดบรมวงศัศรวรารามวรวิหาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการพิธีสมโภชและถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ได้ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐินพระราชทาน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๕ เพื่ออัญเชิญไปถวาย ณ วัดบรมวงศัศรวรารามวรวิหาร ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น

ในการนี้ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ขอเรียนให้ทราบว่า โรงเรียนจะดำเนินการนำผ้าพระกฐินพระราชทาน มาถวาย ณ วัดบรมวงศัศรวรารามวรวิหาร ในวันอังคารที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ เวลา ๐๘.๓๐ น. และสมโภชผ้าพระกฐิน พระราชทาน ในวันจันทร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ เวลา ๑๗.๐๐ น. ทั้งนี้ ทางโรงเรียนมอบหมายให้ นายธัณตวิธ ทับจันทร์ เป็นผู้ประสานงาน

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(นางวรรณดี นาคสุขปาน)

ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

โทร ๐-๒๒๕๔-๐๒๘๘ ต่อ ๑๒๓

โทรสาร ๐-๒๒๕๒-๗๐๐๒

ผู้ประสานงาน : นายธัณตวิธ ทับจันทร์

โทร. ๐๘ ๗๕๕๘ ๒๑๐๕

กำหนดการ

พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

ณ วัดบรมวงศัศุภรรวรามวรวิหาร
ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันจันทร์ที่ ๒๔ - วันอังคารที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

วันจันทร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ (แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑)

- เวลา ๑๖.๓๐ น. - คณะผู้บริหาร คณะครูโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
และประชาชนผู้ร่วมพิธี พร้อมกัน ณ มณฑลพิธี
พระอุโบสถ วัดบรมวงศัศุภรรวรามวรวิหาร
เพื่อประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์
สมโภชผ้าพระกฐินพระราชทาน
- เวลา ๑๗.๐๐ น. - ประธานพิธี จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- ประธานพิธีถวายพัตรองที่ระลึกแก่พระสงฆ์
- พิธีกรอาราธนาศีล ประธานสงฆ์ให้ศีล
- พิธีกรอาราธนาพระปริตร
พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
- ประธานพิธีและผู้ร่วมงานถวายเครื่องไทยธรรม
- พระสงฆ์อนุโมทนา
- ประธานในพิธีกรวดน้ำ รับพร
- พระสงฆ์พรมน้ำพระพุทธมนต์
- เสร็จพิธี

วันอังคารที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ (ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒)

- เวลา ๐๗.๓๐ น. - คณะผู้บริหาร คณะครูโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
ส่วนราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
และประชาชนผู้ร่วมพิธี พร้อมกัน ณ มณฑลพิธี
พระอุโบสถ วัดบรมวงศัศุทธวารารามวรวิหาร
- เวลา ๐๘.๓๐ น. - ประธานพิธีเดินทางถึงบริเวณมณฑลพิธี
พระอุโบสถ วัดบรมวงศัศุทธวารารามวรวิหาร
ดนตรีบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ (ประธานหยุดรอ)
- ประธานพิธีเดินไปยังโต๊ะหมู่ที่ตั้งผ้าพระกฐิน
พระราชทานไว้ ผู้ร่วมพิธีทุกคนลุกขึ้นยืน
- ประธานพิธีถวายความเคารพ
พระบรมฉายาลักษณ์ แล้วเปิดกรวยกระทงดอกไม้
จากนั้นถวายความเคารพอีกครั้งหนึ่ง
แล้วยืนมือทั้งสองยกผ้าพระกฐินพระราชทาน
จากพานแว่นฟ้าอุ้มประคองไว้ ยืนตรง
แสดงความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์
(ดนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี)
- เมื่อเพลงสรรเสริญพระบารมีจบ ประธานพิธี
ถวายความเคารพ
- ประธานพิธีเชิญผ้าพระกฐินพระราชทาน
เดินเข้าสู่ภายในพระอุโบสถ
- ประธานพิธีวางผ้าพระกฐินพระราชทาน
ที่พานแว่นฟ้า ตรงหน้าพระสงฆ์รูปที่ ๒
- ประธานพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
แล้วกราบ ๓ ครั้ง
- ประธานพิธีไปที่พานแว่นฟ้า หยิบผ้าห่ม
พระประธานส่งให้เจ้าหน้าที่

- ประธานพิธียกผ้าพระกฐินพระราชทาน
ขึ้นระครอง หันหน้าไปทางพระประธาน
ประนมมือ กล่าวนะโม ๓ จบ แล้วหันหน้ามาทาง
พระสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน
- ประธานพิธีวางผ้าพระกฐินพระราชทานบน
พานแว่นฟ้า แล้วยกประเคน พระสงฆ์รูปที่ ๒
พร้อมประเคนพานเทียนพระปาติโมกข์ จากนั้น
เข้าที่นั่งของประธานที่จัดไว้ ผู้ร่วมพิธีนั่งพร้อมกัน
- พระสงฆ์ทั้งหมดจะกระทำพิธีอปโลกนกรรม
และสวดญัตติทุติยกรรม พระสงฆ์รูปที่ได้รับ
นันทานุมัติให้เป็นองค์ครองผ้าพระกฐินลงไป
ครองผ้าและกราบกฐินตามลำดับต่อไป
- ประธานพิธีถวายเครื่องบริวารพระกฐินแต่พระสงฆ์
องค์ครอง แล้วกลับไปนั่ง ณ ที่ที่จัดไว้
- คณะผู้บริหาร คณะครูโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
หัวหน้าส่วนราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
และแขกผู้มีเกียรติ ร่วมถวายเครื่องไทยธรรม
แต่พระสงฆ์ทั้งหมดที่นั่งบนอาสน์สงฆ์
- ศาสนพิธีกรอ่านคำประกาศถวายจตุปัจจัย
แต่พระสงฆ์ และบำรุงพระอาราม
- ประธานพิธีถวายปวารณาบัตรแต่เจ้าอาวาส
- พระสงฆ์ใช้พัดยศอนุโมทนา ถวายอดิเรก
- ประธานพิธีกรรดน้ำ รับพร
- ประธานพิธี กราบลาพระประธาน
ประจำพระอุโบสถ

- ประธานพิธีมอบเงินบำรุงการศึกษาแก่โรงเรียน
ที่วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร อุบลรัตน์
- ประธานพิธีเดินไปถวายความเคารพ
พระบรมฉายาลักษณ์ที่ประดิษฐาน ณ โต๊ะหมู่
เป็นเสร็จพิธี

การแต่งกาย

วันจันทร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

ผู้ร่วมพิธีแต่งกายชุดผ้าไทย ชุดสากลนิยม หรือชุดสุภาพ

วันอังคารที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

- ข้าราชการแต่งเครื่องแบบชุดปกติขาว
- ประชาชนทั่วไปแต่งกายชุดผ้าไทย ชุดสากลนิยม
หรือชุดสุภาพ

คำกล่าว

ถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

“นะโม ตัสสะ ภาวะะโตะ อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทธัสสะ”

(ว่า ๓ จบ)

ผ้าพระกฐินทาน กับทั้งผ้าอันสงสบริวารทั้งปวงนี้

ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

กอบประด้วยพระราชศรัทธา

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

พระราชทานตามที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

ขอพระราชทานมาทอดถวายยังที่ชุมนุมสงฆ์

ซึ่งจำพรรษากาลถ้วนไตรมาส

ในอาวาสวิหารนี้

ขอพระสงฆ์จงรับผ้าพระกฐินทานนี้

กระทำกฐินต์ถาวรกิจ ตามพระบรมพุทธานุญาตนั้น เทอญ.

ข้อมูลการถวาย ผ้าพระกฐินพระราชทาน ของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ได้ขอรับพระราชทานผ้าพระกฐิน เพื่อไปทอดถวายยังที่ชุมนุมสงฆ์ ณ พระอารามหลวงต่างๆ เป็นประจำทุกปี ถือเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียนในการทะนุบำรุงและสืบทอดพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึงปัจจุบัน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาได้เป็นเจ้าภาพงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๐	วัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ
พ.ศ. ๒๕๑๗	วัดชัยพฤกษ์มาลา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๒๔	วัดปฐมคงคาราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๔
พ.ศ. ๒๕๒๖	วัดปฐมวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๖
พ.ศ. ๒๕๒๗	วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๗
พ.ศ. ๒๕๒๘	วัดปรมย์ยิกาวาส อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๘
พ.ศ. ๒๕๒๙	วัดสุวรรณาราม กรุงเทพมหานคร วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๙

- พ.ศ. ๒๕๓๐ วัดหนองแขวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๓๐
- พ.ศ. ๒๕๓๑ วัดชินวราราม กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๑
- พ.ศ. ๒๕๓๔ วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔
- พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดราชบูรณะ กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๕
- พ.ศ. ๒๕๓๖ วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๖
- พ.ศ. ๒๕๓๗ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๗
- พ.ศ. ๒๕๓๘ วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘
- พ.ศ. ๒๕๓๙ วัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๐ วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๑ วัดเทพธิดาราม กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๒ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๒
- พ.ศ. ๒๕๔๓ วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร จังหวัดสิงห์บุรี
วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๓
- พ.ศ. ๒๕๔๔ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๔
- พ.ศ. ๒๕๔๕ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

- พ.ศ. ๒๕๔๖ วัดปฐมวณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๖
- พ.ศ. ๒๕๔๗ วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๗
- พ.ศ. ๒๕๔๘ วัดปฐมวณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร
วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๘
- พ.ศ. ๒๕๔๙ วัดเขาแก้ววรวิหาร อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๙
- พ.ศ. ๒๕๕๐ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐
- พ.ศ. ๒๕๕๑ วัดเสนาสนารามราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๑
- พ.ศ. ๒๕๕๒ วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี
วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๒
- พ.ศ. ๒๕๕๓ วัดบุญยืน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน
วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓
- พ.ศ. ๒๕๕๔ วัดโนนวัง อำเภอนาหว้า จังหวัดสงขลา
วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๔
- พ.ศ. ๒๕๕๕ วัดสำราญนิเวศ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕
- พ.ศ. ๒๕๕๖ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖
- พ.ศ. ๒๕๕๗ วัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด)
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๗

- พ.ศ. ๒๕๕๘ วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘
- พ.ศ. ๒๕๕๙ วัดเจ็ดยอด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๙
(กฐินพระราชทานปีสุดท้าย ในรัชกาลที่ ๙)
- พ.ศ. ๒๕๖๐ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๐
(กฐินพระราชทานปีแรก ในรัชกาลที่ ๑๐)
- พ.ศ. ๒๕๖๑ วัดเชกกาเจติยาราม อำเภอเชกกา จังหวัดบึงกาฬ
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พ.ศ. ๒๕๖๒ วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๒
(กฐินพระราชทานปีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก)
- พ.ศ. ๒๕๖๓ วัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓
- พ.ศ. ๒๕๖๔ วัดแจ้งวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช
วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๔
- พ.ศ. ๒๕๖๕ วัดบรมวงศ์อิศรวราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๕

เครื่องหมายราชการ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เมื่อราวศักราช ๗๒๑ ปีชาล โทศก วันศุกร์ เดือนห้า ขึ้นหกค่ำ
เพลา ๓ นาฬิกา ๙ บาท หรือตรงกับ
วันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๑๘๘๓
พระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาขึ้น ที่ตำบลหนองโสน
ซึ่งพ่อพรหมณีได้ฤกษ์ตั้งพิธีกลบบัตรสุมเพลิง
(ชื่อพิธีอย่างหนึ่งทำเพื่อแก้เสนียด)
ได้สังข์ทักษิณาวัตรขอนหนึ่งได้ต้นหมัน เพราะเหตุดังกล่าว
ตราประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นรูปสังข์ทักษิณาวัตร
ประดิษฐานอยู่บนพานทอง ภายในปราสาท ๑ หลัง ได้ต้นหมัน

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๑ ตอนพิเศษ ๑๒๙ ง วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๗
ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่อง กำหนดภาพเครื่องหมายราชการ
ตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายราชการ พุทธศักราช ๒๔๘๒ (ฉบับที่ ๒๑๔)

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๖๕ ๑๘

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้อักษรย่อว่า “อย”

คำขวัญประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานท์กวี คนดีศรีอยุธยา
เลอคุณค่ามรดกโลก”

คำขวัญจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กำหนดขึ้นเมื่อจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเจ้าภาพในการแข่งขันกีฬาแห่งชาติ ครั้งที่ ๒๔ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยได้ตั้งคำขวัญว่า “ราชธานีเก่า อู่ข้าวอู่น้ำ เลิศล้ำกานท์กวี คนดีศรีอยุธยา” ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ได้เสนอความคิดเห็นขอเพิ่มเติมคำขวัญจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อให้ครอบคลุมจุดเด่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นเมืองมรดกโลกทางด้านศิลปวัฒนธรรม เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงประกาศใช้คำขวัญประจำจังหวัดใหม่ โดยเพิ่มคำว่า “เลอคุณค่ามรดกโลก” ต่อท้ายคำขวัญเดิม

ความหมายและความสำคัญของคำขวัญ

“ราชธานีเก่า” หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงเก่าของประเทศไทย ในนามว่า “กรุงเทพมหานครราชนครศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรัมย์” หรือเรียกกันทั่วไปว่า “กรุงศรีอยุธยา” ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและการต่างประเทศ ยาวนานถึง ๔๑๗ ปี โดยมีพระมหากษัตริย์ปกครอง ๕ ราชวงศ์ ๓๓ พระองค์

“อุ้งข้าวอุ้งน้ำ” หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกและยังมีแม่น้ำไหลผ่าน ๔ สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำน้อย ทำให้เหมาะแก่การเกษตรกรรม การประมงและการค้าขาย

“เลิศล้ำกานท์กวี” หมายถึง ในสมัยกรุงศรีอยุธยามียุคทองของวรรณคดี คือ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กอปรด้วยกวีเอกที่มีความสามารถล้ำเลิศ เช่น สมเด็จพระนารายณ์ พระมหาราชครู ศรีปราชญ์ เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) พระโหราธิบดี วรรณคดีที่สำคัญ เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ โคลงกำสรวล ศรีปราชญ์ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง จินตตามณี มหาชาติ คำหลวง

“คนดีศรีอยุธยา” หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วยคนดีมีความสามารถทุกยุคทุกสมัยตลอดมา แม้เมื่อกรุงศรีอยุธยาต้องเสียกรุงให้แก่พม่า ถึง ๒ ครั้ง แต่ก็ยังสามารถกอบกู้เอกราชกลับคืนมาได้ ก็ด้วยเหตุเพราะมีคนดีที่มีความสามารถนั่นเอง จนมีคำกล่าวมาแต่เดิมว่า **“กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”**

“เลอคุณค่ามรดกโลก” หมายถึง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นเมืองมรดกโลกทางด้านศิลปวัฒนธรรม เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ จึงจัดงานประจำปีเพื่อเฉลิมฉลองโดยใช้ชื่องานว่า **“งานยอยศยิ่งฟ้าอยุธยามรดกโลก”** โดยมีการจัดแสดง แสง สี เพื่อถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติ*

วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร

วัดบรมวงศ์อิศรวราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ได้รับอิสริยยศศักดิ์ของพระอารามในอันดับ “วรวิหาร” ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำป่าสัก ห่างจากชายตลิ่ง ๒๒๐ เมตร ในท้องที่หมู่บ้านเพนียด ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเนื้อที่อาณาเขตวัด ๒๙ ไร่ และมีที่นาเป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดติดต่อกับวัดเป็นผืนเดียวกันอีก ๔๓ ไร่

* ภาพประกอบเนื้อหาถ่ายโดย : นางยุพิน ภูยาธร อาจารย์เก่าเตรียมอุดมศึกษา

วัดบรมวงศัศครวราชราม เดิมเป็นวัดราษฎร์มีนามว่า “วัดทะเลหญ้า” เพราะตั้งอยู่กลางทุ่งหญ้าถึงฤดูน้ำ น้ำท่วมตลอดบริเวณทุกปี หนึ่ง คำว่า ทะเลหญ้านี้ อาจจะมาจกคำว่า ทำเลหญ้าก็ได้ เป็นวัดโบราณสร้างมาแต่ ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ได้กลายสภาพเป็นวัดร้างมาเป็นเวลา ช้านาน พระอุโบสถ เสนาสนะสงฆ์ และถาวรวัตถุต่าง ๆ พังทลายเสียหาย ไปทั้งหมด คงเหลือแต่เนินพระเจดีย์พอเห็นเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็น ที่วัดร้าง มาก่อนเท่านั้น ด้วยพระกุศลเจตนาในอันที่จะทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้ถาวรจิรัฐติกาลสืบไป สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงเห็นว่าวัดร้างแห่งนี้ตั้งอยู่ในที่บริเวณเสียบสังกัด สมควรเป็นที่อยู่จำพรรษาบำเพ็ญสมณธรรมของพระสงฆ์สามเณรสืบไป พระองค์ท่านทรงมีพระปิตโสมนัสเปี่ยมด้วยพระศรัทธาอันแรงกล้า จึงได้ ทรงเริ่มสถาปนาวัดทะเลหญ้าขึ้นใหม่ทั้งหมด เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เสร็จเรียบร้อยบริบูรณ์เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๘ ในรัชกาลที่ ๕ และได้ถวายเป็นพระอารามหลวง โปรดเกล้าฯ พระราชทาน นามว่า “วัดบรมวงศัศครวราชราม”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบ ปรปักษ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี พระราชชายานารี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระชนนี ประสูติ ณ วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๒๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๖๒ พระนามเดิมว่า เจ้าฟ้าชายกลาง มีพระภาคและพระภคินี ร่วมพระชนนีเดียวกันอีก ๓ พระองค์ คือ พระเชษฐภคินี เจ้าฟ้าชาย อารมณ์ ล้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พระกนิษฐภคินี เจ้าฟ้าหญิงหนึ่งองค์ ล้นพระชนม์แต่ยังทรงพระเยาว์ และพระกนิษฐภคินีพระองค์ ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าชายปวี ล้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระชันษา ๑๙ ปี ส่วนพระชนนี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑล ทิพยวดี พระราชชายานารีนั้น ล้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ พุทธศักราช ๒๓๘๑ เมื่อพระชนมพรรษา ๔๒ ปี

เจ้าฟ้าชายกลางเริ่มแรกรับราชการในกรมวังในรัชกาลที่ ๓ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามว่าเจ้าฟ้ามหามาลา และทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นปราบปรบักษ์ ต่อมาทรงเลื่อนกรมขึ้นเป็นกรมขุนบาราบปรบักษ์โปรดเกล้าฯ ให้ว่าการกรมวัง กรมพระคชบาล และกรมสังฆการีธรรมการในรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ เลื่อนกรมขึ้นเป็นกรมพระบาราบปรบักษ์ ครั้นถึงปีพุทธศักราช ๒๔๒๘ ได้โปรดเกล้าฯ เลื่อนกรมขึ้นสูงสุด เป็นสมเด็จพระยามหามาลา ทรงพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระยามหามาลา บาราบปรบักษ์ มหิศวรงค์ดิสุนทรวิวงศ์ บรมพงศบริพัตร วิวัฒนายไสตมสรรพศิลปาคมอุดมกิจ พิษเนศวรประสิทธิคชกรรมศาสตราภรณ์วาทกาพยปฏิภาณ สกฤษฎีศุภการสกลรัชฎาธิกิจ ปรีชาตโยพาร สมบูรณคุณสารสุจริตจริยาภิรมย์ ราชพงศานุกรมมุขปติษฐา สกถนรามิณินิต นริศราธิบดินทร์ ปรมินทรมหาราชวโรปการ ปรีชาญาณยุติธรรมมาชวาตยาตริยศรีรัตนไตรสรณคุณารักษ์ บรมอัศรมหาบุรุษยรัตน์สุขุมลเกษัตริย์วิสุทธินิชาติธรรมิกนาถบริพัตร และในรัชกาลที่ ๕ นี้ ที่ประชุมพระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ ร่วมกันสมมติให้เป็นผู้สำเร็จราชการในพระราชสำนัก และว่าการพระคลังทั้งปวง ต่อมาได้ทรงว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกกระทรวงหนึ่ง สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๒๙ พระชนมพรรษา ๖๗ ปี พระองค์ท่านทรงเป็นต้นสกุลมามาลากุล

มูลเหตุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบาราบปรบักษ์ ทรงสร้างวัดบรมวงศ์ฯ ขึ้นนี้ โดยที่พระองค์ท่าน ได้ทรงศึกษาคชกรรมศาสตร์จากพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงเทพยพลภักดิ์ (พระนามเดิม พระองค์เจ้าอภัยทัต) พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ทรงเป็นพระหม่อมเฒ่า และ อาจารย์ต้นตำรับศิลปศาสตร์เรื่องช้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และได้ทรงว่าการกรมพระคชบาลในรัชกาลที่ ๒ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๐ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงเทพยพลภักดิ์สิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ (พระนามเดิม พระองค์เจ้าพนมวัน) ได้ทรงว่าการกรมพระคชบาล ต่อมาจนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๙

จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบารามปรีชัญ ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศเป็นกรมขุนบารามปรีชัญ ว่าการกรมพระคชบาลอีกหน้าที่หนึ่งสืบต่อมา และมีเพียงแต่จะได้รับหน้าที่ว่าการกรมพระคชบาลสืบแทนพระอาจารย์ผู้ทรงสอนวิชาคชกรรมศาสตร์เท่านั้นก็หาไม่ พระองค์ยังได้ทรงเป็นพระหมอเฝ้าสืบแทนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพยพลภักดี และได้รับพระราชทานวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพยพลภักดีตรงข้ามประตูวิเศษไชยศรี ซึ่งเป็นที่ตั้งกรมศิลปากรในปัจจุบันนี้ รวมทั้งตำหนักประทับแรมที่ตำบลเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่ประทับอีกด้วย เมื่อพระองค์ท่านทรงมีหน้าที่ดูแลเพนียดอันเป็นที่สำหรับคล้องช้างป่า ทั้งเป็นผู้ทรงควบคุมการจับช้างด้วยเช่นนี้ จึงต้องเสด็จไปประทับแรมที่ตำหนักเพนียดเสมอ เมื่อได้ทรงเห็นวัดทะเลหลวงกลายเป็นวัดร้างอยู่กลางทุ่ง ไม่ห่างไกลจากเพนียดและตำหนักที่ประทับแรมของพระองค์มากนัก ประกอบด้วยพระองค์มีพระราชหฤทัยตั้งมั่นอยู่ในสุจริตยุติธรรม และทรงประพุดิพระองค์มั่นคงอยู่ในพระไตรสรณาคมน์ มีพระราชศรัทธาแรงกล้าในอันที่จะทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา พระคุณลักษณะ เช่นว่านี้มีปรากฏอยู่ในสร้อยพระนามทรงกรมที่จารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระยาบารามปรีชัญ ฯลฯ ...สมบูรณคุณสารสุจริตจริยาภิรมย์... ปรีชาญาณยุติธรรมาชาวยาศรัยศรีรัตนไตรสรณคุณารักษ์... อาศัยพระกุศลจริยาดังกล่าวนี้ จึงเป็นพลวปัจจัยนำให้พระองค์ทรงสร้างวัดบรมวงศ์ฯ ขึ้นส่วนตำหนักประทับแรมที่เพนียดนั้นภายหลังต่อมาทางราชการได้ใช้เป็นสถานที่โรงเรียนช่างต่อเรือของกรมอาชีวศึกษา และเมื่อโรงเรียนนั้นไม่ได้ใช้สถานที่นี้แล้ว จึงได้ใช้เป็นโรงเรียนประชาบาลต่อมาจนบัดนี้

การสร้างวัดบรมวงศ์ฯ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบารามปรีชัญนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชศรัทธาและทรงสนพระราชหฤทัยด้วยเป็นอย่างมาก ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังทรงสร้างกุฏิถวายสงฆ์เป็นส่วนของพระองค์ด้วยหลังหนึ่ง เมื่อถึงเทศกาลกลุณก็ได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคจากกรุงเทพฯ ไปถวาย

ฝ่าพระกลืน เป็นพิธีหลวง ต่อมาเมื่อถึงคราวงานพิธีฝังลูกนิมิตและสมโภช พระอาราม ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานประกอบพระราชพิธี ยิ่งกว่านั้นการบอกสีมาทั้ง ๘ ทิศรอบพระอุโบสถในพิธีกรรมผูกพัทธสีมา ก็ได้มีพระราชศรัทธาแรงกล้า ทรงรับพระราชภาระเป็นผู้ดำรัสตอบคำถาม ของพระสงฆ์ เป็นภาษาบาลีจนครบทั้ง ๘ ทิศ หน้าที่ผู้บอกสีมานั้นจะให้ คฤหัสถ์คนหนึ่งหรือหลายคนที่ยำคำบาลีว่า “ปาสาธเณ ภนฺเต” ได้เป็นผู้ กล่าวตอบคำถามของพระสงฆ์ก็พอแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงกระทำหน้าที่อุบาสกนี้ด้วยพระองค์เอง โดยมีได้ทรงถือว่าเป็นการที่ พระเจ้าแผ่นดินไม่ควรทรงกระทำ ซึ่งการทรงประกอบพระราชกรณียกิจ อันพิเศษนี้ยังไม่พบหลักฐานที่ปรากฏว่า พระมหากษัตริย์พระองค์ใดได้ทรง กระทำมาก่อนและในการสร้างหรือปฏิสังขรณ์วัดใด ดังจะเห็นได้จาก พระราชกิจรายวันที่ได้ทรงบันทึกไว้ ในส่วนที่เกี่ยวกับวัดบรมวงศ์ ต่อไปนี้

วันศุกร์ แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ เวลาเช้า ๒ โมง ลงเรือโสภณขึ้นไปจอดที่วังจันทร์ กินข้าว แล้วเรียกขบวนแห่ แล้วตามไปวัดบรมวงศ์อิศรวราราม ไปที่กุฎี อ่านหนังสือประกาศถวายกุฎีแล้ว ให้สมเด็จพระ^(๑) ลงชื่อด้วยเป็นเจ้าของถวายพร้อมกัน ในกุฎีมีพระธรรมราชา^(๒) พระธรรมไตรโลก^(๓) เป็นประธาน เมื่อถวายของ เสร็จแล้ว ไปดูพระอุโบสถแล้วจึงกลับมาบรรจพระเจดีย์^(๔) เวลาบ่ายโมงเศษกลับ

^(๑) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ กรมพระยาบำราบปรปักษ์

^(๒) และ ^(๓) คือ พระราชาคณะชั้นธรรม นามเดิมว่า พระธรรมราชานุวัตร และพระธรรมไตรโลกาจารย์ นิมิตต์ไปจากกรุงเทพฯ

^(๔) ทรงบรรจุพระบรมธาตุและเครื่องพุทธานุชาอื่น

- วันศุกร์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีมลุน นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
ส่งเงินถวายสมเด็จพระสังฆราช ช่วยในการทำวัด ๑๐๐ ชั่ง
- วันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมลุน นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
เวลา ๔ โมงเช้า ไปลงเรือโสภณขึ้นไปกรุงเก่า
ทอดกฐินวัดบรมวงศ์ฯ แล้วกลับ
- วันศุกร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมลุน นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
เวลาเช้าโมงหนึ่งโกรกแล้วลงเรือโสภณ ผู้หญิงไปด้วย
เจ้านายผู้ชายไปเรือพระนายไวย ขึ้นไปกรุงเก่า ไปที่พลับพลา
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทำไว้ที่วัดทะเลหญ้า ลงเรือขนูไปเล่นทุ่ง
กินข้าวเช้าในเรือ
เวลาเที่ยง กลับมาพลับพลา แล้วไปที่พระอุโบสถ พุดกับ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้วยราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๒ โมง
กลับมาจากปะอิน
- วันจันทร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑ ปีมลุน นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
ปิดทองลูกนิมิตวัดบรมวงศ์ฯ ๘ ลูก^(๑)
- วันพุธ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑ ปีมลุน นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
บ่าย ๕ โมง ออกเรือโสภณแต่บางปะอินขึ้นไปกรุงเก่าเลยไป
วัดบรมวงศ์ฯ ที่เดียว ถึงวัดเวลาพลบค่ำมากหน่อย
พบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ช่วยกันถวายไตรสงฆ์ แล้วถวายเงิน
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชช่วยการ ๑๐ ชั่งแล้วพุดกับท่าน
ด้วยราชการต่าง ๆ มีเรื่องเชียงใหม่ เป็นต้น พระสวตมณต์
จบแล้วไปที่พระเจดีย์ บูชาแล้วกลับไปพลับพลาหน้าวัด
จุดดอกไม้^(๒) แล้วดูหนัง กินข้าวชนิดน้อย เวลา ๔ ทุ่มกลับ

^(๑) ลูกนิมิต ทำด้วยหินฝังไว้ประจำทิศทั้ง ๘ รอบพระอุโบสถ แสดงเขตพัทธสีมา สำหรับพระสงฆ์
ทำสังฆกรรม

^(๒) ทรงจุดดอกไม้เพลิง ในงานสมโภชพระพุทธรูป พระมหาเจดีย์หรือปูชนียวัตถุที่สำคัญจะมีต้นดอกไม้
เพลิง ผังเรียงรายเป็นแถวอยู่ด้านหน้าสำหรับจุดเป็นพุทธบูชา

วันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙
บ่าย ๕ โมงเศษ ไปวัดบรมวงศ์ฯ เวลาสวดมนต์นั่งพูดอยู่กับ
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และท่านภูกุญชร^(๑) ที่หน้าโบสถ์ สวดจบแล้ว
ตำรวจยกลูกนิมิตออกรายตามทิศ แล้วถวายใบอนุญาติ
พัทธสีมา^(๒) ของเก่าที่ถวายไว้เมื่อขึ้นกุฎี เสด็จทรงอ่าน
ประกาศสงฆ์ แล้วรดน้ำสังข์ เจริญลูกนิมิตเอาลงที่แล่วมานั่งที่
ประธานนอกเสมา พระสวดถอนในโบสถ์แล้วรายออกมาถอน
ตามทิศ ใช้อย่างเก่าเวียนทักษิณาวัง เมื่อเวลาถอนกันอยู่นั้น
ไปกินข้าวที่พลับพลา ถอนเสร็จแล้วได้ไปบอกเสมาทุกทิศ^(๓)
แล้วนั่งที่ปราสาทนอกจนผูกแล้วเข้าไปในพระอุโบสถ
พระสงฆ์อดีต^(๔) แล้วสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้สายสิญจน์กลับมา
จุดดอกไม้ที่พลับพลา แล้วกลับมาวังจันทร์

มีคำเล่าว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้าง
วัดทะเลหญ้าขึ้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ทรงตั้งนามวัดนี้ใหม่ว่า “วัดติณวัน”
หรือ “ติณวัน” (ยังไม่พบหลักฐานคำเขียนที่แน่นอน) ต่อมาเมื่อได้ถวายให้
เป็นพระอารามหลวง จึงได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดบรมวงศ์
อิศรวราราม” แต่ยังไม่พบหลักฐานการเปลี่ยนชื่อวัดทะเลหญ้าเป็นวัด “ติณวัน”
หรือ “ติณวัน” เป็นรูปคำบาลี ก่อนหน้าได้รับพระราชทานนามเป็น
“วัดบรมวงศ์อิศรวราราม”

^(๑) ท่านภูกุญชร คือ เจ้าพระยาภูกุญชร

^(๒) พระอุโบสถที่สร้างขึ้นแล้ว จะสมบูรณเป็นที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมได้ตามพระวินัย ต้องทำพิธีผูกพัทธสีมา
เสียก่อนและจะผูกพัทธสีมาได้ก็ต่อเมื่อได้รับพระบรมราชโองการประกาศให้เป็นที่วิสุทธคามสีมา

^(๓) เสด็จไปบอกเสมาทุกทิศ คือการผูกพัทธสีมานั้น พระสงฆ์ชุมนุมกันสวดญัตติในพระอุโบสถ
แล้วออกมายืนภายในเขตที่กำหนดให้เป็นเขตพัทธสีมา ถ้ามเป็นภาษาบาลีว่า “อิมาย ปริมสย
ก็ นิมิตต” คนที่สวดผู้ชานตอบยืนอยู่ภายนอกเขต ตอบว่า “ปาสาโน ภนเด” แล้วก็ไปถามและตอบ
ทิศอื่นต่อไปจนครบทั้ง ๘ ทิศ เสร็จแล้วพระสงฆ์กลับเข้าไปสวดสมมติเขตพัทธสีมาอีกเป็นเสร็จพิธี

^(๔) พระสงฆ์อดีต คือ งานพระราชพิธี งานพระราชกุศล งานที่เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ เช่น
งานกรฐพระราชทานหรืองานของเจ้านายข้าราชการที่ดี ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระ
พระบรมราชินีเสด็จ พระสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้าในงานนั้นต้องมีคำบาลีถวายอดีต แต่นิยมว่าต้องเป็น
พระราชาคณะและใช้พัตยศยอตแหลม จึงจะถวายอดีตได้

การที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรงสถาปนา วัดทะเลหญ้าขึ้นเป็นวัดบรมวงศอิศรวรารามนี้ มิใช่เพียงแต่เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์เท่านั้น แต่ได้ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ ในที่วัดเก่าร้างทั้งหมด อย่างครบถ้วนบริบูรณ์พร้อมด้วย พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระสถูปเจดีย์ กุฏิเสนาสนะสงฆ์ และถาวรวัตถุอื่น ๆ ถาวรวัตถุเหล่านี้ ทรงสร้างขึ้นอย่างประณีตถาวร ก่ออิฐ โบกปูน ปูพื้นด้วยหินอ่อน ประกอบด้วยลวดลายศิลปะเป็นรูปพระมหามาลา และภาพจิตรกรรมต่าง ๆ อย่างงดงาม นับว่าเป็นวัดที่งามเด่นมากวัดหนึ่งในสมัยนั้น และเพราะตั้งอยู่กลางทุ่งใกล้ฝั่งแม่น้ำ จึงเพิ่มความงามเด่นยิ่งขึ้น ผู้ที่สัญจรผ่านไปมาทั้งทางน้ำหรือทางบกจะสามารถมองเห็นความสง่างามของวัดนี้ได้ตั้งแต่ระยะไกล รายการอาคารถาวรวัตถุของวัดที่ทรงสร้างขึ้นในสมัยแรกนั้นนับว่าวิจิตรงดงามมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ภายหลังต่อมาถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุที่งามเด่นเหล่านี้ต้องประสบกับความเสื่อมโทรมและบางอย่างก็พังทลายหมดสภาพไปถึงที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ทรงสร้างไว้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ด้วยศิลปะฝีมือช่างอย่างประณีตในสมัยแรกสร้างวัดนี้นั้น เป็นรายการดังนี้

๑. พระอุโบสถถาวรก่ออิฐถือปูน

กว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๑๘.๐๐ เมตร พื้นปูด้วยหินอ่อน ผนังภายในได้หน้าต่าง ปูด้วยกระเบื้องลายครามโดยรอบทั้ง ๔ ด้าน หลังคามุงด้วยกระเบื้องแบบโบราณ เครื่องบนไม้สัก ชุ่มประตู่ หน้าต่าง และช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ สร้างด้วยแบบปูนปั้น เป็นรูปลักษณะนาคเกี่ยว ภายในชุ่มประตู่หน้าต่างทำเป็นลายเครือวัลย์ล้อมพระมหามาลาอย่างประณีตสวยงาม

พระอุโบสถ

๓๐ เดือนเพื่อน ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

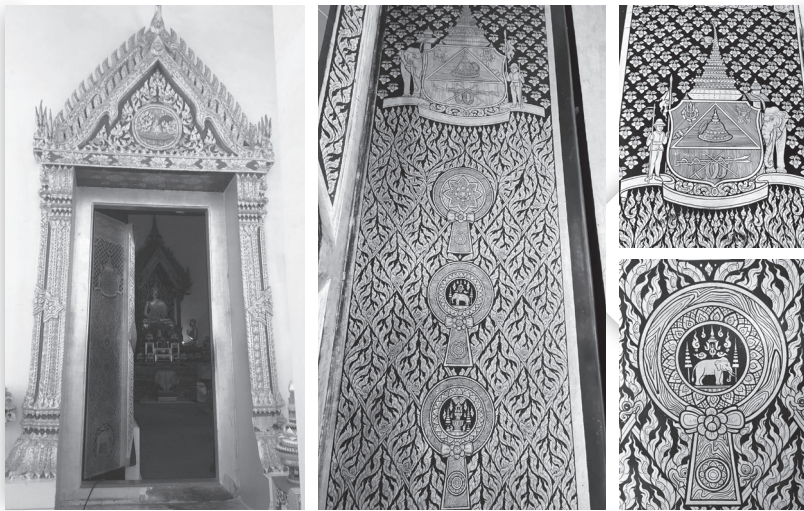
พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อด้วยโลหะลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง ๑.๐๐ เมตร สูงตลอดยอดพระรัศมี ๑.๖๐ เมตร ประดิษฐานหินอ่อน ภายใต้เรือนแก้วทำเป็นรูปพระมหามาลา

หลวงพ่อเพชร
พระประธานภายในพระอุโบสถ
ซุ้มเรือนแก้วทำเป็นรูปพระมหามาลา

รูปพระอัครสาวกเบื้องขวา คือ พระสารีบุตร พระอัครสาวก
เบื้องซ้าย คือ พระมหาโมคคัลลานะ ในลักษณะนั่งคุกเข่า หล่อด้วยโลหะ
ลงรักปิดทอง ทั้ง ๒ องค์ ขนาดกว้าง ๔๕ เซนติเมตร สูง ๙๐ เซนติเมตร

เมื่อคืนวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้เกิดเหตุการณ์ที่น่าอนาถสังเวชขึ้นเกี่ยวกับพระประธานองค์นี้ คือ มีคนใจร้ายอำมหิตไม่ทราบจำนวน ได้บังอาจลักลอบเข้าไปตัดพระเศียรพระพุทธรูป นำไปขายให้กับแหล่งรับซื้อศิลปวัตถุโบราณของคนต่างชาติ แม้จะได้แจ้งเรื่องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทำการสืบสวนสอบสวนแล้ว จนบัดนี้ก็ยังไม่จับตัวคนร้ายใจทมิฬรายนี้มาลงโทษตามกระบิลเมืองไม่ได้ กรมการศาสนาพร้อมด้วยท่านเจ้าคณะอำเภอยะนงนครศรีอยุธยาจึงได้เสนอขอประทานอนุมัติ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ขอให้กรมศิลปากรหล่อพระเศียรใหม่ ให้มีรูปลักษณะศิลปะเหมือนอย่างพระเศียรเดิม ซึ่งกรมศิลปากรได้ให้เจ้าหน้าที่ช่างประติมากรรมจัดการหล่อและนำพระเศียรไปติดตั้งประกอบองค์พระเสร็จเรียบร้อย โดยอาศัยทุนของวัดบรมวงศ์ฯ เป็นค่าใช้จ่ายในการหล่อพระเศียรใหม่นี้ เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท ในโอกาสที่ครุสภาได้รับพระราชทานทอดกฐินในปี ๒๕๐๒ นี้ เจ้าคณะอำเภอยะนงนครศรีอยุธยาพร้อมด้วยข้าราชการและประชาชน จึงได้ประกอบพิธีนิมนต์พระสงฆ์ ๙ รูป เจริญพระพุทธมนต์สวดพุทธอภิเษกตามประเพณีนิยม เป็นการสมโภชฉลองพร้อมทั้งงานพระกฐินพระราชทานครั้งนี้

บานประตูพระอุโบสถ

๓๒ เดือนเพ็ญ ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

๒. พระวิหารตรีมุข สร้างด้วยฝีมืออย่างประณีต ก่ออิฐถือปูน พื้นปูด้วยหินอ่อนในกว้างตลอดหน้ามุข ๑๕.๕๐ เมตร ยาว ๒๒.๕๐ เมตร ผังภายในใต้หน้าต่าประดับด้วยกระเบื้องลายครามโดยรอบทุกด้าน เครื่องบนไม้สัก หลังคา มุงกระเบื้องเคลือบสีเขียว ชุ่มประตุ หน้าต่าง ช่องฟ้า ไบระกา และหน้าบัน ปั้นเป็นลายเครือวัลย์ล้อมพระมหามาลา เช่นเดียวกับพระอุโบสถ

พระวิหารตรีมุข

พระวิหารด้านทิศเหนือ

มีพระพุทธรูปปางปาไลโดยก เป็นพระพุทธรูปเก่าประดิษฐาน เป็นประธานภายใต้บุษบก งดงามภายในมุขทางทิศเหนือ มีพระพุทธรูปทรงเครื่องปาง ห้ามสมุทร องค์ปราบมารพญา ชมพู ๒ องค์ สูง ๒.๗๐ เมตร รวมฐานอยู่ด้านซ้ายและขวา

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๖๕ ๓๓

ของพระพุทธรูปปางปาติโลยก์ ตรงกลางเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางห้ามสมุทรเช่นกันขนาดเล็กกว่า และถัดออกมาด้านหน้าเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางปรินิพพาน (ปางไสยาสน์) ซึ่งมีลักษณะของศิลปะอยุธยา บ้านพลูหลวง

พระวิหารตรีมุขด้านทิศใต้

มีพระพุทธรูปปางห้ามพระแก่นจันทน์ ประดิษฐานเป็นประธาน มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่ด้านหน้าของพระพุทธรูปปางห้ามพระแก่นจันทน์ ถัดออกมาเป็นพระพุทธรูปปางปรินิพพาน (ปางไสยาสน์) รายล้อมด้วยหมู่พระพุทธรูปซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปประทับยืน ปางต่าง ๆ เช่น ปางห้ามญาติ ปางห้ามสมุทร ปางรำพึง ปางลีลา ในพระวิหารตรีมุขด้านทิศใต้

พระวิหารด้านทิศตะวันออก

มีพระบรมรูปหล่อของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยืนเป็นประธานกลางโถง ยกพื้นด้วยบันไดหินอ่อนเป็นลักษณะห้องพระโรง ด้านล่างมีพระบรมรูปหล่อขนาดเล็กลงมาทรงยืนคู่พระรูปหล่อของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี

พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประดิษฐาน ณ วิหารตรีมุข

๓. พระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระอัฐิกับพระสรีรางคารของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์เป็นพระสถูปเจดีย์องค์ใหญ่ แทนฐานเป็นรูป ๘ เหลี่ยม เหลี่ยมใหญ่ ๔ เหลี่ยมกว้างเหลี่ยมละ ๖.๓๐ เมตร เหลี่ยมเล็ก ๔ เหลี่ยมกว้างเหลี่ยมละ ๓.๐๐ เมตร ส่วนสูงจากพื้นฐานถึงยอด พระเจดีย์ ๑๘.๐๐ เมตร พระสถูปเจดีย์องค์นี้ ตั้งอยู่ระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหารตรีมุข สร้างขึ้นบนเนินพระเจดีย์โบราณของวัดทะเลหญ้าเดิม

พระสถูปเจดีย์

๔. กำแพงแก้วชั้นใน ก่ออิฐถือปูนมีลายบัว สูง ๒.๐๐ เมตร กว้าง ๒๕.๐๐ เมตรยาว ๗๐.๐๐ เมตร ประดิษฐานใบเสมาอันเป็นเขตแห่งพัทธสีมาอยู่เหนือกำแพงแก้ว ทั้ง ๘ ทิศ ใบเสมาทั้งหมดทำด้วยหินอ่อน เป็นรูปลักษณะสี่เหลี่ยมอย่างสวยงาม และตามแนวกำแพงด้านยาว มีศาลาตรีมุขด้านละ ๑ หลัง กว้าง ๔.๕๐ เมตร ยาว ๗.๕๐ เมตร รวม ๒ หลัง กับศาลาขนาดย่อมอีก ๒ หลัง กว้าง ๒.๕๐ เมตร ยาว ๗.๕๐ เมตร รวม ๒ หลัง กับศาลาทั้งหมดนี้ ก่ออิฐถือปูน เครื่องบนไม้สัก หลังคามุงกระเบื้องแบบโบราณ ที่กำแพงแก้วด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถมีซุ้มประตูแบบตรีมุข ประดับ ด้วยหินอ่อน นับว่าเป็นศิลปะที่ควรสงวนอย่างยิ่ง

ซุ้มประตูแบบตรีมุข ประดับด้วยหินอ่อน

๕. กำแพงแก้วชั้นนอก รอบบริเวณพระอุโบสถ พระสถูปเจดีย์ และพระวิหารตรีมุข ก่ออิฐถือปูนมีลาดบัว สูง ๑.๐๐ เมตร กว้าง ๓๕.๐๐ เมตร ยาว ๘๑.๐๐ เมตร

กำแพงแก้วชั้นนอก

รูปหล่อบุคคลในสายราชสกุล “มลากุล”
ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ

๓๘ เตือนเพื่อน ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ลำดับเจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวราราม

- ๑) พ.ศ. ๒๔๑๙ - ๒๔๕๗ พระโพธิวงศาจารย์
(วิญญู รตตุนโชโต) ป.ธ.๔
- ๒) พ.ศ. ๒๔๕๗ พระพจนโกศล (สอน ลีตญาโณ)
รักษาการเจ้าอาวาส
- ๓) พ.ศ. ๒๔๕๗ - ๒๔๖๑ พระครูธรรมสารโสภณ ป.ธ.๔
- ๔) พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๘๙ พระใบฎีกาป่วน
- ๕) พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๔๙๘ พระสมุห์สิน ญาณวโร
- ๖) พ.ศ. ๒๕๐๐ พระมหาสมพล ปกสุตโร
(ทองใบ สมพิชญ์) ป.ธ.๗
ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส
วัดบรมวงศ์อิศรวราราม
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่ยังไม่ทัน
ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
ได้ลาสิกขาเสียก่อน
- ๗) พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๑๗ พระราชธานินทร์ทราจารย์
(เจิม จันทโชติ)
- ๘) พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๑๙ พระครูไพโรจน์คณาภิรักษ์
รักษาการเจ้าอาวาส
- ๙) พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๓๐ พระอดุลธรรมเวที
(ไวยทย์ อินทวิโส) ป.ธ.๖
- ๑๐) พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๑ พระครูถาวรธรรมวิธาน (เซ็ง)
รักษาการเจ้าอาวาส
- ๑๑) พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๕๓ พระเทพวรเวที (วิน โสมสิโต)
ป.ธ.๕ นักรธรรมเอก
- ๑๒) พ.ศ. ๒๕๕๔ - ปัจจุบัน พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส)
ป.ธ.๔ นักรธรรมเอก

พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส ป.ธ.๔)*

รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร

* ที่มาภาพ : หนังสือกรฐินพระราชทานวัดบรมวงศ์อิศรวราราม พุทธศักราช ๒๕๖๒
บริษัท ทีบีเอสพี จำกัด (มหาชน)

๔๐ เดือนเพื่อน ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ประวัติ

พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส ป.ธ.๔)

รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เจ้าอาวาสวัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร

ชื่อ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส)
อายุ ๗๔ ปี พรรษา ๕๔
วิทยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๔, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
นามเดิม สมคิด คูหา
เกิด วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑
ณ บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าช้าง
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โยมบิดาชื่อ นายสิน คูหา โยมมารดาชื่อ นางทองคำ คูหา

บรรพชาและอุปสมบท

เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๒
ณ พัทธสีมาวัดมเหยงคณ์ ตำบลท่าช้าง
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พระอุปัชฌาย์ พระครูอุดมมงคลกิจ
พระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการจอก อินฺทโชโต
พระอนุสาวนาจารย์ พระอธิการชิต พุรหมฺโชโต

ฉายา จินตยโส

การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๑ สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดมเหยงคณ์
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

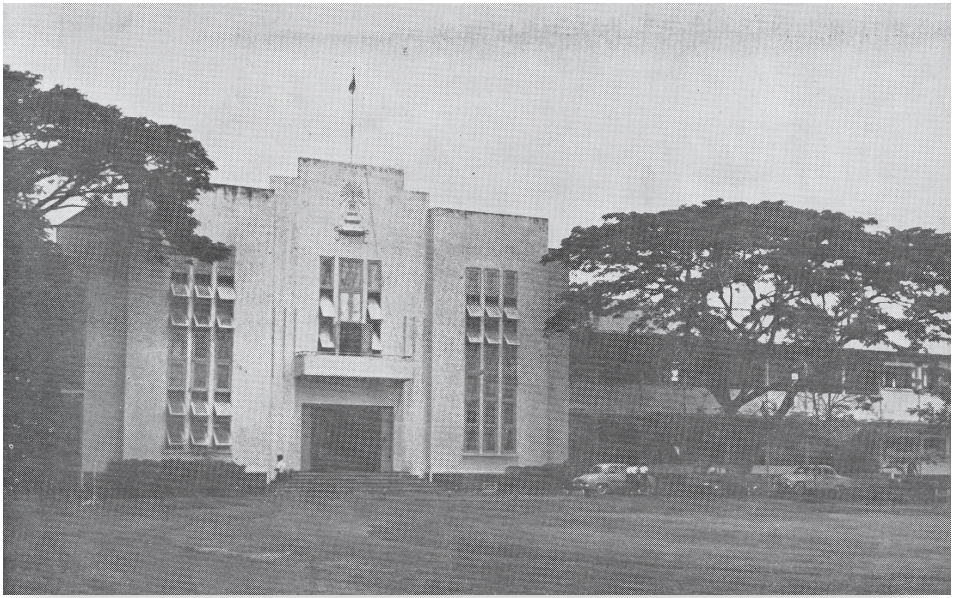
- พ.ศ. ๒๕๑๕ สอบได้นักธรรมเอก
 สำนักวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ
- พ.ศ. ๒๕๑๗ ศึกษาที่สภามหาหมกุฎราชวิทยาลัย ๑ ปี
- พ.ศ. ๒๕๑๙ สอบได้ ป.ธ.๔
 สำนักวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ

งานการปกครอง

- พ.ศ. ๒๕๒๑ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมเหยงคณ์
 เป็นเจ้าคณะตำบลท่าช้าง
- พ.ศ. ๒๕๒๒ ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์
- พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นพระปริยัตินิเทศก์
- พ.ศ. ๒๕๓๑ ดำรงตำแหน่งรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ
- พ.ศ. ๒๕๓๒ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอนครหลวง
- พ.ศ. ๒๕๕๑ ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส
 วัดบรมวงศ์อิศรวราราม

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นเปรียญธรรม ๔ ประโยค
- พ.ศ. ๒๕๒๗ รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะอำเภอชั้นโท
 ที่พระครูจินตาวรรดิมน์
- พ.ศ. ๒๕๓๗ รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะอำเภอ
 ชั้นเอกที่พระครูมหานคราภิรักษ์
- พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ
 ในราชทินนามเดิม
- พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญในราชทินนาม
 ที่พระญาณไตรโลก

" รอยสักผมซึ่งสักมาตั้งแต่ตอนอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น
 ใต้เงินข่อยแดงของหม้อสีลม และรอยสักที่ข้อมือ
 สักมาในสัปดาห์ที่ ๓๖ ของชีวิต ผมจำได้ดีว่า
 ทำด้วยเหล็ก ฝังเงินไปเลยแม้แต่โพธิ์สามต้น
 ก็ไม่กลัวเลย "

ปิ่นมรกต

คำอธิษฐานของ ฯพณฯ ศ.ม.ล.ปิ่น มาลากุล
 ประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างตึก ๒ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
 เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ เวลา ๐๙.๐๐ น.

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๖๕ ๔๓

ประวัติ

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เดิมชื่อ **“โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”** เป็นโรงเรียนสหศึกษาแห่งแรกของ ประเทศไทย ถือกำเนิดขึ้นตามแผนการศึกษาชาติพุทธศักราช ๒๔๗๙ เดิมโรงเรียนสังกัดอยู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเตรียมนักเรียน แผนกต่าง ๆ ไว้สำหรับเข้าศึกษาในคณะต่าง ๆ ของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยโดยเฉพาะ สภามหาวิทยาลัยได้ลงมติให้จัดตั้งโรงเรียน **“เตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”** เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ และให้ใช้ **“พระเกี้ยว”** เป็นสัญลักษณ์ประจำโรงเรียน โดยใช้สถานที่ของโรงเรียนมัธยมหอวัง ถนนพญาไท เป็นที่ตั้ง และแต่งตั้ง ให้ ฯพณฯ ศ.ม.ล.ปิ่น มาลากุล เป็นผู้อำนวยการคนแรก โรงเรียนเปิดเรียน วันแรกเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ และนักเรียนเริ่มเรียน ตามตารางสอนเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๑

๔๔ เดือนเพ็ญ ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

ฯพณฯ ศ.ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้วางนโยบายเป็นหลักการเบื้องต้นไว้ดังนี้

หลักการเบื้องต้นที่ได้ยึดถือเป็นนโยบาย มีดังนี้

๑. คุณภาพการสั่งสอนอบรมจะต้องอยู่ในระดับสูง
๒. อาจารย์จะต้องเอาใจใส่ ตลอดจนนอกเวลาเรียน และจะต้องช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคลเมื่อจำเป็น
๓. นักเรียนจะต้องเข้าอยู่ในระเบียบที่ดีตั้งแต่แรก
๔. โรงเรียนจะต้องจัดให้นักเรียนเล่าเรียนให้มีความสุข และสะดวกสบายตามสมควร
๕. นักเรียนหญิงและชาย เข้าสมาคมกันได้ แต่จะต้องอยู่ในที่เปิดเผยและไม่มีความลับ
๖. โรงเรียนจะต้องติดต่อกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด และให้เกิดความเข้าใจกันดี
๗. งานแผนกทะเบียน จะต้องละเอียดที่สุด เพื่อเป็นเครื่องมือของการควบคุมดูแลและอบรม
๘. ทั้งอาจารย์และนักเรียนจะต้องรักษาเกียรติของตน และชื่อเสียงของโรงเรียน

หลักการเหล่านี้ โรงเรียนมิได้เคยเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่อยู่ในความรู้สึกพอจะนับว่าเป็นนโยบายที่คณะอาจารย์เห็นชอบร่วมกัน และถือปฏิบัติมาตั้งแต่แรกตั้งโรงเรียน ที่มีเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏอยู่ในรายงานการประชุมอาจารย์ครั้งแรก ซึ่ง ม.ล.จิตรสาร ชุมสาย เป็นผู้จัดไว้ว่า

“อบรมนักเรียนให้เหมาะที่จะเรียนต่อในมหาวิทยาลัย
และเหมาะตามแผนกที่สมัครเรียน และให้อยู่ในโรงเรียน
ด้วยความเรียบร้อยที่สุด ทางโรงเรียนจะถืองานเป็นใหญ่อย่างเดียว
ครูมีหน้าที่ร่วมกันอบรมสั่งสอนนักเรียนทุกคน
และพร้อมจะช่วยเหลือกันเสมอ”

ผู้อำนวยการและอดีตผู้ช่วยผู้อำนวยการ
ในงานวันเกิดโรงเรียน ปีที่ ๔๘ วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๒๘

(จากซ้ายไปขวา)

คุณหญิงพรจรรย์ รื่นศิริ, คุณหญิงบุญเลื่อน เครือตราชู, ๗พณฯ ศ.ม.ล.ปิ่น มาลากุล,
อาจารย์สนั่น สุมิตร, คุณหญิงสุชาติา ติระวัฒน์, หม่อมเจ้าวงษ์มัทธา ชยวงกูร
(ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปกครองคนที่ ๑)

หม่อมหม่อมราชวงศ์ได้ยึดมั่น เป็นศิษย์ของ มีด้อม

1. หม่อมหม่อมราชวงศ์สุขุม อุบล ๑: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
2. อภิบาล ๒๖๖๖๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
๑๕๗: ๑: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
3. หม่อมราชวงศ์ ๑: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

4. หม่อมราชวงศ์ ๑: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

ในรัชสมัย ร. ๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

5. หม่อมราชวงศ์ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

6. หม่อมราชวงศ์ ๑: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

7. หม่อมราชวงศ์ " ๑: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

8. หม่อมราชวงศ์ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

หม่อมราชวงศ์ได้ยึดมั่น เป็นศิษย์ของ มีด้อม

สีกานต์ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

เป็นศิษย์ของ มีด้อม ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

เป็นศิษย์ของ มีด้อม ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖
๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

" หม่อมราชวงศ์ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖ ๑๕๗: ๓๖๖

นโยบายเบื้องต้นนี้อาจสรุปเป็นวิสัยทัศน์ได้ว่า
**“สร้างนักเรียนให้เป็นผู้มีความรู้และมีคุณธรรม
พร้อมสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา”**

ซึ่งได้กลายมาเป็น
คำขวัญประจำโรงเรียน

“มีความรู้คู่คุณธรรม”
และ

“ความเป็นเลิศทางวิชาการและคุณธรรม”

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๙๐ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ได้โอนย้ายไป
สังกัดกรมวิสามัญศึกษา และมีระเบียบกำหนดให้นักเรียนที่เรียนจบ
การศึกษาจากโรงเรียนนี้ ต้องสอบคัดเลือกเข้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เช่นเดียวกับนักเรียนชั้นเตรียมอุดมศึกษาของโรงเรียนทั่วไป ทั้งยังได้
ตัดคำว่า **“แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”** ออก คงเหลือคำว่า
“โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา” เท่านั้น แต่ยังคงใช้พระเกี้ยวและลีขมพู
เป็นสัญลักษณ์ของโรงเรียน ตามความที่ ฯพณฯ ศ. ม.ล.ปิ่น มาลากุล
ได้บันทึกว่า

**“โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชื่อยาวนัก
จึงได้เปลี่ยนเป็นเตรียมอุดมศึกษาเฉย ๆ
แต่พระเกี้ยว นั้นเป็นของสูง จะทิ้งขว้างกันได้อย่างไร
โรงเรียนได้เก็บไว้เป็นเครื่องหมายรวมจิตใจ
ของอาจารย์และนักเรียนจนกระทั่งทุกวันนี้”**

สัญลักษณ์

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

พระเกี้ยว

สีประจำโรงเรียน

สีชมพู

สิ่งสักการะประจำโรงเรียน

ศาลพระปรีวรดิเทพ

พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพลงประจำโรงเรียน

ปิ่นหยัย

ต้นไม้ประจำโรงเรียน

จามจุรี

คติธรรม

นิमितต์ สาธุรूपานํ กตญญูกตเวทิตา

ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี

เอกลักษณ์

ความเป็นเลิศทางวิชาการและคุณธรรม

อัตลักษณ์

ต.อ. ต้นกล้าของแผ่นดิน

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เป็นสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ
รับนักเรียนชายหญิงจากทุกภูมิภาคของประเทศไทยโดยการสอบคัดเลือก
ปัจจุบันโรงเรียนจัดการเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
๓ แผนการเรียน ได้แก่

- ๑) กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เน้นวิทยาศาสตร์ – คณิตศาสตร์
- ๒) กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เน้นภาษาอังกฤษ – คณิตศาสตร์
- ๓) กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เน้นภาษาอังกฤษ –
ภาษาต่างประเทศที่ ๒
 - ภาษาฝรั่งเศส
 - ภาษาเยอรมัน
 - ภาษาญี่ปุ่น
 - ภาษาสเปน
 - ภาษาจีน
 - ภาษาเกาหลี

นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาศักยภาพนักเรียนความสามารถ
พิเศษด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

ข้อมูลพื้นฐาน

ที่ตั้ง	เลขที่ ๒๒๗ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
ชื่อภาษาอังกฤษ	Triam Udom Suksa School
อักษรย่อ	ต.อ.
สังกัด	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
ประเภท	โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายขนาดใหญ่พิเศษ
ผู้อำนวยการโรงเรียน	นางวรรณดี นาคสุขปาน (เกษียณอายุราชการ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕)

สายราชสกุลมาลากุล

๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๓๑๐ - ๒๑ กรกฎาคม ๒๓๖๗)

**๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
กรมพระยาบำราบปรปักษ์**
(๒๔ เมษายน ๒๓๖๒ - ๑ กันยายน ๒๔๒๙)

๕๒ เดือนเพื่อน ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

**๓. พลเรือโท พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์
(พระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์)**

(๓ กันยายน ๒๓๘๖ - ๒๕ มีนาคม ๒๔๔๑)

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๖๕

๕๓

**๔. เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
(ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล)**

(๑๖ เมษายน ๒๔๑๐ - ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๙)

๕๔ เดือนเพื่อน ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

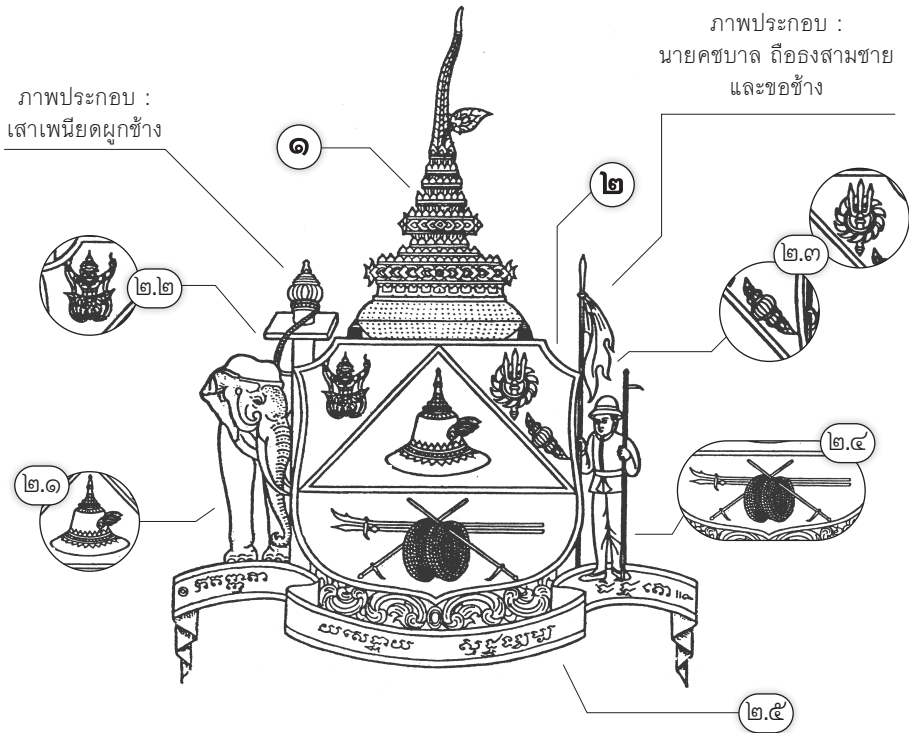

๕. ๗พนช ๓.ม.ล.ปิ่น มาลากุล

(๒๔ ตุลาคม ๒๔๔๖ - ๕ ตุลาคม ๒๕๓๘)

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๖๕

๕๕

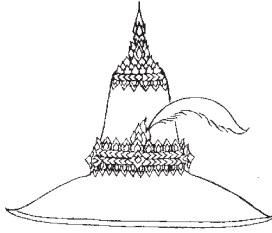

ตราประจำพระองค์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์

๑. พระชฎาเดินหน ราชภัณฑ์สำหรับพระราชทานพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าหรือเจ้าประเทศราช ที่ทรงมีความชอบอันยิ่งใหญ่
๒. โล่
 - ๒.๑ พระมหามาลา เป็นเครื่องหมายแห่งพระนามของพระองค์
 - ๒.๒ ครุฑยุคนาค เป็นเครื่องหมายประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชบิดา
 - ๒.๓ จักรกับตรี เป็นเครื่องหมายประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระอัยกา ถัดลงมาเป็น กุณฑล เป็นเครื่องหมายแทนพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี พระชนนี (ซึ่งเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช)
 - ๒.๔ พระแสงขจรจ้าว กับ พระแสงหอก ด้ามยาว วางขนานสอดเชือกมาศ ทับอยู่ตรงกลาง และมีขอช้างสองขอพาดไขว้กัน ปลายสอดในวงบ่วงมาศ หันด้านขึ้นข้างบน หันส่วนที่เป็นขอลงข้างล่าง ประกอบภาพ เส้าเพนียด ผูกข้างทางซ้ายมือ กับภาพ นายคชบาล ถือธงสามชาย และขอช้าง ทางขวามือ แสดงถึงพระกระณียกิจสำคัญที่ได้ทรงรับใช้ชาติบ้านเมืองในตำแหน่งเจ้ากรมพระคชบาล
 - ๒.๕ แถบแพรพรวลัญชัยเป็นฐาน ที่แถบแพรมีอักษรขอม ถอดเป็นอักษรไทยซึ่งเป็นภาษาบาลีได้ว่า กตณฺณตยา ยเสฏฺฐาย สุขุฑุ ทฬุหฺฟูป ภูฏฺฐิตโต แปลความว่า ด้วยความกตัญญู ซึ่งเป็นธรรมอันประเสริฐสูงสุด ขอให้ (ราชสกุล) ดำรงอยู่มั่นคงยั่งยืนตั้งแต่นี้ไป

๕๖ เดือนเพ็ญ ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

เดือนเพ็ญ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

คำนำ

เมื่อเร็ว ๆ นี้ หม่อมหลวงปอง มาลากุล พี่สาวของข้าพเจ้า ได้ปรารภว่าหนังสือ **“เดือนเพ็ญ”** ซึ่งเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี บิดาของเรา ได้พิมพ์แจกจ่ายให้แก่ข้าราชการและเพื่อนฝูง เมื่อประมาณ ๗๐ ปีมาแล้วนั้น มีคุณค่า และหาอ่านได้ยากมาก อยากจะให้ข้าพเจ้าพิมพ์ ขึ้นอีก ข้าพเจ้ามีความเห็นสอดคล้องด้วย จึงได้พิมพ์ขึ้น และเลยมอบให้ คุณพี่หม่อมหลวงปอง มาลากุล แจกในวันเกิด พ.ศ. ๒๕๒๖ นี้เลยทีเดียว

ปิ่นมณฑก.

๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๖

เดือนเพื่อน

พวกเราที่ทำราชการไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย ควรต้องขังใจตนให้แน่นอนเสียก่อนว่าตนจะตั้งตัวเป็นคนประเภทไร ใน ๒ ประเภทนี้ คือ (๑) เป็นคนรับจ้าง หรือ (๒) เป็นข้าราชการ

ถ้าหากตั้งใจตนว่าเป็นคนรับจ้างเช่นนั้น จะทำอะไรก็พึงทำตามความพอใจ ถ้าผู้จ้างเขาไม่ชอบใจเขาก็บอกเลิก แล้วตนจะไปหากรจ้างทำที่ไหนก็ได้ เยื่อใยในระหว่างผู้จ้างกับผู้รับจ้างก็ไม่ต้องมีอะไร คำอธิบายแห่งชนิดคนที่ตั้งใจทำการอย่างประเภทต้นมีเพียงเท่านี้ ไม่มีอะไรอีก

แต่ถ้าผู้ใดที่ทำราชการโดยตั้งใจตนว่าจะเป็นข้าราชการ และปรารถนาความดีความชอบได้ยศศักดิ์ อาศัยพระบรมโพธิสมภารเพื่อจะได้ตั้งวงศ์สกุลให้เป็นหลักฐานมั่นคงต่อไปข้างหน้าเช่นนี้แล้ว ผู้นั้นจะตั้งใจและทำตนเป็นอิสรภาพเหมือนคนรับจ้างไม่ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อผู้ใดปรารถนาจะอาศัยพึ่งพระบรมโพธิสมภารเช่นนั้นแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงพระราชทานยศถาบรรดาศักดิ์ ก็เฉพาะแต่ผู้ที่สามารถจะรักษายศถาบรรดาศักดิ์นั้นได้ มิฉะนั้นก็ยอมจะเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศในนามของข้าราชการ คำว่าสามารถที่จะรักษายศถาบรรดาศักดิ์ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึง สติปัญญาความรู้ความสามารถ และความพากเพียรพยายามในราชการ เพราะส่วนนั้นเป็นเงาตามตัว ใครมีสติปัญญาความรู้และความเพียรพยายามมาก คนนั้นก็ได้ดีมาก ได้ทำการในตำแหน่งสูงเพราะความสามารถมาก ใครมีความสามารถน้อย ก็คงได้ทำการเพียงในชั้นที่สมควรแก่ความสามารถของตน อย่างไรก็ตาม ก็คงเป็นข้าราชการสูงหรือต่ำก็ทำเนา สุดแล้วแต่ความรู้และความฉลาดของตน เป็นเรื่องที่จะพึงพยายามหาความรู้และความฉลาดส่วนหนึ่ง แต่คำที่ว่าสามารถจะรักษายศถาบรรดาศักดิ์ในที่นี้นั้น มีความหมายที่จะ

กล่าวถึงในส่วนความประพฤติส่วนตัว ได้แก่ การอบรมทรัพย์สมบัติ
ตั้งบ้านเรือน และมีบุตรภรรยาให้เป็นหลักฐานส่วนหนึ่ง แต่เมื่อผู้ฟังได้ยิน
เอ่ยเรื่องถึงความประสงค์เพียงเท่านี้ ก็อาจที่จะปล่อยเสียงเถียงปัญหาขึ้น
ได้ทันทีว่า นั่นธุระอะไรจะเอามาเกี่ยวข้องกับแทรกแซงเข้าในราชการ เพราะ
เหตุว่าถ้าตัวเขาเองประพฤติไม่ดี ได้รับความเสื่อมความฉิบหาย เขาก็
เสียคนป็นป้อยู่ในตัวเขา คำเถียงเช่นนี้จะชี้ให้เห็นเสียก่อนว่า เป็นข้อ
ที่เถียงผิด เพราะเหตุที่ได้แบ่งประเภทไว้ข้างต้นแล้วเป็น ๒ อย่างว่า
เป็นผู้รับจ้างกับเป็นข้าราชการ

ข้อความซึ่งยกเอามาเป็นคำเถียงเช่นนั้นไป ได้แก่ ประเภท
คนรับจ้าง ซึ่งทางราชการไม่จำเป็นต้องมีเยื่อใย ระวังความเสียหาย
อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่ปรารณาความอริสภภาพในตนเช่นนั้น เมื่ออยู่ใน
ประเภทเช่นนั้นจะแฝงฤทธิ์แฝงเดชหคคะเมนตีลังกาไปอย่างใดก็ได้
โดยที่ตนมีอริสภภาพอยู่เต็มที แต่ผู้ที่ทำราชการเพื่อมุ่งหมายจะพึง
พระบรมโพธิสมภารอย่างประเภทหลังนั้นแล้ว ราชการต้องมีอริสภภาพ
เหนือตน จะยอมซุบเสียงแต่คนที่มีความประพฤติอันเป็นที่ไว้วางใจว่าสามารถ
จะรักษาชื่อเสียงและเกียรติยศไว้ได้ เมื่อผู้ใดมีความปรารณาจะตั้งตน
ด้วยหวังพระบารมีปกเกล้าฯ ซุบเสียงเช่นนั้นแล้ว ก็จำต้องยอมลดละอริสภภาพ
ของตนในข้อนั้นให้แก่ราชการ เพราะฉะนั้นคำเถียงซึ่งจะเถียงว่าไม่ใช่ธุระ
ที่จะต้องเอาเข้ามาเกี่ยวข้องกับแทรกแซงในราชการนั้น จึงเป็นคำเถียง
อันมิชอบซึ่งจะยอมไม่ได้เป็นอันขาด ด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีเยื่อใยขึ้น
ในระหว่างผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นหัวหน้าอันมีหน้าที่จะอุปถัมภ์บำรุงผู้น้อย
ให้ต้องคำนึงนึกหาหนทางที่จะแนะนำตักเตือน เพื่อเป็นเครื่องชี้หรือพาไป
ในทางที่ชอบ และช่วยกีดกันกั้นขวางในทางที่แลเห็นว่าจะไปสู่ความเสียหาย
และอันตราย ความที่ต้องใส่ใจและเอื้อเฟื้ออย่างนี้ก็เพราะปรารณาดีแก่
กัน อยากจะแลเห็นแต่ความเจริญในหมู่ข้าราชการที่เป็นเพื่อนราชการกัน
เหมือนกับชาวสวนที่มีความปลาบปลื้มใจ เมื่อแลเห็นพืชพรรณไม้ในสวน
แตกกิ่งใบสลับและบริบูรณ์ด้วยดอกผล และจะบังเกิดความโทมัสน้อยใจ

เพียงไร เมื่อแลเห็นพืชพรรณไม้ต้นโตด้วนกุดยืนแห้งตาย ต้องปล่อยให้
เป็นเชื้อไฟไหม้เผาเป็นเถ่าถ่าน

ฉะนั้นด้วยความประสงค์ที่จะรักษาเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน
อันมีแก่ข้าราชการและด้วยความโอบเอื้ออารีอยากให้เห็นแต่ความดี
ความเจริญอันจะพึงมีแก่ข้าราชการให้ทั่วหน้ากันดังกล่าวนี้ จึงทำให้
ต้องเขียนหนังสือฉบับนี้ขึ้นแจกแก่เพื่อนราชการ ให้ได้มีติดมือไว้คนละฉบับ
สำหรับจะได้อ่านและใช้ความใคร่ครวญเลือกปฏิบัติตนตามความพอใจ
แต่ไม่ใช่บังคับว่าจำเป็นจะต้องเชื่อฟังนอกจากความยินดียินดีอันเกิดแก่ใจ
ของผู้อ่านเองว่าจะเชื่อ

ว่าด้วยทรัพย์สมบัติ

การที่จะพูดอะไรกันให้เห็นจริงจำต้องอาศัยอ้างเอาของธรรมดาขึ้นมาเทียบจึงจะไม่มีข้อเถียง เพราะของธรรมดานั้นไม่มีใครมีอำนาจที่จะฝ่าฝืนได้ว่าถึงทรัพย์สมบัติใครเลยซึ่งมีอะไรติดตัวมาแต่กำเนิด แม้แต่ร่างกายก็ล่อนจ้อนพังมาได้ผ้าพันหุ้มห่ออบอุ้มกายภายหลังทั้งนั้นนี้เป็นธรรมดาข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่งธรรมดาสมบัติพัสดุใดๆ จะเกิดขึ้นเองไม่ได้ คนต้องหาต้องได้มาแต่ที่ต่าง ๆ เมื่อได้มาแล้วจะคงอยู่เสมอตามลำพังของมันเองไม่ได้คือย่อมมีธรรมดาที่จะต้องใช้สอยจนหมดเปลืองไปอย่างหนึ่ง ข้อนี้ถ้าจะเปรียบกับธรรมดาโลกแล้ว ก็ได้แก่ ความแก่ เจ็บ ตาย ซึ่งย่อมเปลืองไปเป็นธรรมดา กับอีกทางหนึ่งย่อมมีการตกเรือเสียหายที่จะคงเป็นสมบัติอยู่แก่เราได้ก็เพราะเราต้องรักษา มิฉะนั้นก็ต้องตกไปเป็นของผู้อื่น ย่อมเปลี่ยนเจ้าของรำไป ถ้าจะเปรียบกับธรรมดาโลกแล้ว ก็เหมือนกับของที่มีน้ำหนักต่างว่ามีหินก้อนหนึ่งอยู่บนยอดเขา ถ้าอยู่ในที่ที่เป็นแอ่งก็ต้องอยู่ได้นาน ถ้าแอ่งนั้นบ้นแตกทำลายหินก้อนนั้นก็คงจะเลื่อนตกลงมาที่ต่ำ เป็นดังนั้นทุกที่ๆ จนตลอดลงมาถึงพื้นดินหรือลงน้ำถูกสายน้ำพัดพาไปลงทะเลเป็นที่สุด ธรรมดาสองข้อนี้ควรที่จะหียบยกมาเป็นเครื่องเตือนใจของบุคคลทั่วไป ว่าสิ่งทั้งปวงย่อมมีความเปลืองเป็นธรรมดา อย่างหนึ่ง ย่อมมีความเคลื่อนที่หรือเปลี่ยนเจ้าของเป็นธรรมดาอย่างหนึ่ง เหตุฉะนั้นผู้ใดซึ่งรู้จักดำรงตน ใฝ่ใจที่จะพยายามรักษาทรัพย์สมบัติให้คงอยู่โดยเจริญและล้ำสมให้มากมุลมั่งคั่งขึ้นทุกทีแล้ว ก็ต้องใช้สติและปัญญาที่จะรู้จักอดออมถนอมทรัพย์ พยุงบความเปลืองให้ให้น้อยโดยที่สุดที่จะน้อยได้ทางหนึ่ง กับต้องรู้จักรักษาไม่ให้มีช่องทางตกเรือเสียหายทางหนึ่ง ถ้าไม่มีความรู้ปราศจากสติปัญญาที่จะปฏิบัติให้เป็นไปโดยชอบ ในสองประการนี้ได้แล้ว อย่าได้นึกเลยว่าทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จะคงอยู่ได้อย่างไร เมื่อมีแต่

ทางเปลืองและทางตกเรือเสียหายไม่มีที่สุดแล้ว ถึงจะหาได้เท่าใดก็ยอม
หมดเป็นธรรมดา ความพอกพูนให้มั่งคั่งสมบูรณ์จะมีขึ้นเจริญขึ้นได้
อย่างไร

ตัวอย่างในความเปลือง ต่างว่าคน ๆ หนึ่ง หาได้เดือนละ ๒๐ บาท
แต่ไม่รู้รู้สึกตนที่จะพยายามใช้สอยอย่างไรให้น้อยกว่าที่หาได้ เช่น
กินของแพงโดยไม่จำเป็น ตัวอย่างชอบกินของกลัก ชอบกินตาม
โรงกินต่าง ๆ ซึ่งเขาคิดเอาค่าแรงทำเพิ่มเข้าด้วย หรือชอบกินเหล้า
กินน้ำแข็งซึ่งไม่ใช่อาหาร ลักแต่ว่าเปลืองเปล่า ๆ หรือซ้าเกิดโทษด้วย
ดังนี้ก็ดี เสื้อผ้าที่ราคาถูกและทนไม่ชอบใช้ เห็นว่าไม่งาม ไม่สวย ชอบหาใช้
โดยไม่ได้คิดถึงความทนความเปลืองเอาแต่ความสวยงามอย่างโน้น
อย่างนี้ต่าง ๆ ไปถ่ายเดียวเช่นนี้ก็ดี ชื่อว่าไม่รู้จักระวังความหมดเปลือง

ตัวอย่างในความตกเรือเสียหาย เช่น มีเมียไม่ตีปล่อยให้เที่ยวเล่น
ห่วยเล่นไฟ หรือตัวเล่นไปเสียเอง หรือเอาไปเที่ยวให้ผู้หญิงปลอกปลิ้น
หลอกกินเนื้อ ๆ เหล่านี้ก็ดี ชื่อว่าไม่รู้จักระวังความตกเรือเสียหาย

คิดดูเกิดทางได้ย่อมมีความจำกัด ใครจะหิบบกให้จนพอเพียง
ถ้าตนไม่รู้จักหลักทางฉิบหาย ๒ ข้อนี้แล้วความพอกพูนทรัพย์สมบัติ
จะมีมาแต่ไหน ถ้าใครมีความปรารถนาที่จะรักษาทรัพย์สมบัติให้พอกพูนแล้ว
ก็ไม่มีทางอื่นนอกจากธรรมดาบังคับว่าต้องระวังความหมดเปลือง
และความตกเรือเสียหายให้น้อยกว่าทางได้ให้จงได้ มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น
นอกจากนั้นเราฝันธรรมดาไม่ได้จึ่งเทียบดูกับดังที่น้ำมีก็อก ถ้าเรา
จะรักษาไม่ให้น้ำหมดดังเร็วก็ต้องใช้แต่น้อยในที่จำเป็น และอย่าปล่อยให้
มันรั่วไหล เช่น ปิดก็อกไม่สนิท เป็นต้น จนกว่าจะได้น้ำมาเติมอีก
เพราะธรรมดาของน้ำย่อมต้องไหลไปในที่ต่ำซึ่งจะเปิดก็อกไว้แล้วจะ
นั่งเสกเป่าอย่างไรไม่ให้น้ำไหลไปนั้น ไม่มีใครที่จะมีอำนาจบังคับธรรมดา
ให้ขึ้นกลับได้เป็นอันขาด การใช้จ่ายและรักษาทรัพย์สมบัติก็ต้องเป็นไป
โดยธรรมดาเช่นนั้นอันไม่มีใครจะมีอำนาจบังคับให้ฝืนธรรมดาได้เลย

ต่างว่าคนที่มียศชั้นต่ำกว่ามาข้างบนนี้จะมีโอกาสที่จะได้
ทรัพย์สินเงินทองให้มากขึ้นกว่าเดือนละยี่สิบบาท จนร่อยบาทพันบาท
หรือเท่าไรก็ดี โดยหากว่าจะถูกหวยรวยไป หรือได้ทรัพย์สินแผ่นดิน หรือมี
เศรษฐกิจดีอย่างไรมาทำพินัยกรรมยกสมบัติให้ก็ดี ถ้ามียศไม่รู้และ
ไม่ประพฤติให้ต้องตามธรรมดา ๒ ข้อนี้แล้ว ถึงจะมีเท่าไรก็หมดเท่านั้น

ตัวอย่าง เมื่อได้เงินเดือนยี่สิบบาท ชอบกินข้าวต้มถนนวนราชวงศ์
ขึ้นรถแจ๊กไปดูหนังญี่ปุ่น กินเหล้าโรง ใส่หมวกสักหลาด ครั้นหาได้มากขึ้น
ก็เลื่อนเกียรติยศไปกินที่แป๊ะจั้นเหลา เขารอดมาไปดูละครปราโมทัย
ตีมบรันตี สวมหมวกसानปานามา ครั้นหาได้มากขึ้นกว่านั้น ก็เลื่อน
เกียรติยศขึ้นด้วยราคาและด้วยเวลาจนไม่มีที่สุด ดังนี้ ขอให้ลองคิดดูว่า
ความหมดเปลืองและความร่ำรวยจะปิดอยู่ที่ไหนได้ ไม่มีผู้มีอำนาจ
คนใดที่จะฝ่าฝืนธรรมดาได้ เมื่อทุนยังไม่หมดและทางไต่ยังมีมาอยู่
ก็ทรงตัวอยู่ได้แต่ยอมมีที่ สุดมีวันหนึ่งก็วันหนึ่ง ถ้าไม่ปิดทางเปลืองทางร่ำ
ได้แล้วจะไม่หมดทุนนั้นเป็นอันไม่มีที่สงสัยเลย

เหตุฉะนั้นผู้ใดซึ่งมีความปรารถนาจะตั้งตนเป็นข้าราชการ
ให้ได้ตีมยศศักดิ์ชื่อเสียง ไม่ให้เสื่อมเสียเกียรติยศที่พระเจ้าแผ่นดิน
พระราชทาน ก็จำที่จะต้องปฏิบัติตนให้ต้องตามธรรมดาข้อนี้จึงได้
มิฉะนั้นถ้าทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงก็ยอมจะพาให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศ
เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนาที่จะชุบเลี้ยงไว้เป็นข้าราชการ เหมือนดัง
เจ้าของสวน ซึ่งไม่อยากจะเห็นต้นไม้ที่ยอดด้วนยืนแห้งตายอยู่ในสวน
ฉะนั้น

ว่าด้วยเคหสถาน

เกิดมาเป็นสัตว์มีชีวิตตั้งแต่ชั้นต่ำกึ่งมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ชั้นสูง มีของจำเป็นที่ต้องใช้ในชีวิตอยู่ ๔ อย่างซึ่งนับว่าจำเป็นอย่างที่สุด คือ เครื่องปกคลุมร่างกาย ๑ อาหารเครื่องเลี้ยงชีวิต ๑ ที่อยู่อาศัย ๑ ยาสำหรับ แก่โรคภัยไข้เจ็บ ๑ แต่สัตว์เดียรฉานมันมีพาสึกว่าเรา มันปลดข้อตันเสียได้ อย่างหนึ่ง คือ เครื่องปกคลุมร่างกายนั้นไม่จำเป็นต้องชวนขวยหา เพราะเหตุว่าเครื่องกันหนาวแลร้อนมันมีอยู่ในตัวเสร็จ เช่น ควาย หรือแรดก็มีหนังหนา นกก็มีขน ปลาก็มีเกล็ดหรือมีเมือกมันรักษาหนัง หอยปูก็มีกระดุกเป็นเรือนพออยู่แล้ว ความอุจาดอับอายมันไม่ต้องการค้ำนึ่ง มันจึงต้องชวนขวยอยู่แต่ ๓ อย่าง คือ อาหารก็เที่ยวและเล็มหาเอา ตามพื้นที่ที่อยู่ก็ซุกซอกพอเป็นรวงรัง ส่วนยาแก้โรคภัยนั้นมันก็เที่ยวหา เอาตามธรรมชาติที่ตองรู้ เช่น เนื้อกินดินโป่ง หรือแมวกินใบตะไคร้ และหญ้าแพรก เป็นต้น ฝ่ายมนุษย์ได้ประพฤตินอนอยู่ในร่มเงาจนมีผิวหนัง อันอ่อนแอซอกข้าง่าย ทั้งมีใจอันสูงรู้จักป้องกันปิดความอุจาดอับอาย จึงต้องเกิดความจำเป็น โดยต้องชวนขวยหาเครื่องใช้ที่จำเป็นกว่า สัตว์เดียรฉานอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องนุ่งห่มสำหรับป้องกันปิดความอุจาด และปกคลุมให้อบอุ่น ในความจำเป็นทั้ง ๔ อย่างนี้ มนุษย์ทุกคนต้องหา ต้องมีก่อน สิ่งอื่นที่จำเป็นน้อยหรือไม่จำเป็นที่เดียว แต่อาหารก็ดี เครื่องนุ่งห่มก็ดี ดูเหมือนจะไม่ต้องรำพรรณนาอะไรเพราะท้องมันเดือน อยู่เสมอ หิวข้าวก็ต้องตะเกียกตะกายหาที่ไหนไม่ได้ รังราวขนมเจ๊กกิน โดยไม่ไห้สตาจค์ก็พอแก้หิวไปได้เวลาหนึ่ง ผ้าผ่อนสอยเอาตามริมริ้วบ้าน ใครต่อใครก็ได้ ส่วนหยูกยาแก้โรคนั้นก็ไม่ตองนึกถึงเพราะหมีมี ถ้าหาหมีไม่ทันยอมตายก็ได้เพราะไม่รู้สึกรู้ว่าชีวิตของตนไม่มีอะไร จะเป็นสมบัติอันมีราคายิ่งกว่า จึงจะยกความ ๓ ข้อ คือ เรื่องอาหาร

เรื่องเครื่องนุ่งห่ม และหยูกยานั้นเสียไม่ต้องพรรณนา แต่ยังมี ความประหลาดใจอยู่อย่างหนึ่งว่า ทำไมคนเราจึงลืมเรื่องเคหสถานที่อยู่เสียไม่รู้ลึ กว่าเป็นของจำเป็นอย่างหนึ่งใน ๔ อย่างนั้น กล่าวคืออย่างไร คือได้เห็น คนโดยมากที่ต้องเช่าที่เขาอยู่ เสียเงินเป็นรายเดือนรายปีเสมอ แต่ชอบ นุ่งผ้าสีต่าง ๆ ชอบใส่หมวกสานปานามา ชอบเที่ยวดูละครดูหนังไม่ได้หยุด ทั้งกินและเล่นอย่างอื่น ๆ อันไม่จำเป็น คิดดูเถิดถ้ามีความรู้สึกตามหลัก ธรรมดาคือว่าแม้แต่นกมันยังต้องทำรังรัง มดปลวกก็ต้องขุดดินทำโพรง เป็นที่อาศัย ฝ่ายคนที่ต้องเช่าเขาอยู่ แต่เอาทุนรอนไปใช้ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร้อยในทางอื่นที่ไม่จำเป็นได้ นี่เป็นคนใจคออย่างไรจึงไม่รู้สำนึกตน ในข้อนี้ การมีบ้านเรือนไม่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตั้งหน้าแต่จะทำอย่าง กิ๊กก่องโอบโอบ เบื้องต้นแม้ไม่มีอะไรเลยให้มีที่ดินเสียก่อน ปลูกแต่พะเพิง พออยู่ก็ยิ่งดีเสียกว่าต้องเสียค่าเช่าให้ผู้อื่นเป็นรายเดือนรายปี และ ถึงกระไรก็พอปลูกผัก พักแพง กินในที่ของตน พอทุนค่ากับข้าวได้ไม่มาก ก็น้อย เมื่อรวบรวมทรัพย์สมบัติได้ทีละน้อย ๆ ก็ค่อยทำค่อยไปจะมีดีเสียกว่า ต้องเสียค่าเช่าที่อยู่ แต่เอาเงินทองที่หาได้ไปใช้จ่ายสรุ่ยสร้อยทุ่ทุเทเสีย ในทางอื่น หรือชาวสวนเขาทำอย่างไร เขาย่อมประพடுத்தางนี้ไ้หรือไม่ แต่คนสมัยใหม่เรียกเขาว่าเป็นคนศรีเคราะห์โจรคน เราทุกคนนี้ได้ยินเสียง ร้องต้องการหาอิสรภาพกันอยู่มาก แต่ดูเหมือนจะไม่รู้จักว่าอิสรภาพนั้น ที่จริงคืออะไร การมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตน ควรจะรู้สึกว่าเป็นอิสรภาพ อันแท้จริงส่วนหนึ่ง จะถูกเสียกว่านี้กว่าต้องเคารพใครเป็นเครื่องแสดงว่า ต่ำอิสรภาพ หรือกินเหล้าไม่ได้โดยซึ่งหน้าตามความพอใจว่าเป็นการ ชาติอิสรภาพ การที่ต้องอาศัยเขาอยู่หรือเช่าเขาอยู่ ในที่ซึ่งไม่ใช่ ของตน นั้นควรจะรู้สึกว่าเป็นปราศจากอิสรภาพแท้จริง เพราะเมื่อเจ้าของเขา ไม่ชอบใจให้อยู่ เขาจะไล่เสียเมื่อใดก็ได้เมื่อนั้น ความมีหนี้ติดตัวก็ไม่เป็น อิสรภาพแท้จริง คือ ไม่เป็นไทย การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโอกาสให้เลิกทาส ก็เพราะทรงพระมหากรุณาที่จะให้พลเมืองเป็นไทย คนเราก็ควรจะรู้

พระมหากษัตริย์คุณะนั้น แต่คนโดยมากที่อยากจะมีอิสรภาพแต่ไม่รู้จักรับ
ดำรงตน กลับชวนขายหาหนี้ใส่ตัวเองด้วยความกำเริบฟุ้งเพื่อห่อหุ้มบริบูรณ์
ไปด้วยความประมาท แล้วก็ร้องหาอิสรภาพ โดยไม่รู้จักรักษาอิสรภาพดังนี้
จะโทษเอาผู้ใดเล่า เมื่อพูดถึงที่ดิน ก็จริงอยู่ที่ดินย่อมเป็นของมีราคา
เมื่อไม่มีทุนรอนจะเอาอะไรไปซื้อหา ความซื้องั้นก็ไม่มีใครเถียงว่าไม่มีทุน
จะซื้อได้ คนที่ต้องหาเช่ากินค่า เพราะมีทางที่จะได้ผลประโยชน์น้อยก็
ทำเนา แต่ข้อที่ต้องเสียใจแทนนั้น อยู่แก่ที่เห็นคนซึ่งมีทางอันจะรวบรวม
สำสมทรัพย์สมบัติไว้ได้ แต่ไม่ทำในที่ควร ไม่นึกถึงความไม่มีหนี้และ
มีบ้านช่องเหย้าเรือนเป็นสมบัติของตนเองว่าเป็นอิสรภาพที่แท้จริง
กลับเอาทรัพย์สมบัติที่หาได้ไปใช้ฟุ่มเฟือยเสียในทางอื่นที่ไม่จำเป็น
และยอมเสียค่าเช่าที่อยู่เป็นดอกเบียหรือภาษีให้แก่เขาคนอื่นได้ทุกวัน
จนกระทั่งทางได้ไม่พอแก่การใช้จ่าย ซ้ำต้องเป็นหนี้เขาอีกเช่นนี้ ถ้าคน
ที่มีความคิดอันถูกต้องลึกซึ้งแล้ว ก็ย่อมจะรู้สึกเศร้าสลดใจว่าตนเอง
ทุกวันนี้ต้องเป็นหนี้เขาอยู่ หากความเป็นอิสรภาพมิได้เลย ควรเสียใจใน
ข้อที่เอาแต่รื่นเริงเพลิดเพลินไปด้วยการสนุกอันหาประโยชน์มิได้ ด้วย
ปราศจากความคิดอันรอบคอบ และความยับยั้งชั่งใจ การหาที่ดินเป็น
ทรัพย์สมบัติ ย่อมเป็นการควรคำนึงอยู่เนื่องนิตย์ เพราะการที่จะหาให้
เหมาะให้ดีในราคาอันสมควรก็หายาก จึงควรที่จะตั้งใจพยายามรวบรวม
ทุนรอนไว้ให้อยู่เป็นก้อนเป็นชิ้น ถนอมทรัพย์อย่าให้เปลืองในที่ไม่ควร
เปลือง ตัดรอนทางรั่วไหลสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายในที่ไม่จำเป็นนั้นเสีย งดเว้น
ความสนุกเพลิดเพลินในทางฉิบหาย เมื่อหาที่ได้เหมาะก็รวมทุนเข้าซื้อหา
ไว้เป็นของตน อย่างนี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการตั้งตัวให้มีอิสรภาพแท้จริง
อย่างหนึ่ง คือไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ต้องเสียเงินค่าเช่าที่ใครอยู่ จึงขอแนะนำ
ตักเตือนให้เพื่อนทั้งหลายได้คิดตามความเห็นนี้ เพื่อเป็นทางใคร่ครวญ
ไตร่ตรองดูตามความเห็นชอบข้อหนึ่ง

ว่าด้วยแม่เรือน

การประสมคู่อยู่กินด้วยกันในระหว่างบุรุษกับสตรี ย่อมเป็น
ประเวณีของมนุษย์อย่างหนึ่ง ประเวณีอันนี้ก็เนื่องจากธรรมชาติแห่ง
สิ่งมีชีวิตทั่วไป ด้วยเป็นเครื่องให้เกิดพืชพันธุ์ แต่ฝ่ายมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์มีชีวิต
อย่างสูง ย่อมมีชนบประเพณีและกำหนดกฎหมายอันประชาชนจำต้อง
รักษาและปฏิบัติตาม ทั้งการปกครองบุคคลและทรัพย์สินสมบัติ ก็ย่อมมีแบบ
ธรรมเนียมและกฎหมายเป็นเครื่องขีดคั่น และแบ่งปันให้เป็นธรรม ป้องกัน
ความเบียดเบียนช่มเหงแย่งชิงกันและกัน เช่น สัตว์แย่งอาหารกันกินด้วย
กำลังกาย เป็นต้น แบบธรรมเนียมและกฎหมายย่อมเป็นเครื่องรักษา
ความสุขสำราญของประชาชน คนทั้งหลายจึงจำต้องปฏิบัติตาม นี่เป็น
ความปรารถนาเบื้องต้นส่วนหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ธรรมเนียมมีสามภรรยาในชาติมนุษย์ซึ่งมีอย่าง
ธรรมเนียมกฎหมายปกครองแล้ว ย่อมถือว่าการประสมคู่ให้เป็นสาม
ภรรยา ย่อมเป็นข้อมั่นสัญญาอันชายหญิงคู่หนึ่งจะต้องร่วมใจกันปฏิบัติตาม
และเมื่อคนทั้งสองได้ครองกันเป็นคู่สามภรรยาแล้ว ฝ่ายอำนาจ
การปกครองทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายก็ย่อมร่วมกันเป็นอันเดียว ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
จะบิดเบี้ยวหลีกเลี่ยงออกจากข้างหนึ่งโดยลำพังย่อมไม่ได้ ถ้าฝ่ายหนึ่งดี
แต่อีกฝ่ายหนึ่งทุจริตคิดคดโกง ก็ชื่อว่าเป็นคนเสียสัตย์และเสียธรรม
กฎหมายบ้านเมืองย่อมเอาธุระป้องกันความทุจริตบิดเบี้ยวแห่งกันและกัน
แม้แต่ถ้ามีเหตุแตกร้างถึงหย่าร้าง เป็นอันขาดคู่กันด้วยกฎหมาย บรรดา
ทรัพย์สินสมบัติอันใดซึ่งหาได้ในระหว่างที่อยู่ด้วยกันมาอันเรียกว่าสินสมรส
ก็ต้องแบ่งฝ่ายออกไปเป็น ๒ ภาค ไม่ต้องเลือกหรือต้องถามว่าใครเป็น
ผู้หามาได้มากน้อยเท่าใด มีแบบธรรมเนียมอันยินยอมให้ถือเอาเป็น
ข้อมั่นสัญญา จนยอมให้ทรัพย์สินระคนปนกันเป็นหลักอยู่ดังนี้ นี่เป็นความ
ปรารถนาข้อสองส่วนหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ในการสมสู่คู่ครองกันระหว่างสามีกับภรรยา ย่อมถือเอาเป็นเครื่องมอบหมายให้ช่วยกันปกครองทรัพย์สินสมบัติ มีธรรมเนียมโบราณเป็นหลักว่าฝ่ายชายต้องมอบหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นสำคัญ มีลูกกุญแจ เป็นต้น ให้แก่ฝ่ายหญิง ฉะนั้นก็เป็นเครื่องแสดงว่าหญิง ผู้เป็นภรรยาย่อมมีหน้าที่ที่จะปกครองรักษาทรัพย์สินสมบัติ จัดการบ้านช่อง ในตำแหน่งเป็นแม่เรือนของสามี เป็นแบบแผนประเพณีอยู่โดยปกติ นี่เป็นความปรารถนาข้อสามส่วนหนึ่ง

เมื่อจะร้อยกรองข้อความทั้งนี้ให้เป็นอันเดียวกันก็รวมความได้ว่า ชายกับหญิงคู่ใดเมื่อได้พร้อมใจปรองดอง จะเป็นคู่ครองกันแล้ว ก็ย่อมต้องถือว่าความพร้อมเพรียงปรองดองนั้น เป็นคำมั่นสัญญาอันหนึ่งที่จะร่วมอยู่ร่วมกัน และร่วมในการหาและปกครองทรัพย์สินสมบัติเป็นอันเดียวกัน แม้ชนบประเพณีและกฎหมายบ้านเมืองก็รับรองตามความปรองดองนั้น เหตุฉะนั้นฝ่ายชายจึงมีหน้าที่เป็นพ่อบ้าน และฝ่ายหญิงที่เป็นคู่ครอง ก็มีหน้าที่เป็นแม่บ้านอยู่เป็นปกติ เมื่อรวมความลงได้เช่นนี้แล้ว ผู้ซึ่งมีความคิดอันรอบคอบย่อมจะต้องรู้สึกเฉลียวใจว่าการที่จะหาคู่คู่สม ทั้งฝ่ายชายและหญิงก็ดี ย่อมจะเป็นข้อสำคัญอย่างยิ่งอันหนึ่งในชีวิตของตนทั้งสองฝ่าย ถ้าจะพูดข้างฝ่ายชายก็ควรจะรู้สึกว่าการที่จะหาหญิงมาเป็นคู่ครอง อันเขาจะต้องมีหน้าที่เป็นผู้ถือลูกกุญแจปกครองทรัพย์สินสมบัติที่ตนหามาได้ จำเป็นที่จะต้องเลือกหาที่เหมาะสมที่สุดอย่างยิ่ง มิฉะนั้นถ้าไปประสบความเสียหายไม่สมหวังในข้างหน้า ก็ย่อมเป็นเครื่องทอนกำลังทรัพย์และความสุข ข้างฝ่ายหญิงนั้นแล้วก็ควรที่จะรู้สึกว่าการที่จะได้ชายคนใดมาเป็นคู่ครอง อันเขามีหน้าที่ที่จะเลี้ยงดูอยู่กินด้วยตนและปกครองรักษาตน จำเป็นที่จะต้องได้ที่เหมาะสมที่สุดอย่างยิ่ง หญิงและชายที่ได้สามีและภรรยาเป็นคู่ครองดี ก็เป็นสง่าราศีเชิดหน้าชูตาพาลิ่งสวัสดิมงคลมาให้ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ดีก็เป็นเครื่องกดเครื่องถ่วงให้อีกฝ่ายหนึ่งจมลงในที่ต่ำ พาให้ปราศจากความสุขและเสื่อมสิริมงคลแก่กัน ถ้าหาก

ถูกที่ไม่ดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย เช่น ผัวเป็นคนขี้เมาเจ้าชู้ เมียชอบเล่นไพ่
แทงหวย เท่านั้นที่ย่อมจะจูงข้อมือกันจมดิ่งลงได้ทั้งคู่ หนึ่งโดยที่ถือว่า
การครองกันเช่นนี้ เป็นข้อมั่นสัญญาอันบ้านเมืองก็ยินยอมรับรองตั้งนั้น
แล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ควรจะปลงใจลงให้แน่นมั่นว่า เป็นกิจอันจะพึงมีพึง
เป็นแต่ครั้งเดียวในชีวิตของตน คือไม่ใช่ของที่จะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ
หลายครั้งหลายหน และไม่ใช่ของที่หากว่าพลาดพลั้งไม่เหมาะไม่ได้
ในครั้งแรก แล้วจะเปลี่ยนแก้ไขใหม่ในครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ให้ดีได้ยิ่งกว่าเก่า
โดยปราศจากความลำบากชอกช้ำ ถ้าทั้งสองฝ่ายต่างมุ่งหมายเลือกหา
โดยเอาหลักความดีขึ้นตั้งเป็นประธาน สอดส่องพิจารณา โดยไม่
พลาดพลั้งได้อย่างนี้แล้ว ต่างก็จะประกอบด้วยสวัสดิมงคล
มีความเจริญสุขสำราญตลอดชีวิต โดยไม่ต้องได้รับความลำบากยากแค้น
ในเบื้องปลาย

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้ก็เป็นเหตุให้เกิดความอนาถใจอยู่อย่างหนึ่ง
ว่าทำไมชาวเราจึงได้มีใจเลินเล่อ หละหลวมในเรื่องนี้มักไม่ใคร่จะใส่ใจ
ไตร่ตรองเลือกเฟ้นให้แน่นมั่น แต่เหตุที่ทำให้เป็นเช่นนี้ก็ย่อมว่าได้ว่าคงจะ
เกิดจากในประเทศที่ประเพณียอมให้ชายเลี้ยงหญิงเป็นภรรยาได้
หลายคน นับตั้งแต่คู่ครอง สวาใช้ และชู้ไป จึงทำให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง
ต่างนึกเสียว่าเป็นของที่จะพึงหาใหม่เปลี่ยนใหม่ได้ง่าย ๆ ไปลิ้มความ
ซ้อหนึ่งเสีย คือคำว่าคู่ครอง ได้แก่ สามีภรรยาที่มุ่งหมายจะเลี้ยงกันเป็น
เนื้อคู่ คือ มอบลูกบุญแก่ให้เป็นแม่บ้าน ว่าผิดกันอย่างไรกับหญิงซึ่ง
ชายได้มาเลี้ยงไว้เป็นสาวใช้ สำหรับใช้สอยและปฏิบัติวัตรากอย่างอื่น ๆ
และชู้ซึ่งคบหากันแต่ในเชิงเล่น ความปะปนกันในคำว่าคู่ หรือสาวใช้หรือ
ชู้ ซ้อนี่จึงยอมทำให้เป็นเหตุเกิดความพลาดพลั้งหละหลวมโดยไม่ใส่ใจที่
ว่าจะได้พ้อบ้านและเลือกแม่เรือนให้ถูกให้เหมาะดี คนโดยมากจึงต้องได้
ประสบความลำบากยากแค้นเพราะเหตุนี้มากเรื่องมาราย ผู้ที่มีความรู้
และสติปัญญา จึงควรที่จะใส่ใจในกิจเช่นนี้โดยกวาดขัน และควรที่จะดีความ

๓ อย่างนั้นให้แตกต่างกับคู่ครองกับสาวใช้และขู้สาวนั้น เป็นคนละชนิดละอย่างต่างกันใช่แต่เท่านั้น ยังมีเรื่องที่จะพึงใส่ใจใคร่ครวญในเรื่องคู่ครองนั้นอีกมาก การที่จะหาหญิงมาเป็นคู่ครอง ย่อมต้องเลือกทั้งความประพฤติและความสามารถที่จะปกครองทรัพย์สมบัติ คือ ไม่เป็นคนมีนิสัยชั่วอย่างใด ๆ ในทางที่จะทำลายทรัพย์สมบัติให้หมดเปลืองรั่วไหลไปโดยใช่ประโยชน์ ทั้งยังต้องเลือกความรู้ความฉลาดในการทำงาน ทั้งกิจการมาฆาทความโอภาปราศรัยและอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ผู้ชายที่ใฝ่ใจจะหาคู่แต่ด้วยกามารมณ์อย่างเดียว ไม่ใคร่ครวญไตร่ตรองถือเอาประโยชน์และหลักฐานการตั้งตัวเป็นข้อสำคัญก็เท่ากับคบขู้ไม่ใช่ว่าคู่ คู้ว่าดำเนินทางผิดในทางดำรงตน ก็โจนเกล้าจึงได้เอาความเรื่องนี้มาปรารภในผู้ที่จะเป็นข้าราชการ เป็นเรื่องส่วนตัวของเขาไม่ใช่หรือ จริงอยู่จะเป็นเรื่องส่วนตัวก็ว่าได้ แต่ลองเอาข้อเทียบข้อนี้ขึ้นเทียบดูสักที ต่างที่เราเห็นข้าราชการคนหนึ่งหียบด้วยยาพิษขึ้นจะกรอกเข้าปาก เราจะนั่งอยู่ได้หรือ จะไม่วิ่งเข้าฉวยข้อมือร้องว่าช้าก่อน ๆ หรือ นี่ก็ส่วนตัวเหมือนกันชีวิตของเขาต่างหาก เขากินยาพิษเข้าไปตายใครก็ไม่ได้ตายด้วย นี่แหละเพราะเกิดจากเยื่อใยและความปรารถนาดีต่อกัน จึงต้องใฝ่ใจที่จะตักเตือนแนะนำให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ควรเพราะอะไร เพราะมีตัวอย่างมามากกว่ามากแล้ว ผู้ชายต้องฉิบหายและต้องทำการทุจริตและเสียคนปนเปื้อน เพราะเมียไม่ดีพาให้เป็นไปทั้งในและนอกราชการก็มี ไม่รู้ว่าที่เรื่องก็ร้าย เหตุนี้ย่อมเป็นเหตุที่จะให้ข้าราชการเสียคน เสื่อมเสียยศศักดิ์และเกียรติยศที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานนั้นได้ เจ้าของสวนไม่พอใจที่จะเห็นต้นไม้ในสวนของตนยืนแห้งตายฉับไฉน ผู้ปกครองคนมาก ๆ ก็ไม่อยากจะเห็นความเสื่อมเสียคนมีในหมู่ฉันนั้น เหตุนี้แหละจึงได้พยายามนำมากล่าวไว้ในข้อเตือนเพื่อนดังนี้

รวมความ

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอชี้แจงรวบรวมความประสงค์ในถ้อยคำที่ตกเตื่อนนี้ให้เข้าใจว่าผู้ที่ทำราชการโดยตั้งใจจะเป็นข้าราชการไม่ใช่ประสงค์เป็นแต่คนรับจ้างเช่นนั้นแล้ว นอกจากความรู้วิชา สามารถและความเพียรพยายาม ความสุจริตจงรักภักดี ซึ่งเป็นเงาตามตัวอันทราบกันอยู่แล้วไม่จำเป็นจะอธิบายในที่นี้นั้น ขอให้ท่านทั้งหลายพึงเข้าใจว่าความดำรงตนคือตั้งตัวให้เป็นหลักฐานมั่นคงนั้น เป็นข้อสำคัญยิ่งอยู่ส่วนหนึ่งเหมือนกันเพราะเหตุว่าผู้ใดถึงแม้ว่าจะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดทำการงานได้คล่องแคล่วผาดโผนเพียงไรก็ดี แต่หลักไม่มั่นในทางดำรงตนมีภาคภูมิใจพินพอนคลอนแคลนไม่แน่นอนมั่นคงแล้ว ความเจริญด้วยชาติสกุลและยศศักดิ์อันจะพึงหวังให้มั่นคงถาวรก็เป็นการคาดคะเนยาก จะไปใกล้ข้างภาษิตว่า “ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด” เสียมาก เหตุฉะนั้นจึงควรพิเคราะห์ที่ใคร่ควรญัตติอ่าน ขุดรากวางหลักให้เป็นปึกแผ่นแน่นอนเสียก่อนตามมูลเหตุ ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ก็จะทำให้ร่างโครงและทรวดทรงแน่นอนถาวรสืบไป คือ ให้อุดออดมถนอมทรัพย์ระวังรักษาทุนรอนให้ออกงามโดยรู้ประหยัด ตัดความหมดเปลืองให้น้อยเพียงเท่าที่จำเป็นรู้จักปิดช่องป้องกันทางที่จะรั่วไหลโดยใช่เหตุนั้นประการหนึ่ง จัดหาเคหสถานบ้านเรือนตั้งหลักฐานให้เป็นของตน อย่าให้เป็นคนหลักลอยเที่ยวเร่รอนต้องเช่าต้องอาศัยเขาอยู่ จักได้เป็นที่พึงนิยมนับถือไว้วางใจแก่คนทั้งหลายให้สมแก่ยศศักดิ์ที่ได้ดำรงอยู่ประการหนึ่ง มีคู่ครองให้เป็นหลักฐานอันควรแก่การปกครองรักษาทรัพย์สมบัติและคุณความดีให้เป็นสิริราศีแก่บ้านเรือนและเป็นที่เชิดหน้าชูตา อย่าปะปนกับคนที่เบียดเบียนจัดจัญไรจักได้ช่วยกันรักษาทั้งทรัพย์สมบัติบริวารและชื่อเสียงเกียรติยศให้มั่นคงถาวรประการหนึ่ง สิ่งใดที่มีแล้วก็จงพยายามคิดจัดตัดแปลงให้เข้าหา

ทางที่ถูกที่สุด ถ้ายังไม่มีก็ควรใช้สติปัญญาใคร่ครวญให้ถี่ถ้วนรอบคอบคิดหาให้ถูกต้องในทางดีทางชอบ เมื่อตนยังเป็นผู้小有ก็มีกำลังทุนรอนน้อย ก็ให้ทำแต่น้อย แล้วจึงค่อยพยายามประกอบความเจริญให้พอกพูนยิ่งขึ้นตามวาสนาและยศศักดิ์ ถ้าผู้ใดได้คิดตั้งหลักฐานทางดำรงตนอันเหมาะสมสมควรแก่อัตภาพได้โดยลำดับฉะนี้ ไม่ปล่อยให้ตนเลื่อนลอยไปตามน้ำตามลมจนไม่มีที่ยึดเหนี่ยวแล้ว ก็จะเป็นทางเจริญงอกงามด้วยเกียรติยศเกียรติคุณยิ่ง ๆ ขึ้นทุกวัน สมแก่ที่เป็นข้าราชการอันพระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยง ไม่ชวดเซล้มชวน ขอเพื่อนข้าราชการทั้งหลายจงรับถ้อยคำอันตักเตือนนี้ ไว้ใคร่ครวญตรិตรองเป็นเครื่องเลือกฟันเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องตามทางที่ควรเทอญ

เมื่อพูดมาถึงเพียงนี้ ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงข้อคำสอนได้เรื่องหนึ่ง คือ พระบรมราชาบาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ข้าราชการที่ไปประชุมทั้งครูและนักเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อวันวิสาขบูชาปีนี้ โปรดเกล้าฯ พระราชทานข้อธรรมในแผนกคหิปฏิบัติ คือ ความประพฤติส่วนตัว เป็นข้อจรรยาอันเกี่ยวด้วยบุคคลต่อบุคคลกินความไปถึงการปกครองทรัพย์สมบัติเคหสถานบ้านเรือน มีพระบรมราชาธิบายอันกว้างขวางพอที่จะให้ผู้ฟังใส่ใจพิจารณาพิเคราะห์ที่ฝึกหัดตัดแปลงความประพฤติของตนให้ได้ประโยชน์ยิ่งในทางดำรงตนอันผู้ที่ได้สดับรับฟังจะพึงเห็นได้ว่า การที่ได้ทรงพระราชอุตสาหะพระราชทานพระบรมราชาบาทเช่นนี้ก็โดยพระราชประสงค์ที่จะปลูกฝังจรรยาอันดีให้มีในหมู่ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั่วไป ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นน่าเสียดายซึ่งข้าราชการที่ไม่ได้ไปอยู่ที่ประชุมจะไม่ได้รับประโยชน์แห่งพระบรมราชาบาทนี้ จึงได้ถือเอาโอกาสนี้ขอพระราชทานคัดพระบรมราชาบาทนั้นมาพิมพ์ไว้ในสมุดเตือนเพื่อนนี้ด้วย เพื่อให้ผู้ที่มีความประสงค์จะได้ยินได้ฟัง ได้โอกาสรู้เห็นและรับพระบรมราชาบาท

ทั่วกันและจะได้ใส่ใจในข้อจรรยาณั้่น ๆ ไว้เป็นทางปฏิบัติใจ ปฏิบัติตน
ให้ดำรงตนในทางที่ชอบที่ควรเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ตนและวงศ์สกุล
สืบไป

เชิญอ่านพระบรมราชาโชวาทต่อไป

พระบรมราชาโชวาท

ในงานวิสาขบูชาที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

ข้าพเจ้าขอประทานโอกาสแก่เจ้านายซึ่งมีพระชนมายุสูงกว่า เพื่อที่จะกล่าวธรรมิกถาแก่นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเหล่านี้

ตั้งแต่ปีกลายนี้มาแล้ว ได้เคยทำพิธีในวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญในศาสนาของเรา เพราะเป็นวันพระราชสมภพ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานของสมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ถ้าจะแปลอย่างให้เข้าใจกันง่าย ๆ ก็คือเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระพุทธเจ้าของเรานั่นเอง เราทั้งหลายจะต้องเข้าใจว่าการที่มีพิธีเช่นนี้เพื่ออะไร และทำไมจึงต้องระลึกถึงพระพุทธเจ้ากับทั้งเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านด้วย

เราผู้เรียกตัวว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา จำจะต้องเข้าใจแจ่มแจ้งว่า พระพุทธเจ้าคืออะไร พระธรรมเจ้าคืออะไร พระสงฆ์เจ้าคืออะไร ในข้อนี้ครั้งก่อนก็ได้อธิบายหนหนึ่งแล้ว แต่การอธิบายซ้ำอีกไม่เป็นของเสียหายอะไร

พระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่ได้ทรงตรัสรู้เอง โดยที่มีความรู้บังเกิดขึ้นในพระทัยของพระองค์พร้อมแล้ว ทั้งได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตาม และประพฤติดุขด้วยกายวาจาใจด้วย ท่านผู้นี้เรียกว่าพระพุทธเจ้า

พระธรรมเจ้า คือ พระธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ที่เราเรียกกันว่าพระพุทธานุชาด

พระสงฆ์เจ้า คือ ขนหมู่หนึ่งซึ่งได้สดับพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุสาสน์ไว้ และได้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยนั้น แล้วนำมาสั่งสอนให้แก่ผู้อื่นสืบต่อ ๆ กันมา เราทั้งหลายจึงได้รู้และสดับตรับฟังกัน

อยู่จนทุกวันนี้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า พระรัตนตรัย คือ แก้ว ๓ ประการ รัตนะ แปลว่า แก้ว ในที่นี้หมายถึงเอาสิ่งที่ประเสริฐ เพราะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นี้เป็นสิ่งที่ประเสริฐ จึงเรียกว่าเป็นแก้ว ๓ ประการ คุณของพระรัตนตรัยจะกล่าวโดยย่อก็คือ

พระพุทธเจ้านั้นเมื่อได้ทรงตรัสรู้ คือ รู้รู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้ว ถ้าหากพระองค์จะเก็บความรู้นั้นไว้และไม่สั่งสอนผู้อื่น ก็ไม่มีผู้ใดจะติเตียนได้ เพราะความรู้ใครได้มาแล้ว ก็ย่อมเป็นของคนนั้น แต่พระพุทธเจ้าของเราหาได้ประพาศิเช่นนั้นไม่ พระองค์ตั้งพระทัยเผยแผ่ธรรมอันวิเศษนั้นให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลายด้วย เพื่อคนทั้งหลายจะได้ปฏิบัติตาม บรรลุความสุขระบับเสียซึ่งความทุกข์ โดยสมควรแก่สภาพของตน ๆ นี้จึงนับว่าเป็นคุณของพระพุทธเจ้า

ส่วนพระธรรมนั้น เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามและตั้งตนมั่นอยู่ในคลองธรรมแล้ว ก็ยากที่จะเพเลียงพล้ำหรือผิดพลาดด้วยประการต่าง ๆ นี้ คือคุณของพระธรรม

ส่วนพระสงฆ์ซึ่งตัวท่านเองเป็นผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้ว ท่านอุทิศกำลังสอนให้เราทั้งหลายปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วย นับว่ามีคุณเปรียบเหมือนบิดามารดาก็ว่าได้

ผู้ที่รู้จักคุณพระรัตนตรัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ และรู้สึกว่าการรัตนตรัยยอมเป็นที่พึ่ง นำให้ได้รับความสุขและกำจัดภัยได้จริงจะหาสิ่งอื่นเปรียบมิได้ เรียกว่าผู้ถึงซึ่งไตรสรณาคม และชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน คือ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง ๆ

คราวนี้มาถึงการที่จะปฏิบัติให้เป็นธรรมหรืออีกนัยหนึ่งว่าการถือศาสนาจะเป็นประโยชน์ได้อย่างไร ลองตรองตรองดูให้ดี ในโลกนี้ ย่อมมีของเป็นคู่กัน จะเรียกว่าสำหรับเป็นอริกันก็ว่าได้ คือ ความดีกับความชั่ว ความดีเมื่อมีอยู่แล้ว ก็มีความชั่วคอยประจวบอยู่ด้วยเสมอ ผู้ที่ตั้งใจบำเพ็ญแต่ความดี เมื่อมีความชั่วมากระทบใจเข้าก็มักจะชวนให้ใจ

บ้านปวนรวนเรไปได้ โบราณท่านจึงเปรียบเทียบความชั่วว่าเป็นมารหรือยักษ์ ที่คอยแต่จะกินคน และมีไหวจะมีแต่ในศาสนาของเราศาสนาเดียวเมื่อไร ถึงศาสนาอื่น ๆ เขาก็ว่ามีเช่นนี้เหมือนกัน ที่จริงเราทั้งหลายก็ย่อมจะรู้ อยู่ด้วยกันแล้วว่า ความดีย่อมจะทำให้ผู้ประพฤติได้ผลเป็นสุข และความชั่วนั้นประพฤติเข้าก็ให้ผลเป็นทุกข์ ทุกคนย่อมแสวงหาความสุข ที่ยั่งยืนอยู่เสมอ ทั้งในส่วนกายและส่วนใจแต่ความสุขเช่นนั้นจะได้ด้วย ยาก ความชั่วเป็นสิ่งทีกระทำได้ง่าย และมารย่อมคอยกระซิบให้เราทำ อยู่เสมอด้วย เช่น เราระวังตัวไม่ไปเที่ยวในที่ ๆ ไม่ควรเที่ยว มันก็คอย เตือนว่าการประพฤติดีระวังตัวเช่นนั้น จะเรียกว่าเป็นสุขอย่างไรได้ เป็น ความทุกข์ต่างหาก การไปเที่ยวเล่นเป็นการน่านุกลนสบายนัก ไม่ไปเที่ยว มั่วแต่คุดคู้อยู่เช่นนั้น ไม่เห็นน่าสบายเลย ความชั่วคือมารมันย่อมคอย กระซิบชวนใจเราให้เห็นผิดเป็นชอบอยู่เช่นนี้ก็เมื่อเราต้องคอยรบกับมาร อยู่เสมอ ทำไฉนเราจึงจะรู้ได้ว่าสิ่งที่เราจะทำลงไปนั้นผิดหรือถูกดีหรือชั่ว และถ้าเราจะต้องคอยคิดค้นหาต้นเหตุกระทำเป็นการทดลองอยู่ทุกสัปดาห์ ไม่ว่าจะทำอะไร จนที่สุดจะนั่งนอนยืนเดินก็จะมีต้องทดลองเสียทั้งสิ้นหรือ ที่ไหนจะมีเวลาทำกิจการอื่น ๆ ให้สำเร็จได้คงไม่มีเวลาพอเป็นแน่เพราะ เหตุนี้ผู้ที่รู้หลักนักปราชญ์ เมื่อได้พยายามค้นหาทดลองได้ความรู้สำเร็จ ดีแล้ว ว่าสิ่งนั้นถ้าประพฤติเข้าจะนำมาซึ่งความทุกข์ ท่านจึงจดจำไว้ สำหรับสั่งสอน เพื่อคนข้างหน้าจะได้ไม่ต้องทดลองกันจำไป ยกตัวอย่าง เช่น ไฟ บิดามารดาท่านห้ามไม่ให้เราจับ เพราะท่านรู้แล้วว่า เป็นของร้อน ถ้าไม่มีใครบอกเรา ๆ ก็คงจะต้องจับไฟให้มือพองเสียก่อนแล้ว จึงจะได้ ความรู้ว่าไฟเป็นของร้อน เช่นนี้เป็นตัวอย่างเพียงต้น ๆ ก็พระธรรมวินัย คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าของเรา ซึ่งเป็นของละเอียดลึกซึ้งนั้นจะมี ประโยชน์แก่ผู้ที่นับถือและปฏิบัติตามเพียงไร ย่อมจะพรรณนาได้ไม่มีที่ สิ้นสุด แท้จริงบรรดาศาสนาทั้งหลาย ย่อมประกอบด้วยคำสั่งสอนที่เป็น ประโยชน์เช่นนี้ทั้งนั้น แต่ฝ่ายเราผู้เป็นคนไทย บ้านเมืองเราได้นับถือ

พระพุทธศาสนามานานแล้วเราจึงควรเลือกถือพระพุทธศาสนาสืบต่อจากบิดามารดาปู่ย่าตาทวดของเรา สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ของเราได้ตรัสรู้ธรรมอันถ่องแท้แล้ว จึงได้ทรงสั่งสอนพระสาวก พระสาวกก็ได้สั่งสอนเราทั้งหลายต่อ ๆ มา เมื่อเราทั้งหลายได้รับคำสั่งสอนรู้ผิดและชอบเช่นนี้แล้ว ก็ประพฤติได้ถูกต้อง โดยไม่ต้องทดลองเลือกค้นด้วยตนเอง

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนคนนำทาง ซึ่งชูประทีปขึ้นส่องให้เราได้แลเห็นหนทางได้ถนัด ประทีปนี้คือพระธรรม ผู้ใดที่ใฝ่ใจฟังธรรมเมื่อเวลาเทศน์ก็ดี หรือเวลาอ่านหนังสือก็ดี ได้ชื่อว่าเป็นคนฉลาดรู้จักเดินเข้าหาดวงไฟ เพื่ออาศัยแสงสว่างแลเห็นทางเดินได้แจ่มแจ้งไม่ต้องเดินสะดุดหรือตกหลุมตกหล่ม อาจเดินไปสู่สถานแห่งความสุขได้โดยสะดวก ส่วนผู้ที่เกียจคร้านไม่ฝึกใฝ่ในพระธรรมวินัยนั้น ก็ไม่ผิดอะไรกับผู้โง่เขลา ที่ไม่รู้จักเดินเข้าหาดวงไฟ ถ้าแม้ว่าตนเดินสะดุดหรือตกหลุมตกหล่มลงไป จะช้ำผู้อื่นไม่ได้ เพราะดวงประทีปอันส่องแสงสว่างก็ได้จุดอยู่เสมอ แต่ตัวเกียจคร้านไม่เดินเข้าไปหาแสงประทีปนั่นเอง ความผิดจึงตกอยู่กับตนเอง ถึงจะกล่าวว่าไม่มีผู้แนะนำตักเตือนก็ไม่ได้ เพราะตัวของตัวเองมีหน้าที่ที่จะกระตือรือร้น ตรงกับภาษิตบทหนึ่งว่า “ตนของตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน” คือตนของตนไม่ชวนชวายกระทำตัวให้ดีแล้วถึงแม้จะมีผู้มีอำนาจสูงใหญ่ยกย่องสักเพียงไร ก็จะไปไม่ได้ตลอด ผู้ที่นั่งอยู่เฉย ๆ คอยรอแสงไฟให้มาเอง ไม่เดินเข้าไปหาดวงไฟเพื่อให้ได้แสงสว่างตั้งนั้นนับว่าเป็นความผิดของตนเองทีเดียว จะโทษใครไม่ได้

ยังมีคนอีกจำพวกหนึ่งซึ่งอวดดี เชื่อตัวว่าเป็นคนเดินทางเก่ง ไม่ต้องมีไฟนำก็ได้ เท้าของตนเคยเดินชำนาญอยู่แล้วคงจะเดินได้ไม่มีความพลาดพลั้ง คนจำพวกนี้จะเรียกว่ากระไรต้องเรียกว่า “ตาบอดสอดตาเห็น” เพราะเขาเห็นว่าไม่จำเป็นต้องถือศาสนาก็ได้ ศาสนานั้นเรียนเสียเวลาเปล่า ๆ ไม่มีประโยชน์อะไร ประทีปคือดวงไฟใหญ่ได้จุดอยู่แล้ว เขาก็ไม่ปรารถนาเอาตามองดูเสียทีเดียว จึงไม่ผิดอะไรกับคนตาบอด

ที่สอดตาเห็นไปในทางผิด ๆ พวกเราทั้งหลายที่เป็นนักเรียนมหาดเล็ก นับว่าเป็นผู้ที่ได้อยู่ในสำนักอันดี จะประพடுத்தนเช่นนี้หาควรไม่ เราจะเข้าใจในคำสั่งสอนหรือยังก็ตาม จงพยายามฟังโดยเคารพ และตั้งใจจำไว้ให้มากที่สุดที่จะจำได้ เพื่อว่าเมื่อเติบโตใหญ่ต่อไปข้างหน้าจะได้รับผลอันดีงาม

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น แบ่งเป็นหลายภาคหลายชนิด และในภาคหนึ่ง ๆ ก็แบ่งออกอีกเป็นหลายหมวดหลายประการ ถ้าจะเก็บคำสั่งสอนให้ละเอียดแล้ว อ ย่า ว่า แต่วันเดียวเลย สอนกันตั้งปีก็ไม่จบ ถ้าจะกล่าวให้ฟังแต่ย่อ ๆ ก็เท่ากับอ่านสารบาญเรื่องคงไม่ได้ประโยชน์อะไรนัก เพราะฉะนั้นในวันนี้จึงจะเลือกนำมากล่าวแต่หมวดเดียว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งแห่งคัมภีร์ปฏิบัติอันเป็นธรรมที่สมควรแก่คฤหัสถ์สำหรับจะได้เป็นเครื่องเตือนใจทั้งชายหญิงผู้ใหญ่และเด็ก ธรรมสำหรับคฤหัสถ์เช่นนี้ เราทั้งหลายผู้มุ่งจะแสวงหาความงามความดีย่อมจะประพடுத்தได้เป็นเนืองนิตย์ เพราะไม่ใช่สิ่งที่เกินกำลังของเราไปเลย

ธรรมหมวดที่จะแสดง ณ บัดนี้ ท่านเรียกว่า ทิศทั้ง ๖ ได้แก่บุคคล ๖ จำพวก คือ

ทิศเบื้องหน้า	ได้แก่	บิดามารดา
ทิศเบื้องขวา	ได้แก่	ครูบาอาจารย์
ทิศเบื้องหลัง	ได้แก่	ครอบครัวหรือบุตร ภรรยา
ทิศเบื้องซ้าย	ได้แก่	มิตร
ทิศเบื้องต่ำ	ได้แก่	บ่าวไพร่
ทิศเบื้องบน	ได้แก่	สมณะ พรหมณาจารย์

บัดนี้จะว่าถึง**ทิศเบื้องหน้า** ซึ่งได้แก่ บิดามารดา ว่าเราควรจะทำประการใดต่อการท่านเป็นการตอบแทนคุณท่านอย่างไร กิจของเราที่จะพึงกระทำตอบแทนคุณบิดามารดา ท่านจัดไว้เป็น ๕ สถาน คือ

สถานที่ ๑ บิดามารดาท่านได้เลี้ยงดูเรามาตั้งแต่เล็กจนโต ได้ทะนุบำรุงเราให้อิ่มหนำสำราญปราศจากอันตรายทั้งปวงในเวลาป่วยไข้ ท่านก็ได้รักษาพยาบาลเรามา ครั้นเวลาท่านมีอายุมากแล้วเราเติบโตขึ้น เราก็คควรสนองคุณท่าน โดยปฏิบัติและเลี้ยงดู เป็นการตอบแทนท่านบ้าง ให้ท่านได้ความสุขกายสุขใจ

สถานที่ ๒ เราต้องรับทำกิจการของท่าน เมื่อท่านมีธุระอะไรอย่าให้ท่านต้องออกปากใช้หรือวิงวอน เราบู๊ว่าท่านมีความปรารถนาอย่างไร เราก็ทำให้สำเร็จตามความปรารถนาของท่านให้ดีที่สุดที่จะทำได้

สถานที่ ๓ เราต้องพยายามดำรงวงศ์สกุลของเราให้ดีเป็นต้นว่าสกุลของเรามีชื่อเสียงดีอยู่แล้ว ไม่ควรเราผู้เป็นบุตรจะประพฤติเอาแต่สบายส่วนตัวตามใจชอบเราฝ่ายเดียว ต้องดำรงวงศ์สกุลให้มีชื่อเสียงดีตลอดไปด้วย จะได้มีผู้สรรเสริญว่าวงศ์สกุลนั้นชาติ เขาได้รับสืบต่อกันมาได้โดยมั่นคงเป็นปึกแผ่น

สถานที่ ๔ ต้องประพฤติตนให้สมควรได้รับทรัพย์มรดก ซ่อนนี้มุ่งความว่าต้องประพฤติตนไม่ให้สุรุ่ยสุร่าย ไม่เป็นผู้ใช้จ่ายทรัพย์โดยไม่รู้จักราคาของทรัพย์ ต้องเป็นผู้รู้จักออมสินและแสวงหาเพิ่มเติม ให้สมควรที่จะเป็นผู้รับครอบครองทรัพย์มรดกที่บิดามารดาและญาติได้สะสมไว้ให้ ถ้าเรามาใช้จ่ายทำลายทรัพย์นี้เสียโดยหาประโยชน์มิได้แล้ว จะเป็นที่น่าโทมนัสในวงศ์สกุลของเรายิ่งนัก

สถานที่ ๕ เมื่อบิดามารดาท่านล่วงลับไปแล้ว เราควรสนองพระเดชพระคุณท่าน โดยทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่ท่าน และทำศพให้เป็นที่เรียบร้อย สมควรแก่ยศบรรดาศักดิ์หรือบิดามารดาพอใจจะให้ทำอย่างไร ก็ต้องทำให้อย่างนั้น

ฝ่ายบิดามารดา เมื่อท่านได้รับความบำรุงจากเรา มิใช่ท่านจะนั่งเฉยเสียเมื่อไร ท่านย่อมจะอนุเคราะห์เราได้ถึง ๕ สถานเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ ท่านจะห้ามเราไม่ให้ประพฤติชั่ว และคอยตักเตือนว่ากล่าวเราในเวลาทำผิดต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก การที่ท่านห้ามนี้เพราะอะไร ก็เพราะท่านรู้อยู่แล้วว่า ความชั่วนั้นถ้าผู้ใดทำเข้าแล้วก็จะนำไปสู่ความทุกข์ ท่านเป็นผู้ใหญ่ท่านได้เคยพบเห็นมาก่อนเรา ท่านจึงให้ความรู้ของท่านในข้อนี้แก่เราเป็นเครื่องแสดงความเอ็นดูแก่เรา นับว่าเป็นประโยชน์สำคัญยิ่งนัก

สถานที่ ๒ ท่านชี้แจงให้เรารู้จักความดี เพราะเพียงแต่ห้ามไม่ให้ประพฤติชั่วอย่างเดียวเท่านั้นยังไม่พอ ท่านยังจะต้องสั่งสอนว่าสิ่งนี้ดีควรทำ ถ้าทำเข้าแล้วจะได้ประโยชน์อย่างนั้น ๆ เป็นทางที่จะอุปการะแก่คุณสถานที่ ๑ ของท่านด้วยอีกส่วนหนึ่ง

สถานที่ ๓ บิดามารดาคงจะจัดการให้เราศึกษาศิลปวิทยา เพื่อต่อไปเราจะได้มีทางทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบ การที่ท่านให้ศึกษาศิลปวิทยานี้ ก็เหมือนท่านให้ทรัพย์ของท่านแก่เรา นับเป็นบำเหน็จพิเศษส่วนหนึ่ง

สถานที่ ๔ เมื่อเรามีอายุสมควรแล้ว ท่านคงจะจัดหาภรรยาให้ และโดยท่านได้รู้ได้เห็นมาก่อนเราแล้ว ประกอบด้วยท่านมีใจรักเรา ท่านคงจะเลือกหาให้แต่ที่ดีที่สมควรแก่เรา เช่นนี้ก็นับว่าท่านให้ลาภสำคัญอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน

สถานที่ ๕ ท่านคงจะมอบทรัพย์สมบัติให้แก่เราในสมัยกาลอันควร เมื่อท่านเห็นว่าเราประพฤติตัวดีสมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดกได้แล้ว ท่านคงทำพินัยกรรมมอบให้

นี่นับว่าบิดามารดาตอบแทนความปฏิบัติที่เราได้กระทำต่อท่าน เพราะฉะนั้นการที่เราปฏิบัติท่าน จะนับว่าเราขาดทุนไม่ได้เลย สิ่งที่เราได้กระทำไปนั้นน้อยกว่าที่เราได้รับจากท่านเสียอีก เรายอมเป็นผู้ได้เปรียบท่านมากมายนัก

คราวนี้จะกล่าวถึง**ทิศเบื้องขวา** ได้แก่ ครูบาอาจารย์ หน้าที่ที่ศิษย์จะต้องบำรุงอาจารย์นั้นก็มิอยู่ ๕ สถาน คือ

สถานที่ ๑ ศิษย์ควรเคารพท่านด้วยความอ่อนน้อมทุกเมื่อ ไม่ควร
ทำเพิกเฉยหรือรู้สึกเป็นคนอื่น เพราะท่านเป็นผู้มีคุณแก่เรามาก

สถานที่ ๒ ศิษย์ควรรับใช้สอย และกระทำตนให้เป็นที่พอใจและ
รักใคร่ของครู เมื่อมีกิจการที่เราพอจะทำให้แก่ท่านได้ก็ทำให้ เช่นนี้จะ
ชวนให้ครูมีความพอใจและรักใคร่เรามากขึ้น

สถานที่ ๓ ศิษย์ต้องเชื่อฟังคำอาจารย์สั่งสอนทุกประการไม่ว่าใน
การวิชาหรือความประพฤติ

สถานที่ ๔ ศิษย์ควรอุปฐากอาจารย์ในที่ที่พอจะทำได้ เป็นต้นว่า
อาจารย์ป่วยก็เอาใจใส่หมั่นเยี่ยมเยียน และห้ามดหมอไปรักษา
เมื่ออาจารย์ต้องการสิ่งใดที่พอจะหาได้ก็ทำให้

สถานที่ ๕ เวลาที่อาจารย์สอนศิลปวิทยาให้ ศิษย์ต้องตั้งใจเรียน
ด้วยความเคารพ คือ ตั้งใจเรียนด้วยรู้สึกว่าได้รับสิ่งที่ดีที่จะเป็นคุณเป็น
ประโยชน์แก่ตน เมื่อตั้งใจเรียนหรือเรียนโดยเคารพเช่นนี้ การเล่าเรียน
ก็จะเจริญได้ผลออกงามรวดเร็ว

เมื่อศิษย์ได้ปฏิบัติอาจารย์ใน ๕ สถานนี้แล้ว อาจารย์ก็ย่อมจะ
ตอบแทนศิษย์ด้วยความอนุเคราะห์ ๕ สถานเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ อาจารย์ย่อมจะคอยแนะนำในทางวิชาที่ดีที่พึงหวังให้แก่
ศิษย์ เมื่ออาจารย์มีความรักใคร่ตั้งใจแนะนำจริง ๆ แล้วศิษย์ก็ย่อมจะได้
รับโอวาทคำสั่งสอนแนะนำที่ดีโดยละเอียดลออ

สถานที่ ๒ อาจารย์ย่อมให้ศิษย์ได้เรียนดี คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือ
ในการเรียนของศิษย์ ตรวจตราให้ศิษย์ได้เล่าเรียนรับความรู้เป็นอย่างดี
และเร็วด้วย

สถานที่ ๓ อาจารย์ย่อมจะสอนวิทยาให้แก่ศิษย์โดยสิ้นเชิง คือ
มิได้มีปิดบังอะไรที่ท่านรู้เพียงไร ท่านก็สอนให้เพียงนั้น ไม่มีอำพรางหรือ
หวงวิชา

สถานที่ ๔ อาจารย์ย่อมยกย่องศิษย์แก่เพื่อนฝูงและคนทั้งหลาย
ทั่วไป เป็นการช่วยเชิดชูให้ปรากฏกิตติคุณของศิษย์โดยสมควร

สถานที่ ๕ ถ้าจะเรียกตามภาษาวัด ก็เรียกว่าทำการป้องกัน
ไว้ในทิศทั้งหลาย คืออาจารย์ย่อมจะมีเพื่อนฝูง และคนรู้จักขึ้นชื่อ
อยู่ในที่ต่าง ๆ เมื่อศิษย์ไปอยู่ที่ใด ๆ ปรากฏว่าเป็นคนไปแต่สำนักนั้น ๆ
เป็นศิษย์ของคนนั้น ๆ ผู้ที่เขารู้จักอาจารย์ เขาก็พลอยเชื่อถือต้อนรับ
และให้ความอนุเคราะห์ต่าง ๆ ยิ่งได้มีคำยกย่องหรือแนะนำไปจาก
อาจารย์ด้วย ก็จะได้ได้รับความอุปถัมภ์มากขึ้น อันนี้ได้ชื่อว่า อาจารย์
ทำความป้องกันไว้ในทิศทั้งหลาย

ทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยา นั่น ว่าด้วยอาการที่สามีควรจะทำ
ภรรยาอย่างไร สามีควรบำรุงภรรยาด้วยอาการ ๕ สถานที่ คือ

สถานที่ ๑ สามีควรยกย่องภรรยา คือ เลี้ยงดูอย่างออกหน้า
ออกตา จะไปไหนก็แสดงความรับรองเช่นนั้น ไม่แสดงอาการปิดบังด้วย
ความกระดาก หรือทำเหมือนหนึ่งจะปฏิเสธว่าเป็นคนอื่น ซึ่งไม่นับว่าเป็น
วิธีเลี้ยงดู และทะนุบำรุงภรรยาโดยชอบธรรม

สถานที่ ๒ ไม่ดูหมิ่น และไม่ถือว่าภรรยาเร็วกว่าตน ย่อมยกย่อง
ภรรยาให้เสมอตน อย่างที่เรียกว่าเป็นคู่ผัวตัวเมียไม่ใช่ทำกับเขาเหมือน
หนึ่งทาส

สถานที่ ๓ ไม่ประพฤติล่วงใจภรรยา กล่าวคือ ไม่เป็นนักเลงเจ้าชู้
ถ้าภรรยาเขาห้ามไม่ให้ประพฤตินอกใจเขา ก็ไม่ควรขัดขืน

สถานที่ ๔ มอบความเป็นใหญ่ให้แก่ภรรยา แปลว่าตั้งให้เป็นแม่
เรือน และมอบการงานในเรือนที่จะพอแบ่งได้เป็นส่วนหนึ่ง ให้เป็นหน้าที่
ของภรรยาทำ

สถานที่ ๕ หาเครื่องแต่งตัวให้ตามสมควร ที่จะไม่ให้ภรรยาต้อง
อับอายขายหน้าเขา

เมื่อเราอนุเคราะห์ภรรยาเช่นนี้ เราจะต้องได้รับความบำรุงจาก
ภรรยา ๕ สถานที่ ด้วยเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ ภรรยาไม่ละทิ้งการงานในบ้านเสีย ย่อมจัดการบ้านเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ข้าวของทุกอย่างก็ถือว่าเหมือนของตัว ไม่นึกว่าสิ่งนั้นไม่ใช่ของข้า สิ่งนี้ต่างหากเป็นของข้า เมื่อเวลาสามีไปทำการงาน มอบหน้าที่ให้ภรรยาดูแลการทางบ้าน ภรรยาที่ต่างหูต่างตาให้ทุกอย่าง เช่นนี้เป็นหน้าที่ของเมียที่ควรจะทำได้แท้

สถานที่ ๒ ย่อมจะเอาใจใส่สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัว คือ เอื้อเพื่อต่อญาติมิตรและป่าวไพร่ของผัว ถือเหมือนหนึ่งว่าเป็นญาติมิตร และป่าวไพร่ผู้คนของตัวเอง ไม่เกียจงอนว่า คนนั้นพี่น้องของคุณท่านต่างหาก คนนี้ป่าวของคุณต่างหาก ถ้าคิดเกียจงอนอยู่เช่นนี้ ก็ย่อมจะเกิดความไม่เรียบร้อยและทำให้ผัวได้รับความรำคาญ อาจเป็นเหตุให้ถึงแก่ผิดใจกันก็ได้ เพราะฉะนั้นในข้อนี้ไม่ใช่จะสักแต่ว่าแนะนำเท่านั้น ต้องขอกำชับว่าเป็นความจำเป็นแท้ที่เมียจะต้องเอาใจใส่ให้มาก จะต้องรู้สึกว่าเป็นกิจสำคัญของแม่เรือนอย่างยิ่ง

สถานที่ ๓ ภรรยาไม่ประพฤตินอกใจสามี คือ ย่อมซื่อตรงต่อสามี รักใคร่ในสามีอยู่เสมอ

สถานที่ ๔ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ไม่ใช่ทรัพย์สมบัตินั้นให้หมดเปลืองเกินสมควร จนสามีต้องชวนชวายหาไม่มีเวลาพักผ่อน หรือยิ่งร้ายกว่านั้น เช่น ภรรยาประพฤตินเป็นคนทำลายทรัพย์จับจ่ายไขว่เขวจนเกิดหนี้สิน ทำให้ผัวได้รับความเดือดร้อน หรือถึงแก่ปล่อยสติพลอยกระทำผิดตามเมียไปด้วย เทียบหยิบฉวยฉกฉกยักยอกจนต้องรับพระราชอาญา เช่นนี้ก็อาจจะเป็นได้ ผู้หญิงดีไม่ควรจะประพฤตินี้เลย เพราะฉะนั้นท่านจึงว่าเมียดีจะต้องรักษาทรัพย์สมบัติของผัว

สถานที่ ๕ ไม่เกียจคร้านต่อการทำงานทั้งปวง ถึงจะมีป่าวไพร่ใช้สอยก็ไม่ปล่อยและทอดทิ้งให้ทำตามอำเภอใจป่าว จะเป็นช่องให้การงานเสื่อมเสีย ธรรมชาติแม่เรือนที่ดี ตัวเองจะต้องลงมือทำให้เป็นแบบอย่างบ้าง แล้วควบคุมใช้สอย ตรวจตราให้คนใช้ทำให้เรียบร้อยตามหน้าที่ จึงจะสมควรที่เป็นแม่เรือนดูแลการงานได้รอบคอบจริง

ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร การบำรุงมิตรก็มีอยู่ ๕ สถาน คือ

สถานที่ ๑ ควรให้ปันสิ่งของที่เราน่าจะแบ่งปันให้ได้แก่มิตร โดยไม่หวงแหนเกินไป เช่น ของของเราที่มีอยู่มาก ก็ควรจะเผื่อแผ่แบ่งปันให้แก่มิตรพอเป็นเครื่องแสดงน้ำใจไมตรีต่อกันบ้าง

สถานที่ ๒ พุดจาบมิตรให้ไพเราะแช่มชื่นสมที่มีน้ำใจไมตรีรักใคร่กัน อย่าใช้วาจาที่ตัดรอนร้ายราน เป็นเครื่องบาดหมางใจกัน ถ้าถึงคราวที่จะต้องว่ากล่าวตักเตือน ก็ตักเตือนกันได้ฉันเพื่อน

สถานที่ ๓ จงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่มิตร เป็นต้นว่าเมื่อได้รับความรู้ก็ควรนำมาสู่มิตร ให้มิตรได้รับประโยชน์ด้วย หรือเมื่อมีโอกาสจะทำประโยชน์ให้แก่มิตรได้อย่างไร ก็จงทำให้โดยมีความมุ่งหมายแต่ที่จะให้เป็นประโยชน์แก่มิตรเสมอด้วยตนเอง

สถานที่ ๔ ควรทำตนให้เสมอต้นเสมอปลายกับมิตร ไม่ควรดูถูกมิตร หรือถือตัวว่าตัวดีกว่ามิตร ต้องคิดเสียว่าเพื่อนกับเราต้องเสมอกัน

สถานที่ ๕ ไม่แก้งกล่าววาจาที่คลาดจากความจริง คือ ไม่ยอจนเกินไปหรือตีให้มากไปกว่าความผิด เมื่อมิตรทำความดีก็สรรเสริญความดีของมิตรแต่ตามความจริง เพื่อให้มิตรเกิดปีติยินดีรื่นรมย์ในกิจการอันดีงามที่ได้กระทำล่วงไปแล้ว และเป็นปัจจัยที่จะให้พยายามทำต่อไปอีก การสรรเสริญกันเช่นนี้ คนสมัยใหม่เขามักเรียกว่า ป.จ. คือประจบ แต่ที่จริงสรรเสริญกับประจบผิดกัน สรรเสริญนั้นกล่าวแต่เฉพาะความจริงด้วยเจตนาอันดี สำหรับให้ได้ประโยชน์เป็นความรื่นรมย์แก่ผู้ที่ได้รับสรรเสริญดังกล่าวแล้ว แต่ประจบนั้นไม่จำเป็นจะเป็นความจริงเลย และเจตนาที่ไปข้างหมายประโยชน์ส่วนตัวผู้กล่าวมากกว่าอื่น เช่น ว่าดำก็ดำด้วย ว่าขาวก็ขาวด้วย พอให้ถูกใจ จะดำจะขาวจริงหรือไม่จริงก็ช่างส่วนการดีนั้น เมื่อความผิดของเพื่อนได้ปรากฏขึ้นแล้วจึงตี และตีแต่เท่าที่ผิด อย่าแก้งใส่ความให้มากเกินไป ควรชี้แจงให้มิตรเห็นความผิดเพื่อแก้ไขเสีย จึงจะสมควรที่เป็นมิตรกัน

เมื่อมิตรได้รับความอนุเคราะห์จากเราทั้ง ๕ ประการขณะนี้แล้ว มิตรก็ย่อมจะตอบแทนเราด้วย ๕ ประการเหมือนกัน คือ

สถานที่ ๑ เมื่อเราจะเข้าไปในทางที่ผิด มิตรก็ย่อมจะตักเตือนเรา ด้วยไม่ยอมให้เราได้รับความเสื่อมเสีย

สถานที่ ๒ ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเรามิให้เสียหายไป ในเวลาที่เรามีเหตุเพราะประมาท

สถานที่ ๓ เมื่อมีภัยมาถึงเข้าแล้ว ก็จะได้อาศัยเพื่อนเป็นที่พึ่ง พำนัก ช่วยแก้ไขเพื่อระงับภัยนั้น

สถานที่ ๔ เพื่อนย่อมไม่ละทิ้งเราในยามวิบัติ เช่น เมื่อถึงคราว มีเคราะห์ได้รับความยากลำบาก เพื่อนก็คงจะตามเป็นเพื่อนอยู่นั่นเอง และตามหน้าที่ของเพื่อนจะช่วยเหลือแก่เราได้อย่างไร ก็คงจะช่วย แต่ในที่นี้ข้าพเจ้าขออธิบายตามอัธยาศัยเล็กน้อย ยังไม่ได้พบว่ามี ท่านอรรถกถาจารย์ผู้ใดได้อธิบายไว้แล้วอย่างไรในทีใดบ้าง คือ มีผู้มัก จะพูดกันโดยมากว่า “เมื่อเวลาเรายังดี ๆ ก็มีผู้คนนับถือ ครั้นเสียท่าลงไป เขากลับดูถูก นี่มันไม่เป็นมิตรจริง” ข้าพเจ้าขอถามว่า ผู้ที่พูดเช่นนั้นเป็น ผู้ประพฤติดูถูกต้องตามธรรมของมิตรแล้วหรือ ถ้าตัวเองไม่ซื่อตรงไม่ตั้ง อยู่ในศีลในธรรม จะคอยแต่เอาเปรียบเขาข้างเดียว จะให้แต่เขาประพฤติ เป็นกัลยาณมิตรไปฝ่ายเดียว ส่วนตัวนั้นประพฤติดังไร ๆ ก็ได้ เช่นนี้จะ ถูกหรือ ข้าพเจ้าเห็นว่าผิด มิตรที่สมควรประพฤติเป็นกัลยาณมิตรด้วย กันทั้งสองฝ่าย ที่จะให้เป็นกัลยาณมิตรไปแต่ฝ่ายเดียว ย่อมเป็นไปได้ อยู่เอง เปรียบเหมือนเราจะตบมือ ถ้าตบข้างเดียวจะดังได้ที่ไหน ต้องตบ พร้อมกันทั้ง ๒ ข้างจึงจะดังได้ มิตรก็เช่นนั้นเหมือนกัน ข้อนี้เป็นความเห็น ของข้าพเจ้าเอง ไม่ใช่อ้างว่ามีในอรรถกถา

สถานที่ ๕ มิตรย่อมนับถือตลอด จนกระทั่งวงศ์ญาติของมิตร คือ นับถือเพื่อนอย่างไร ก็ต้องนับถือตลอดญาติวงศ์ของเพื่อนด้วย

ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ บ่าวไพร่ นายก็ควรบำรุงบ่าวด้วย ๕ สถาน เหมือนกัน คือ สถานที่ ๑ จัดการงานให้บ่าวทำตามสมควรแก่กำลัง คือ อย่าพอกการงานลงไปจนเหลือบ่ากว่าแรงที่จะทำได้

สถานที่ ๒ ให้อาหารและบำเหน็จในเวลาอันควร คือ เลี้ยงดูให้อิ่มหน้า เมื่อเวลาทำตักให้บำเหน็จรางวัลบ้างตามสมควร

สถานที่ ๓ เมื่อยามบ่าวเจ็บไข้ นายต้องเอาอุระรักษาพยาบาล ข้อนี้สำคัญมาก เพราะการเจ็บไข้นี้ อย่าว่าแต่คนที่มิเกี่ยวข้องกันเลย แต่คนอื่นแท้ ๆ เรายังต้องช่วยเหลือ เพราะเราต้องมีความกรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ยิ่งเป็นผู้ที่มีเกี่ยวข้อง ได้ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันเช่นบ่าว ก็ยิ่งจะต้องเอาเป็นอุระให้มากขึ้น

สถานที่ ๔ ตามภาษาวัด กล่าวว่า “เลือกอาหารอันมีรสแปลก ๆ ให้กิน” แต่ข้าพเจ้าอยากจะทำให้กว้างออกไปกว่านั้น คือ รสในที่นี้ไม่เฉพาะแต่อาหาร เพราะการเลี้ยงดูก็มีอยู่ ในข้อข้างต้นแล้ว รสในที่นี้ จะต้องขยายให้กว้างออกไปถึงธรรมรส คือ นายจะต้องคอยแนะนำในความดี บอกสิ่งที่ควรรู้ควรทำให้แก่บ่าวด้วย

สถานที่ ๕ ปล่อยให้หยุดในสมัยอันสมควร คือให้มีเวลาว่างจากการงานสำหรับพักผ่อนร่างกาย และเพื่อความสนุกสำราญบ้าง เช่นนี้ จึงจะเรียกว่านายประพฤติดีต่อบ่าว

ส่วนบ่าว เมื่อนายได้ให้ความบำรุงทั้ง ๕ สถานนั้นแล้วก็ควรต้องตอบแทนบุญคุณของนายเป็น ๕ สถานเหมือนกัน แต่บ่าวสมัยใหม่ โดยมากเขามักจะเห็นว่านายควรจะบำรุงเขาข้างเดียว เขาไม่จำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่ตอบแทนบุญคุณของนายนัก หน้าที่ของบ่าวที่ควรจะต้องตอบแทนนายนั้นดังนี้ คือ

สถานที่ ๑ บ่าวควรจะลุกขึ้นทำงานก่อนนาย

สถานที่ ๒ บ่าวควรจะเลิกงานทีหลังนาย ทั้งสองสถานนี้บ่าวสมัยใหม่เขามักเห็นตรงกันข้าม

สถานที่ ๓ บ่าวควรจะรับของแต่ที่นายให้ ซ่อนนี้บ่าวสมัยใหม่เขาก็ มักจะถือเสียว่า ของนายก็เหมือนของบ่าว ๆ ก็เหมือนของนายไม่ใช่คนอื่น คนไกลที่ไหนดมา เพราะฉะนั้นเขามักถือวิสาสะเลื่อนเอาตามชอบใจของเขาเสียทีเดียว มีบุหรี่ยี่ ๆ ของนาย เป็นต้น

สถานที่ ๔ บ่าวควรจะทำกรงานให้ดีที่สุดที่ตนจะทำได้ ซ่อนนี้ ก็อีกนั่นแหละ บางทีเขาก็เห็นว่าไม่จำเป็น

สถานที่ ๕ บ่าวควรจะนำเอาคุณของนายไปสรรเสริญให้คนอื่น ฟัง แต่โดยมากส่วนคุณเขามักจะลืมเสีย ส่วนความผิดของนายนั้นแหละ เขามักเอาใจใส่จดจำไปนินทาให้ผู้อื่นฟังได้บ่อย ๆ และเมื่อจะกล่าวถึงนายแล้ว เขามักจะขึ้นชื่อนายมันอย่างนั้น นายมันอย่างนี้ หนักเข้า ๆ นายจะต้องกลับเรียกบ่าวว่าท่านกระมัง

อันว่าหน้าที่ในระหว่างนายกับบาวนี้ เราผู้มีบ่าวควรจะต้อง จดจำไว้ จะได้ทำหน้าที่ของเราให้ถูก แต่ส่วนคุณบาวนั้นเขาจะทำให้เรา หรือไม่ทำให้เราก็แล้วแต่การ

ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณาจารย์ที่เราจะต้องบารุณนั้น มีอยู่ ๕ สถาน ซึ่งคนโดยมากเขาย่อมได้ทำอยู่ดีแล้ว คือ

สถานที่ ๑ บารุงด้วยกายกรรม คือ จะทำอะไร ๆ เพื่อ สมณพราหมณาจารย์ ก็ให้ทำประกอบด้วยเมตตาและหวังดีต่อ

สถานที่ ๒ บารุงด้วยวจีกรรม คือ เมื่อจะพูดอะไร ๆ ก็ให้ประกอบ ด้วยเมตตาและความหวังดีต่อ

สถานที่ ๓ บารุงด้วยมโนกรรม คือ ให้ระลึกด้วยเมตตาจิต

สถานที่ ๔ บารุงด้วยไม่ห้ามปรามมิให้เข้าบ้าน คือเวลาที่ท่าน ไปมา ควรทำความรับรองให้ดี ไม่ใช่ปิดประตูใส่หน้าท่าน

สถานที่ ๕ บารุงด้วยอามิสทาน คือ บัจฉัยทั้ง ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหารเสนาสนะ เครื่องยา ตามควรแก่ท่านและตามกำลังของเราที่จะ บารุงได้

สมเด็จพระพรหมณาจารย์ เมื่อได้รับความบ่ารุงเช่นนี้ ก็ยอมตอบแทน
เราด้วยคุณ ๖ สถาน คือ

สถานที่ ๑ ห้ามไม่ให้ทำชั่ว

สถานที่ ๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี

สถานที่ ๓ อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม คือเมื่อจะช่วยเหลืออย่าง
ใดอย่างหนึ่ง ย่อมทำด้วยน้ำใจที่หมายดี มีความบริสุทธิ์อยู่เสมอ

สถานที่ ๔ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง คือธรรมอันประกอบด้วย
คุณต่าง ๆ

สถานที่ ๕ ทำสิ่งที่ได้เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งขึ้น คือ อธิบายให้เรา
เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ในข้อที่เราได้ฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน

สถานที่ ๖ บอกทางสวรรค์ให้ คือทางดีทางชอบหรือทางบุญทาง
กุศลนั่นเอง เหล่านี้ยอมเป็นกิจวัตรที่สมเด็จพระพรหมณาจารย์จะเป็นผู้กระทำ
ทั้งสิ้น

ธรรมที่ข้าพเจ้านำมาแสดงแล้วนี้ยอมให้เห็นได้ชัดว่า ที่คนเรา
จะมุ่งหาประโยชน์ตนฝ่ายเดียวนั้นไม่ได้ จำต้องคิดทำประโยชน์ให้แก่
ผู้อื่นด้วย จึงจะนับว่าเป็นคนดีจริง เมื่อได้รับประโยชน์ของผู้อื่นแล้วก็ต้อง
ตอบแทนบุญคุณเขา ไม่ควรคิดเอาแต่ได้ของตัวฝ่ายเดียว เพราะคนเรา
เกิดมาย่อมต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ในกิจการทั่วไป ใครเลยในโลกนี้จะ
แสดงได้ว่า ตนมีกำลัง มีอำนาจ และมีปัญญาพอที่จะดำรงตนอยู่ได้แต่
ผู้เดียวไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ข้าพเจ้าไม่เห็นมีใครจะกล้าอวดได้เช่นนั้น
นอกจากคนที่มีโมหะจริตครอบงำอยู่

คนเรามีชีวิตอยู่ได้ตราบไต ก็ต้องประพฤติเอาใจผู้อื่นอยู่ตราบ
นั้น ถ้าเราไม่ประพฤติเช่นนี้ เราจะเป็นสุขได้อย่างไร เราจะเอาข้าวที่ไหน
กิน เราจะได้เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งปวงมาแต่ไหน เราจะทำของเราขึ้น
ใช้เองกินเอง ให้พอความต้องการทั้งหมดไหวหรือ ตามธรรมดาเมื่อคน
อื่นเขาได้อาศัยเรา ๆ ก็ยอมได้อาศัยเขาด้วยเหมือนกัน ต่างคนต่าง

ต้องอาศัยแลกเปลี่ยนทดแทนกันอยู่ตั้งนี้ทั่วไปไม่เลือกหน้า ในสมัยนี้การประพุดใจเอาใจผู้อื่นเขามักเหมือนกันว่า เป็นประจบ แท้จริงการเอาใจกันก็เปรียบเหมือนหว่านข้าวลงในนาตัวเอง ถ้าไม่หว่านก่อนทำไมจึงจะได้ข้าวกิน ถ้าเราจะให้เขาอนุเคราะห์เรา เราก็ต้องอนุเคราะห์เขาอย่างน้อยก็ด้วยการแสดงวาจาไพเราะเป็นเครื่องผูกไมตรีกัน ที่เรียกว่าปิยวาจา ถ้าเราพูดชู้ตวาดเขา ๆ ชู้ตวาดเอาเราบ้าง เราก็โกรธไม่ใช่หรือ เพราะฉะนั้นการที่เราทำดีต่อผู้อื่น ก็เพื่อจะให้เขาทำดีต่อเราบ้างเท่านั้น ถ้าเราอยากให้เขาชมเรา เราก็ต้องรู้จักชมเขาบ้างเหมือนกัน รวบรวมความว่าในโลกนี้สิ่งทั้งปวงย่อมต้องอาศัยกันและกัน เราจะหมายกินเปล่าหรือเอาแต่ได้ข้างเดียวไม่ได้ เราต้องทำคุณประโยชน์ให้เขา เขาจะได้ทำประโยชน์ให้แก่เราบ้าง ข้อนี้เป็นสำคัญนัก ทุก ๆ ศาสนาก็สั่งสอนเช่นนี้เหมือนกันหมด เพราะฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายซึ่งได้ฟังแล้วจงจำไปสั่งสอนบุตรหลานต่อ ๆ ไป ไม่ควรจะไปเก็บไว้นิ่ง ๆ ถ้าใครเป็นครูก็ควรจะไปแนะนำให้ศิษย์ฟัง

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขออวยชัยให้พรแก่ท่านทั้งหลาย ขอให้ท่านมีความสุขสำราญ และให้ได้รับผลตามความปรารถนาทุกประการเถิด

จบพระบรมราชาโวาท

เมื่อเราได้รับพระบรมราโชวาทแล้วดังนี้ ควรที่เราจะระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งร่วมเกล้าเราทั้งหลาย ตามคำมั่นสการคุณานุคุณ และระลึกคำสรรเสริญพระบารมีต่อไป

โลกานุपालโก ราชา สัพพภูตานุกมปโก

อนึ่งข้าขอถวายบังคม	พระบาทบรม
นรินทรราชเรื่องนาม	
เป็นปิ่นพื้นภพภูมิสยาม	ทุกเทศเขตรคาม
นิคมลิมามณฑล	
พระเดชแผ่ทั่วภูวดล	พระคุณอนันต์
อเนกและเหลือคณนา	
เลี้ยงโลกบำรุงประชา	เพียงดังดวงภา
ณูมาศจรัสธาษตรี	
พระญาณส่องทั่วธรณี	ใคร่ครอบการดี
และร้ายก็ทราบโดยญาณ	
โดยราชดำริพิจารณา	จึงทรงกอบการ
นิเคราะห์ประเคราะห์ตามควร	
คนร้ายลงราชทัณฑ์ทวน	ทบเท่าจวบจวน
มละที่ร้ายกลายเป็นดี	
ผู้ประพฤติดีมีมาจारी	ย่อมโปรดปรานี
นุกูลและภูถบำนานู	
ทั่วอาณาจักรไพศาล	เกษมสำราญ
สำเร็จด้วยพระบารมี	

ขาดเชื้องูเห่านท้าวอาษตรี	การใดจักมี
ประโยชน์แด่ราชฎีประชา	
ทรงตรีโดยพระกรุณา	เพื่อเกิดโศกา
สมบัติสมบูรณ์พุดผล	
บำรุงพิภพมณฑล	เสพสุขสากล
เกษตรบุเรศรมย์สถาน	
อุปลัมภีชีพรหมณาจารย์	ให้อ้อมด้วยทาน
และการนุเคราะห์หน้า ๆ	
เลี้ยงโลกเลี้ยงพุทธศาสนา	ภูลเพิ่มพระบา
ราเมศพิเศษสบรรพ์	
พระองค์ดำรงยุติธรรม	ประชาสามัญ
มโนบันเทิงเรืองรมย์	
ข้าบาททอภิวาทบังคม	พระคุณอุดม
พระเดชประดุจสุริยัน	
แผดแผ่ทุกทิศไกววัล	พระฤทธิอนันต์
ริပ္สยอนหย่อนแรง	
พระเกียรติเกริกทั่วทุกแขวง	เด่นดวงลำแดง
ประดุจรวีจันทรา	
พระยศยืนทั่วกาลปา	สูญสิ้นดินอา
กาศและราชคิงขร	
พระยศอย่าสูญสถาวร	กำจายขจร
พระยศภียโยยืนยาว	

ตสฺส कुणे अनन्तव तसฺस कुणे नमामिह

คำสรรเสริญพระบารมี

ข้าวยะพุทธเจ้า	เอามะโนแลคิระกราน
นบพระภูมิบาล	บุญญะติเรก
เอกบรมจักริน	พระสยามินทร์
พระยศะยิ่งยง	เย็นคิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ๓ รักษา	ปวงประชาเป็นสุขะสถานต์
ขอบันดาล ๓ ประสงค์ใด	จงสถะดีตั้ง
หวังวรหฤทัย	ตุจะถวายชัย ชโย

เพื่อรักษารูปแบบของหนังสือ ซึ่งพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗
ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ชม
จึงจำลองตามต้นฉบับเดิมโดยมิได้แก้ไข

บันทึกเรื่องวัดบรมวงศ์

ของ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ สมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าพเจ้ากับภริยาได้มีโอกาสไปที่วัดบรมวงศ์เป็นครั้งแรก ความตั้งใจที่จะไปดูวัดซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างไว้นั้นมีมานานแล้ว แต่สมัยนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวกนัก ถนนก็ยังไม่ถึงจังหวัดต้องไปด้วยเรือหรือรถไฟ

บังเอิญที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาฯ มีอาจารย์ผู้หนึ่งเป็นชาวพระนครศรีอยุธยา ยินดีจะช่วยเหลือเรื่องที่พัก และจัดยานพาหนะให้ พอดีกับวันหยุดเข้าพรรษาสองวัน ตรงกับวันศุกร์ และวันเสาร์ที่ ๑๙ และ ๒๐ กรกฎาคม ต่อกับวันอาทิตย์ที่ ๒๑ ข้าพเจ้าและภริยาจึงได้ขึ้นรถไฟไปในวันศุกร์นั้น และค้างที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสองคืน

อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาฯ ผู้นั้น คือ น.ส. บุญเลื่อน หงสประภาส เพิ่งเข้ารับราชการได้ปีเศษ ได้จัดให้เราพักที่บ้านของคุณอา ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำ ได้รับความสะดวกสบายทุกอย่าง รวมทั้งลงเรือตักกรวยในเวลากลางคืนขณะที่เดือนหงายอย่างสนุกสนาน นอกจากนั้นก็ได้เที่ยวดูเมือง มิงานประกวดเทียนเข้าพรรษาที่วังจันทร์ มีหุ่นและजूด้วย นอกจากบุญเลื่อนยังมีอาจารย์โรงเรียนเตรียมฯ ติดตามไปด้วยอีก คือ มาลี อติแพทย์ และยูลี ยูวนะศิริ ไพเราะ ชวานนท์ ตามไปในวันรุ่งขึ้น

วันเสาร์ที่ ๒๐ กรกฎาคม เป็นวันที่ลงเรือไปวัดบรมวงศ์ มีความรู้สึกตื่นเต้น และชวนให้คิด คิลปะซึ่งปรากฏอยู่โดยทั่วไปในพระอารามนี้เป็นที่นิยมชมชื่นยิ่งนัก ได้นมัสการพระประธานและพระพุทธรูปฉลองพระองค์เจ้าฟ้าคุณทูล แต่มีความเศร้าเจือปนอยู่ด้วยเพราะพระอารามทรุดโทรมมาก ทั้งพระอุโบสถ พระวิหาร และพระเจดีย์ที่จริงอายุของพระอารามขณะนั้นก็เพียงประมาณ ๗๐ ปีเท่านั้น คงจะไม่ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์กันเลย พระเจดีย์นั้นดำดำ และมีต้นไม้ขึ้นอยู่ตามรอยที่แตกร้าว ทำนองเดียวกับวัดร้าง รู้สึกว่าการบูรณปฏิสังขรณ์ให้กลับเป็นอย่างเดิมนั้น ควรกระทำอย่างยิ่ง แต่ใครจะเป็นผู้ทำ ข้อนี้คิดไม่ตก เพราะต้องการเงินจำนวนมากเกินกำลังของข้าพเจ้า ได้ถวายเงิน ๓๐๐ บาท แก่พระใบฎีกาปวน เจ้าอาวาส สุดแต่ท่านจะนำไปบูรณะอย่างไร

ข้ากลับจากพระนครศรีอยุธยา บุญเดือนไม่ได้กลับด้วย เราลงเรือไปขึ้นรถไฟที่บางปะอิน โคนฝนเปียกขณะที่จะไปขึ้นรถไฟ จนข้าพเจ้าเจ็บเป็นไข้ไป ๖ วัน

ต่อมาอีก ๖ เดือน ถึงต้น พ.ศ. ๒๔๘๔ ข้าพเจ้าและภริยาได้ไปที่วัดอีกครั้งหนึ่ง ไปโดยรถไฟวันเดียวกลับเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๕ มกราคม บุญเดือนช่วยจัดเรื่องเรือและอาหารกลางวัน อาจารย์สงวน เล็กสกุล อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ช่วยจัดเรื่องพระธรรมเทศนาสอนประชาชน ซึ่งข้าพเจ้าจะนำไปถวายวัด ๑ ชุด ไปคราวนี้ข้าพเจ้าได้ชวนมารดาของข้าพเจ้าและพี่น้องอีกหลายคนไปด้วย คือ ม.ล. ป็อง และ ม.ล.ปอง ซึ่งเป็นพี่ และ ม.ล. ปานตา กองกาญจน และ อรอรล ซึ่งเป็นน้อง

เมื่อไปถึงแล้วก็ตื่นเต้นอีก เพราะท่านเจ้าอาวาสท่านได้ใช้เงิน ๓๐๐ บาท ที่ข้าพเจ้าถวายไว้บูรณะพระเจดีย์เสร็จสวยงามมาก แสดงว่าค่าของเงินสูง เพียงแต่ ๓๐๐ บาทก็ทำได้ เราเลี้ยงเพลที่โนโบสถ์ ฟังพระธรรมเทศนา “ธรรมทานกถา” กัณฑ์หนึ่ง สดับปกรณ์ที่พระเจดีย์ แล้วก็กลับรับประทานอาหารกลางวันในเรือ และแวะที่เพนียดด้วย วันนี้หน้าหนาวก็จริงแต่อากาศร้อนจัด

การบูรณะอย่างจริงจังยังไม่ได้เริ่มขึ้น ยังแลไม่เห็นหนทาง ครั้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ลุกกลามมาถึงประเทศไทยความหวังก็ดูจะไม่มีเสียเลย ครั้นข้าพเจ้าได้มาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) จึงได้ขอพระราชทานผ้ากฐินไปทอดใน พ.ศ. ๒๔๘๖ ออกเดินทางไปโดยเรือศึกษา ๓ เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน และถวายผ้าพระกฐินในวันรุ่งขึ้น คราวนี้ คุณอาท้าววรรณานันท์ (ม.ร.ว.แป่ม มาลากุล) เดินทางไปด้วย ได้ถวายเงินบำรุงวัดด้วยแต่ไม่มากนัก ต่อจากนั้นมาจนเสร็จสงครามก็ไม่ได้ไปที่วัดอีก เพราะสงครามมีความรุนแรงยิ่งขึ้น

ถึง พ.ศ. ๒๔๘๙ พระใบฎีกาป่วนได้ลาสิกขาไป พระสมุห์สินญาณวโร ย้ายมาเป็นผู้รักษาการ ในตำแหน่งเจ้าอาวาสแทน แล้วภายหลังได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

สงครามได้ผ่านพ้นไปแล้ว ข้าพเจ้าได้กลับมาคิดถึงวัดบรมวงศ์อีก ประกอบกับการที่ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งเป็นปลัดกระทรวงจึงได้เจรจากับกรมการศาสนา ขอเงินงบประมาณมาได้เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๙๑ เงิน ๓๐,๐๐๐ บาท จะได้เริ่มบูรณะกันอย่างจริงจัง พระประชากรบริรักษ์เป็นอธิบดีกรมการศาสนา

ถึงเดือนสิงหาคม ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ นั้น ข้าพเจ้าใช้เรือศึกษา ๓ ไปตรวจราชการตามลำน้ำ ๕ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๔ ถึง ๑๗ ตรวจตั้งแต่นนทบุรี และปทุมธานีไป วันแรกไปได้เพียงบางปะอิน

เมื่อออกจากกรุงเทพฯ มีคนในเรือเพียง ๑๖ คน รวมทั้งสิงห์โต ปูกหูด และกฤษณา คชเสนี แต่เมื่อถึงบางปะอิน มีคณะโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษามาร่วมเดินทางอีกประมาณ ๕๐ คน ประกอบด้วย อาจารย์สนั่น สุมิตร ประไพ สุมิตร อัมพร มีศุข คุณบุญเยี่ยม มีศุข มาลี บุญเลื่อน ประจวบจิตร วัฒนเสวี คิริ ศิริจรรยา ม.ร.ว. รจนาภรณ์ สุขสวัสดิ์ สุรัต สุเจริญ ฯลฯ และนักเรียนฝึกหัดครูเตรียมอุดม ๒๓ คน พอจะนับว่าเต็มลำเรือ

คนไปมาก ๆ เช่นนั้นสนุกมาก แต่ก็ลำบากอยู่ เราจอดเรือพักที่ท่าหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด ส่งนักเรียนหญิงและอาจารย์ไปพักที่โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ ส่วนนักเรียนชายนั้นให้ไปอยู่ที่โรงเรียนอยุธยาธรรม์

วันที่ ๑๖ เป็นวันที่ไปวัดบรมวงศ์ เคาระห์ไม่สู้จะดี ภริยาของข้าพเจ้าเป็นไข้จึงไปไม่ได้ ต้องให้พักอยู่ในเรือใหญ่ อาจารย์สิงห์โตไปตามหมอบ มาลีและบุญเลื่อนอยู่คอยดูแลช่วยเหลือ แต่ข้าพเจ้าตกลงว่าจะไปวัดบรมวงศ์ก็ต้องไป ใช้เรือเล็ก มีอาจารย์สนั่นและประไพ คุณบุญเยี่ยม และอัมพร กฤษณา และนายไสว หอรัตนไชย ข้าหลวงภาคศึกษาธิการไปด้วย ผู้ที่ไปด้วยอีกคนหนึ่งคือ นายเพี้ยน สมบัติเปี่ยม สถาปนิก จึงได้ให้ช่วยคิดเรื่องบูรณะพระอุโบสถ ซึ่งชำรุดทรุดโทรมยิ่งกว่าเดิมหลังคารั่วมากเครื่องบนบางส่วนหลุดลงมา พระอุโบสถเป็นที่ที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรม จึงจำเป็นต้องบูรณปฏิสังขรณ์ก่อนที่อื่น ส่วนพระเจดีย์ซึ่งบูรณะหนหนึ่งแล้ว ก็มีต้นไม้ขึ้นใหม่อีก เพราะบูรณะครั้งแรกไม่เรียบบร้อยต้นไม้บางต้นมีรากใหญ่ชอนเข้าไปภายในองค์พระเจดีย์ จึงได้ถวายเงินแก่ท่านเจ้าอาวาสอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อให้จัดการบูรณะให้เรียบบร้อยซากกลับเดินไปถึงเพนียด ส่งเรืออ้อมไปรับ

ไปตรวจราชการทางเรือครั้งนี้ เลยไปป่าโมก อ่างทอง เข้าเขตสิงห์บุรี เข้าคลองกระทุ่มโพรง ออกแควน้อย ล่องไปโพธิ์ทอง วิเศษชัยชาญ ผักไห่ เสนา

ใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้งบประมาณอีก ๒๐,๐๐๐ บาท และใน พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้อีก ๑๐,๐๐๐ บาท รวม ๓ ปี ๖๐,๐๐๐ บาท ทางวัดจึงได้บูรณปฏิสังขรณ์กันอย่างจริงจัง เเชิญให้ข้าพเจ้าไปทำพิธีหล่อเสาคอนกรีตหน้าพระอุโบสถ

วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ตรงกับวันศุกร์ หยุดราชการจกักับวันเสาร์และอาทิตย์ ข้าพเจ้าจึงออกเดินทางโดยเรือศึกษา ๓

อีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๒๔ นั้นแต่คราวนี้คนน้อย เจ้าคุณไชยยศสมบัติไปด้วย
ค้ำในเรือที่ทำหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัดสองคืน

ที่วัดบรมวงศ์มีงานสองวัน บ่ายวันที่ ๒๕ มีเจริญพระพุทธมนต์
เช้าวันที่ ๒๖ มีพิธีถือน้ำพระอุโบสถด้านหน้า ๖ ต้น ข้าพเจ้าไป
ทั้งสองวัน และได้รับเชิญเป็นผู้ประกอบพิธีเทคอนกรีตเสา เวลา ๗.๓๐ น.
เสร็จแล้วเลี้ยงพระ เราเอาของไปสทบถวายด้วย มีพระสงฆ์วัดอื่นมาใน
พิธีด้วย ๗ รูป ข้าพเจ้านิมนต์พระสงฆ์ทั้งวัดสดับปกรณ์ที่พระเจดีย์
ซึ่งบูรณะครั้งที่ ๒ เสร็จเรียบร้อยแล้ว วันนี้มีการบอกบุญเรียโรสทบทุน
บูรณะวัดด้วย ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด คณะครูที่มาจากจังหวัดและ
ประชาชนร่วมมือเป็นอย่างดี

ระยะเวลา ๑๐ ปีต่อมาเป็นระยะที่มีอุปสรรคนานาประการ
การบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถล่าช้า และหยุดชะงักเป็นตอน ๆ เงินนั้น
มีไม่พอ ภริยาของข้าพเจ้าจึงได้ติดต่อขอให้สำนักงานสลากกินแบ่ง
ขอพระราชทานฝากเงินไปทอด ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้เงินไปอีก ๕๐,๐๐๐ บาท
ถึงกระนั้นอุปสรรคก็ยังไม่หมดไป และดูคล้ายว่าจะมีมากขึ้นเป็นทวีคูณ
ข้าพเจ้าได้หาหรือกรรมการศาสนาหลายครั้ง และกรรมการศาสนาได้หาหรือ
คณะสงฆ์ แต่ดูเหมือนใครก็ไม่สามารถช่วยเหลือแก้ไขได้ ในที่สุดท่านเจ้า
อาวาสก็ได้ย้ายไปที่อื่น ความเสื่อมโทรมได้เข้าครอบงำจนวัฒนธรรม
จังหวัดแจ่มแจ้งมายังกรรมการศาสนาว่า “เสื่อมเกือบจะถึงที่สุดแล้ว” เมื่อ
วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ผู้ร้ายใจชั่วได้ตัดเศียรพระประธาน
ในพระอุโบสถไป

ระหว่างที่ท่านเจ้าอาวาสไม่อยู่เป็นครั้งคราว ตลอดจนไม่มี
เจ้าอาวาส พระพจนโกศล เจ้าอาวาสวัดมณฑป ได้เข้ามาช่วยเหลือ
ปกครองดูแล เพราะท่านเป็นเจ้าของคณะอำเภอยู่ด้วย สภาวัฒนธรรม
แห่งชาติได้นำฝากเงินพระราชทานมาทอดใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ก็จะไม่มีการ
พระประธาน

เป็นเรื่องที่น่าประหลาดอย่างยิ่ง ที่เหตุการณ์นั้นเมื่อจะร้ายก็ร้าย พร้อม ๆ กันจนหาทางแก้มิได้ แต่เมื่อกลับดีก็ดีพร้อม ๆ กัน ท่านเจ้าคุณพระพจนโกศลได้รับแต่งตั้งให้รักษาการเจ้าอาวาส วัดบรมวงศ์อิกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการกลับเฟื่องฟู ในระยะนี้กรรมการศาสนาก็เปลี่ยนตัวอธิบดีและกลับมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการตามเดิม เมื่อยุบกระทรวงวัฒนธรรมเป็นเหตุให้เริ่มได้งบประมาณบูรณะวัดบรมวงศ์อิกใน พ.ศ. ๒๕๐๒ นี้ได้ ๙๐,๐๐๐ บาท และทำให้วัดสามารถชำระหนี้สินซึ่งค้างอยู่ให้หมดไป ตัวข้าพเจ้าเองนั้นจำใจต้องเห็นห่างจากวัดบรมวงศ์มาเป็นเวลาถึง ๑๐ ปี บัดนี้จะกลับไปได้อีกแล้ว เริ่มด้วยขอพระราชทาน ผ่ากลืนไปทอดในนามของคุรุสภา

ท่านเจ้าคุณพระพจนโกศลนั้น ที่แรกท่านก็ยังจำพรรษาอยู่ที่วัดมณฑป ครั้นท่านได้ช่วยบูรณะวัดบรมวงศ์ระยะหนึ่งแล้ว ท่านก็ย้ายมาจำพรรษาอยู่วัดบรมวงศ์ และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้แต่แห่งเดียว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ทำให้เกิดความอับอายเห็นลู่ทางว่าวัดนี้จะเจริญรุ่งเรือง เป็นเรื่องที่อยู่ใต้อุ้งมือในสกุลมาลากุล ปีติยินดีเป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้ไปนมัสการท่าน เมื่อคุรุสภาทอดกลืนพระราชทานใน พ.ศ. ๒๕๐๒

ขณะนั้นกรมศิลปากรได้หล่อเศียรพระประธานอย่างสวยงามนำมาเปลี่ยนเศียรปูนปั้นชั่วคราวนั้นแล้ว ท่านเจ้าคุณพระพจนโกศลจึงกำหนดให้มีพิธีพุทธาภิเษกเพื่อฉลองในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ก่อนกำหนดทอดกลืนพระราชทานวันหนึ่ง

ข้าพเจ้าและภริยาและคณะคุรุสภาเกือบเต็มลำเรือศึกษา ๓ เดินทางไปช่วยงานนั้น มีคุณภักย์ และทองก้อน จันทวิล สนั่น มาลี และนายวิเชียร วชิรพาหุ ด้วย นายวิเชียร วชิรพาหุ ออกแรงความคิดรวบรวมเรื่องประวัติวัดบรมวงศ์พิมพ์ขึ้นในคราวนี้เป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าเอาเรือยนต์เล็กของข้าพเจ้าพ่วงเรือศึกษา ๓ ไปด้วย

พอถึงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็ตรงไปที่วัด ท่านเจ้าอาวาส พระพจนโกศล รอด้อนรับอยู่และพาไปที่พระอุโบสถ เริ่มงานพุทธาภิเษก รุ่งขึ้นก่อนงานกฐินพระราชทาน มีพิธีเปิดป้ายนามวัดด้วยและ หลังกฐิน มีสดับปกรณ์พระเณรทั้งวัด พระ ๘ เณร ๕ และแจกเสื้อผ้า แก่ลูกศิษย์วัดด้วย ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ มีมาก คุณสุภา จึงมีเงินสดเหลือถวาย สำหรับบูรณะวัดเพียง ๑,๒๐๐ บาท กับ ๒๐ สตางค์เท่านั้น

ตอนบ่ายวันที่ ๗ พฤศจิกายน นั้น ได้ไปดูโรงเรียนเพนียดชำรุดทรุดโทรมอยู่ จึงดำริจะหาเงินมาซ่อม เมื่อกลับพระนครได้ฝากเรี่ยนต เล็กไว้ที่จังหวัด

ต่อมาอีกสองสัปดาห์ ข้าพเจ้าไปพระนครศรีอยุธยาโดยรถไฟพยานายพูนจิตร์ มีกัณวาล สถาปนิก กรมสามัญไปด้วย เพื่อดูโรงเรียนที่จะซ่อม และเลยไปที่วัดบรมวงศ์ด้วย ท่านเจ้าคุณท่านเอาใจใส่และควบคุม การบูรณะอย่างยิ่ง ท่านได้รวบรวมวัสดุก่อสร้างเก่า ๆ ซึ่งเป็นของเดิม และซุกซ่อนอยู่เอากลับมาใช้ ที่ถูกผู้ร้ายลักขโมยไป ท่านไปตามเอากลับมาได้ก็มี ไปคราวนี้ไม่มีพิธีอะไร จึงได้สนทนากับท่าน ข้าพเจ้า กลับกรุงเทพฯ โดยขัปเรี่ยนต เล็กของข้าพเจ้ามาเอง หยุดที่บางปะอิน และปทุมธานี ใช้เวลาเล่นแท้ๆ เพียง ๓ ชั่วโมง กับ ๔๐ นาที

ถึง พ.ศ. ๒๕๐๓ มีประชุมอบรมเจ้าหน้าที่เรื่องวิทยุโรงเรียน ที่โรงเรียนฝึกหัดครูสตรีพระนครศรีอยุธยา ภริยาของข้าพเจ้าไปด้วย เมื่อเสร็จแล้วได้ลงเรือไปวัดบรมวงศ์ มีชาวต่างประเทศไปด้วย คือนาย Van Duyn นาย Anthony และคณะ USOM จากประเทศลาว สมัยนี้ มาที่วัดทีไรก็เห็นความเคลื่อนไหวทางด้านก่อสร้างบูรณะพระอาราม เป็นที่พอใจ ศาลารอบพระอุโบสถทั้งหกหลังนั้นได้พังทลายหมดแล้ว ท่านเจ้าคุณท่านได้เริ่มบูรณะขึ้นทีละหลัง

กฐินปีนี้ สมาคมโรงเรียนราษฎร์ได้รับพระราชทาน กำหนด วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ เวลาบ่าย

ข้าพเจ้าพร้อมด้วยภริยาไปโดยเรือศึกษา ๓ ตั้งแต่วันที่ ๑๕ มีสนั่นและครอบครัว บุญเลื่อน หมอโกเมศ มาลี ประยูทอ สวัสดิสิงห์ ฯลฯ ไปด้วย มีฉลององค์กฐินที่ห้องสมุดประชาชนตอนค่ำ รุ่งขึ้นไปที่วัด ตั้งแต่ก่อน ๑๐ น. ท่านเจ้าคุณท่านได้บวระศาลาที่ท่าน้ำและเขียนป้าย ตัวโตว่า “ศาลาอุษฎี มาลากุล” เรื่องนี้เราได้ทราบล่วงหน้าเลย พอเห็น เข้าก็ตกใจ ท่านให้ข้าพเจ้าทำพิธีเปิดป้าย พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ทางเดินจากศาลาไปวัดเฉอะแฉะมาก

กฐินวันนี้สมาคมโรงเรียนราษฎรถวายเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท ครูโรงเรียนราษฎรมากันมากคึกคักดี นายเพทาย อมาตยกุล เป็นผู้ถวาย ผ้าพระกฐิน

ข้าพเจ้าช่วยงานกฐินตอนบ่ายแล้วก็ลงเรือกลับมาจังหวัดแล้วขึ้น รถยนต์กลับ วันนี้ได้มอบให้ศึกษาธิการจังหวัดกะประมาณว่าทำถนน เทคอนกรีตจากท่าน้ำถึงประตูพระอารามและซุ้มกุฎี ๒ ชั้น รื้อลงมาทำ เป็นขั้นเดียวจะเสียเงินเท่าใด

โดยเฉพาะเรื่องถนนคอนกรีตรู้สึกว่าจะจำเป็นมาก เพราะของเดิม เป็นดิน น้ำมักจะท่วมทำให้เฉอะแฉะและลื่นมาก เมื่อน้ำท่วมถึง ทางวัด ก็ต้องปูไม้เป็นสะพานยาว และยาวมาก ดูเหมือนจะ ๒๒๐ เมตร ถ้าทำ เสียให้ดีก็จะเป็นทางให้ประชาชนไปทำบุญได้สะดวกยิ่งขึ้น ทางจังหวัดให้ โรงเรียนการช่างประมาณการมาเป็นเงินหมื่นบาทเศษ ข้าพเจ้าคิดว่า จะ ต้องหาเงินมาทำให้ได้ แต่ไม่ได้ทำเพราะเวลาไม่ช้ท่านเจ้าคุณพจนโกศล ก็ทำของท่านเองเสร็จเรียบร้อย

งานบวระอีกอย่างหนึ่งที่ทางวัดจะเริ่มทำใน พ.ศ. ๒๕๐๔ คือ ซุ้มซุ้มประตูหน้าพระอาราม ซุ้มประตูนี้เดิมประดับด้วยหินอ่อน เป็น ศิลปวัตถุที่งดงามมากแต่ชำรุดมาก ทางวัดได้ขอร้องมาว่าต้องการ ผู้ชำนาญการมาช่วยเหลือ ข้าพเจ้าจึงติดต่อกับกรมศิลปากร และได้ นายประเวศ ลิ้มปริงซี่ สถาปนิกผู้มีความชำนาญด้านสถาปัตยกรรมไทย

มาช่วยเหลือแนะนำ ท่านเจ้าคุณพจนโกศล หาดหินอ่อนที่ตกเรียรดจมนดิน
อยู่ข้างมาผสมผเสจัดการบูรณะจนเสร็จบริบูรณ์

กรณีนี ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้ กรมวิสามัญศึกษาได้รับพระราชทาน
รู้สึกว่าการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่ขณะเตรียมงาน ภริยาของข้าพเจ้าเป็นต้นคิดพิมพ์โคลง
เฉลิมพระเกียรติพุทธกระหม่อมทวด (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามงกุฎ) ไปถวายวัด
เพื่อใครมาทำบุญบูรณะวัด ท่านเจ้าคุณจะได้แจกเป็นของตอบแทน
ข้าพเจ้าซื้อถ้ำน้ำ ๔๐๐ แกลลอนส่งไปถวายล่วงหน้า ๔ วัน การขนส่ง
ลำบากอยู่บ้าง ใส่รถยนต์บรรทุกไปส่ง ข้าพเจ้าชวนพี่น้องซึ่งไม่เคยไป
ไปด้วยในครั้งนี้อีกหลายคน ออกเรือศึกษา ๓ จากกรุงเทพฯ เข้าวันที่
๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ นอกจากข้าพเจ้าและภริยาก็มีพี่น้องหลาน
คุณอา ม.ร.ว. ไขขวัญ และคุณฉวีวัลย์ ชัยกุล ที่ไม่ใช่ญาติก็มี บุญเลื่อน
หมอบโกเมศ มาลี “พี่เสียบ” ของมาลี สนั่น ประไพ สดับพิณ วิไลรัตน์ ฯลฯ
พักที่บ้านรับรองอันมโหฬารของจังหวัด พอเรือถึงบางไทร ข้าพเจ้าและ
ภริยาและส่นถ่ายลงเรือเร็วไปจังหวัดเพื่อให้ทันดูฟุตบอล ซึ่งโรงเรียน
เตรียมอุดมศึกษาจัดแข่งขันกับโรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา
เพื่อเก็บเงินบูรณะวัดบรมวงศ์ เล่นวันนี้เสมอกัน ไม่มีฝ่ายใดได้ประตู
เก็บเงินถวายวัดได้ ๑,๒๐๐ บาทเศษ

ตอนกลางคืนมีฉลององค์กฐินที่โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์
น้ำท่วมโรงเรียน เขาทำสะพานไม้ให้เดินระหว่างอาคาร มีการแสดงเวที

รุ่งขึ้น ๔ พฤศจิกายน เป็นวันกฐิน ไปรอเรือใหญ่ เพราะ ม.ล.ปิ่นไทย
มาลากุล กับพี่น้องบอกว่าจะมา แต่รอนานไม่ได้จึงส่งคนไว้ ที่วัดน้ำท่วม
ทางวัดทำสะพานไม้จากศาลาริมน้ำ และมีเรือลำเดียวเข้าไปนมัสการพระ
และสดับปกรณ์ที่พระเจดีย์ตามเคย ม.ล. ปิ่นไทยมาพอดี มาโดยเรือ
ธนาคารอสมลิน และมีน้อง ๆ มาอีกคือ ม.ล. ปุ่มทอง ม.ล. ปธานี
ม.ล. ปม ม.ล. ปลื้มใจ ฯลฯ

กฐินกรรมสามัญคราวนี้ คุณหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ เป็นประธานถวายวัด ๒๐,๐๐๐ บาทเศษ ข้าพเจ้าเบิกเงิน ๔,๐๐๐ บาท ที่คุณอาท้าววรรณานันท์ ผাগไว้บูรณะตั้งแต่ก่อนถึงอนิจกรรม และ ข้าพเจ้าได้ฝากไว้ที่กรมการศาสนาถวายท่านเจ้าคุณ รวมกับเงินที่ พี่น้องเพื่อนฝูงให้อีกเป็น ๖,๕๐๐ บาท รวมทั้งสิ้น ในวันนี้ วัดได้เงินบูรณะ ๒๗,๐๐๐ บาท โดยประมาณ ถวายถึงน้ำ หนังสือเฉลิมพระเกียรติ และ พระรูปถ่ายของทูลกระหม่อมทวต (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา) แผ่นหนึ่ง นำไปให้โรงเรียนเพนียดอีกรูปหนึ่งด้วย เราไปรับประทานกลางวันกันที่ โรงเรียนนั้น พี่น้องหลายคนไปดูเพนียดด้วย

ทางด้านงบประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ไม่ได้ มาได้ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้ อีก ๕๐,๐๐๐ บาท

ถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้าพเจ้าพาข้าราชการไปสำรวจเรื่องการศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี พระนครศรีอยุธยาและอ่างทอง เพื่อเตรียมการ ขยายการศึกษาภาคบังคับ มีท่านอธิบดีกรมสามัญศึกษา มีอาจารย์อุบล หุวะนันทน์ อาจารย์และนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวันไปด้วย ไปเรือศึกษา ๓ และแวะไปถวายของเข้าพรรษาแก่เจ้าคุณพระพจนโกศล ที่วัดบรมวงศ์ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๐๕ เลี้ยงเพลและถวายเงิน บูรณะวัด ๒,๒๑๐ บาท ถ้าไม่ได้ไปในครั้งนี้ ปีนี้คงไม่ได้ไปเลย เพราะเมื่อ กฐินพระราชทานกรมอาชีวศึกษาตอนปลายปี ข้าพเจ้าไม่อยู่ไป ต่างประเทศ แต่ได้ฝากเงินไว้ช่วยงาน ๑,๐๐๐ บาท งบประมาณ ปี ๒๕๐๕ นี้ เว้นไปอีกปีหนึ่ง วัดบรมวงศ์ไม่ได้

ความลำบากเกี่ยวกับวัดบรมวงศ์อย่างหนึ่งคือการคมนาคมไปได้ แต่ทางน้ำ เมื่อปรารภกันขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ขอรองท่านผู้ว่าราชการ จังหวัด (พ.ต.อ.เนื่อง รายนาค) ให้ช่วยเหลือเรื่องการทำถนนให้ ขณะนั้นมีถนนไปถึงเพนียดแล้ว ถ้าทำแยกไปจะได้ประโยชน์มาก ท่านผู้ว่า ราชการจังหวัดก็จัดให้ ทำเป็นถนนดิน พูนดินไว้สูงให้พื่นน้ำท่วม พอได้ข่าว

ว่าทำเสร็จ ข้าพเจ้าก็เลยคิดจะไปดู โอกาสมีตอนเช้าพรรษา นำฟุ่ม
เข้าพรรษาไปด้วยโดยทางรถยนต์ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๐๖ และ
เลยเอาพระรูปหล่อของทูลกระหม่อมทวด ซึ่งได้มาจากคุณอาพระยาชาติ
เดชอุดมไปถวายวัดด้วย ไปคราวนี้ไปกับภริยาและนายประเวศ สถาปนิก
กรมศิลปากร สถาปนิกเลยจะช่วยออกแบบที่ประดิษฐานพระรูป
ทูลกระหม่อมทวดให้

สิ่งที่น่าตื่นตาตื่นใจคือการบูรณะพระวิหารซึ่งชำรุดทรุดโทรม
อย่างถึงขนาด ทั้งผนัง เครื่องบนหลังคาตลอดจนพื้นภายใน และประตู
หน้าต่าง ใคร ๆ ก็คิดว่าจะต้องรื้อลงทั้งหลังคา แต่ท่านเจ้าคุณท่านบูรณะ
ได้ด้วยความช่วยเหลือทางเทคนิคของนายประเวศ นายประเวศได้ช่วย
เรือยมาตั้งแต่ซ่อมซุ้มประตู ปี ๒๕๐๖ นี้ได้งบประมาณ ๗๐,๐๐๐ บาท
งานจึงเดินดี ค่อยทำค่อยไป ข้าพเจ้านำเงินที่คุณอา ม.ร.ว.ไขนวิ ๗๗
ฝากไว้ไปถวายด้วย ๑,๕๐๐ บาท

นอกจากที่วัดแล้วยังมีการปลูกสร้างอย่างอื่นในบริเวณใกล้เคียง
ภริยาของข้าพเจ้าได้ขอให้ศึกษาธิการจังหวัดช่วยสร้างบ้านเยาวชน
แบบไทยที่ข้างโรงเรียนเพนียด ได้ไปดูคราวนี้ นอกจากนั้นจังหวัดกำลัง
จะสร้างค่ายลูกเสือซึ่งได้ขอพระบรมราชานุญาตให้นามว่า “ค่ายบำราบ
ปรปักษ์”

สิ่งที่ได้ทำอีกอย่างหนึ่งในศกนี้ คือได้พิมพ์หนังสือเพื่อการ
บูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม ๒ เล่ม คุณอา ม.ร.ว. เทวธิดราช ป. มาลากุล
และภริยาของข้าพเจ้าได้ช่วยกันจัด คือ “คำกลอนถวายโอวาท”
ของสุนทรภู่ และบันทึกเรื่องบุษบกซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปศิหิงค์กับ
“สวัสดิรักษา” ของสุนทรภู่

การไปร่วมในงานทอดกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมวงศ์ โดยทาง
เรือนั้น เป็นกิจที่หลายคนคอยวันเวลาด้วยความตื่นเต้น เพราะได้บุญ
และได้รับความสนุกสนานเป็นผลพลอยได้ด้วย แต่กฐินพระราชทาน

พ.ศ. ๒๕๐๖ ไม่สนุกเท่าไรนัก ข้าพเจ้าไปโดยรถยนต์วันเดียวกลับ แต่ถนน
ที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดทำไว้ไปไม่ได้เพราะฝนตกหนัก ต้องเปลี่ยน
เป็นเรือที่จังหวัด ไปถึงวัดพบพี่น้องบางคนอยู่ที่นั่นแล้ว กลืนวันนี้วันที่ ๑๓
ตุลาคม ๒๕๐๖ กรมวิสามัญรับพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอด แต่ท่าน
อธิบดีสถนั้น สุมิตร ป่วย นายวงศ์ ธ.พุกประยูร รองอธิบดีจึงไปแทน ข้าพเจ้า
ได้สดับปกรณ์พระเณรทั้งที่วัดที่พระเจดีย์ตามเคย พระ ๑๕ เณร ๔
ไม่เคยมากเท่านี้เลย พระรูปทูลกระหม่อมทวดนั้นประดิษฐานในโบสถ์
ระหว่างประตูหน้า แต่ในระดับที่ต่ำกว่า ตรงข้ามกับพระประธาน เรียกร้อย
แล้ว ทราบว่า ท่านเจ้าคุณได้จัดให้มีงานฉลอง และหาเงินบูรณะวัดได้บ้าง
ด้วย ขากลับจากวัดเดินมาลงเรือสวนกับ พ.อ. ปิ่น มุกกันต์ อธิบดี
กรมการศาสนา ซึ่งนัดว่าจะมาด้วย แต่มาช้าไปเล็กน้อย พ.อ. ปิ่นเพ็งจะ
ได้มาเห็นวัดบรมวงศ์เป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าฝากฝังไว้ในเรื่องงบประมาณ
กลืนวันนี้ข้าพเจ้าถามกรมวิสามัญศึกษาว่าได้เงินถวายวัดเท่าใด ได้รับ
คำตอบว่า ๑๙,๔๔๐ บาท ข้าพเจ้าจึงออกเงินสมทบให้ครบ ๒๐,๐๐๐ บาท

ถึง พ.ศ. ๒๕๐๗ หม่อมหลวงป้อม พี่สาวของข้าพเจ้าทำบุญอายุ
๖ รอบ ถวายเงินบูรณะวัดบรมวงศ์ ๖,๐๐๐ บาท ส่งไว้ที่กรมการศาสนา
ปีนี้ได้งบประมาณ ๖๐,๐๐๐ บาท

กลืนปีนั้นธนาคารออมสินได้รับพระราชทาน ข้าพเจ้าใช้เรือศึกษา ๓
ไปล่วงหน้าก่อนหนึ่งวันตามเคย ไปกับภริยาพี่น้องและหลานๆ นอกจากนี้
ก็มี สนั่น ประไพ บุญเลื่อน หมอโกเมศ มาลี นายเสงี่ยม เต็มสุข ฯลฯ
เป็นคณะใหญ่ รุ่งขึ้นวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน จึงไปที่วัด ไปทำบุญเสียก่อน
ท่านเจ้าคุณพจนโกศลได้บูรณะพระวิหารได้ผลดีมาก ทุกคนก็ต่างนิยม
ชมชื่น ถึงตอนบ่ายคณะธนาคารออมสินจึงมาทอดกฐิน มี พล.อ.อ. บุญชู
จันทบุรุษ เป็นประธาน ม.ล. ปิ่นไทย มาด้วย ธนาคารออมสินถวายเงิน
บูรณะวัด ๑๗,๐๐๐ บาท ส่วนข้าพเจ้าและผู้ที่ได้ช่วยทำบุญต่างหากถวายพระ
๔๑๐ บาทถวายบูรณะวัด ๑,๕๕๐ บาท ยังมีอีก ๒ รายการ คือ

- (๑) ภริยาของข้าพเจ้าคิดว่าบารณะพุทธาวาสกันมากแล้ว ควรจะคิดถึงสังฆาวาสบ้าง กฎีที่มีอยู่ ทรวดโทรมโย้เย้มาก จึงเริ่มโครงการบารณะกฎี ภริยาของข้าพเจ้าบอกว่าจะออกเงินที่ได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงคนเดียว ในวันนี้อถวายงวดแรก ๑๒,๐๐๐ บาท
- (๒) คิดกันว่าวัดนี้อยู่ห่างไกลหมู่บ้าน และหมู่บ้านก็ไม่อุดมสมบูรณ์ การออกบิณฑบาตคงจะไม่สะดวกนัก จึงตกลงกันว่าจะตั้งมูลนิธิตัดอาหาร บอคนบุญเรียไรเงินได้ในวันนี้ ๕,๑๐๐ บาท มอบให้ นายวิเชียร วชิรพาหุ รวบรวมเป็นทุนไว้ก่อน ชั้นแรกนี้ยังไม่ตั้งเป็นมูลนิธิ เพราะเงินยังน้อยอยู่ ข้าพเจ้าค้างที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกคืนหนึ่ง

ไปอยุธยาครั้งนี้ได้เลยไปวัดสุวรรณดารารามด้วย เพื่อวางโครงการบารณะ

เรื่องซ่อมกฎีนั่นท่านเจ้าคุณได้เริ่มทันที โดยรื้อหลังที่หนึ่งทางด้านตะวันออกหลังทิ้งหลังแล้วสร้างใหม่ ตั้งเสาคอนกรีตและเทคอนกรีตระเบียงและทางเดินติดต่อ เงินยอมไม่พอ ภริยาของข้าพเจ้าจึงฝากข้าพเจ้าไปเป็นงวดสอง ๑๐,๐๐๐ บาท ตอนที่ข้าพเจ้าเดินทางไปโคราชเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๐๘ แวะพบศึกษาธิการจังหวัดที่พระนครศรีอยุธยา และฝากไว้ ต่อมา เมื่อ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๘ ข้าพเจ้าและภริยาไปประชุมที่วัดสุวรรณดาราราม ได้นำเงินไปถวายอีก ๑๐,๐๐๐ บาท รวม ๓ งวด ๓๒,๐๐๐ บาท เป็นอันว่าจะสร้างกฎีใหม่ได้เรียบร้อย คุณอา ม.ร.ว. ไขนวี ฝากอาสน์ไปถวายด้วย

เรื่องทุนภัตตาหารนั้น พี่น้องเพื่อนฝูงได้ช่วยกันสมทบทุนเรื่อยมา พอกลางปีก็ได้เงินครบ ๑๐,๐๐๐ บาท จึงได้ไปจดทะเบียนเป็นมูลนิธิเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๘ มีกรรมการเริ่มแรก ๕ คน คือ

ข้าพเจ้า ม.ล. ป້อง มาลากุล นายวิเชียร วชิรพาหุ (รองอธิบดีกรมการศาสนา) นายสาทร ผดุงถิ่น (ศึกษาธิการจังหวัด) และนายเลื่องเต็มสุข (หัวหน้ากองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ) ครั้นถึง

วันเกิดของข้าพเจ้า มีญาติเพื่อนฝูงและศิษย์ร่วมสมทบทุนอีกประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ นี้ได้งบประมาณบูรณะวัด ๖๕,๐๐๐ บาท งานกฐินพระราชทาน พ.ศ. ๒๕๐๘ คึกคักมาก สมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา รับพระราชทานผ้าไปทอดเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๘ นายพิชัย วาสนาส่ง เป็นนายกสมาคม

ข้าพเจ้าไปด้วยเรือศึกษา ๓ ตั้งแต่วันที่ ๖ พร้อมด้วยภริยาและพี่น้องเพื่อนฝูง มีคุณอา ม.ร.ว.ไขนวิ คุณอา ม.ร.ว. ศรีประภา พี่น้องรวมทั้ง ม.ล. ศิริปฐม ฯลฯ แต่ภริยาของข้าพเจ้าจะไม่ค้างจึงลงจากเรือที่บางปะอินแล้วรีบเดินทางโดยรถยนต์ไปวัดเสียก่อน ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินที่บางปะอิน ทราบภายหลังว่ากำลังประทับอยู่ในเรือพระที่นั่งอยู่ที่ท้ายเกาะ และทอดพระเนตรเห็นเราเมื่อกำลังขึ้นที่ท่าหน้าด้วย

เมื่อไปถึงวัดบรมวงศ์ ได้นมัสการท่านเจ้าคุณ ฎกฺฎิที่ซ่อมสร้างเสร็จเรียบร้อย แล้วมาที่จังหวัด วันนี้มีฉล่ององค์กฐิน และมีฟุตบอลแข่งขันระหว่างโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และโรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา ที่จังหวัดเหมือนปี ๒๕๐๔ เพื่อหาเงินมาบูรณะวัด อ้างว่าครึ่งโหนดเสมอ ๐-๐ จึงต้องเล่นใหม่ แต่คราวนี้ก็เสมอกันอีก ๒-๒ เราพักที่บ้านรับรองของจังหวัด คณะศิษย์เก่า ต.อ. เลี้ยงข้าพเจ้า

รุ่งขึ้นเป็นวันทอดกฐิน ข้าพเจ้าไปสดับปกรณ์ตามเคย แล้วก็อยู่ช่วยงานสมาคมนักเรียนเก่า ต.อ. ได้เงิน ๔ หมื่นกว่า หักค่าใช้จ่ายเล็กน้อย ถวายบูรณะวัด ๒ หมื่นกว่า และสมทบมูลนิธิภัตตาหาร ๑๐,๐๐๐ บาท ญาติและเพื่อนฝูงสมทบทุนมูลนิธิอีกประมาณ ๓,๐๐๐ บาท

นอกจากนั้นยังมีรายการพิเศษอีก ๒ รายการ คือมีแข่งเรือสนุกสนานกันมาก และข้าพเจ้าได้นำหน่อพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิโมลี เจ้าอาวาสวัดไทยที่พุทธคยาเพิ่งให้มา ไปปลูกที่วัดบรมวงศ์ด้วย มีพิธีพระสวดพระชัยมงคลกถา นักเรียนเตรียมอุดมศึกษา เข้าแถว มีแถววงลูกเสือบรรเลงเพลงมหาฤกษ์

ถึงงานเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. ๒๕๐๘ ท่านเจ้าคุณพจนโกศล
ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระราชาธิบดีนันทราจารย์

เรื่องมูลนิธิภัตตาหารนั้นถึงปลาย พ.ศ. ๒๕๐๘ คุณบุญพริ้ง
และคุณบุญธรรม ต. สุวรรณ ได้บริจาคสมทบ ๑๐,๐๐๐ บาท และมีผู้อื่น
สมทบอีกบ้าง ยอดเงินมูลนิธิจึงถึง ๕๐,๐๐๐ บาท มีเศษเล็กน้อย กรรมการ
มูลนิธิประชุมคำนวณเห็นว่ามีผลประโยชน์ถึงเดือนละ ๓๐๐ บาท ๔ สตางค์
จึงได้ลงมติเริ่มถวายเงินเป็นค่าภัตตาหารเดือนละ ๓๐๐ บาท ตั้งแต่
เดือนมกราคม ๒๕๐๙ เป็นต้นไป และเชิญนายสุพัฒน์ อนันตวงศ์ ซึ่ง
ย้ายมาเป็นศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกรรมการมูลนิธิ
เพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง ให้เป็นผู้นำเงินไปถวายทุกเดือน

วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ข้าพเจ้าพร้อมด้วยภริยาไปถวาย
เครื่องสักการะนมัสการท่านเจ้าคุณ ที่วัดบรมวงศ์ นำพระรูปหล่อของ
เสด็จปู่ (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์) ม.ล. ศิริปทุม ให้ข้าพเจ้า
ไปถวายวัดด้วย ครั้นนี้นายประเวศ สถาปนิกไปด้วย จึงได้ให้ออกแบบ
แก้ไขที่ประดิษฐานพระรูปทูลกระหม่อมทวดให้ประดิษฐานพระรูปเสด็จปู่
ไว้ตรงหน้าในระดับที่ต่ำลงมา ได้ไปดูการรื้อและสร้างกุฏิใหม่ทางด้านใต้
ซึ่งใช้เงินงบประมาณ ใกล้เคียงเสร็จแล้ว หลังจากนั้นได้ไปประชุมที่วัดสุวรรณ
ดาราราม

การบูรณะสังฆาวาสนี้ นับว่าดำเนินการไปได้รวดเร็วพอใช้ กุฏิ
ด้านตะวันออกเสร็จแล้ว บัดนี้ด้านใต้กำลังจะเสร็จ ส่วนด้านเหนือนั้น
ภริยาของข้าพเจ้า ได้ขอรื่องทางผู้ว่าราชการจังหวัดให้ช่วยหาเงิน
โดยมอบหนังสือ “นิราศยุโรป” มาให้จำหน่าย เพื่อสมทบการกุศล
ครั้งนี้ด้วย

บรรณานุกรม

กฐินพระราชทานวัดบรมวงศ์ศรีสุวรรณาราม บริษัท ทีบีเอส จำกัด (มหาชน) จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก พ.ศ. ๒๕๖๒ และเฉลิมพระเกียรติในโอกาส ๒๐๐ ปี วันประสูติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์. สมุทรปราการ : ทีบีเอสพี, ๒๕๖๒.

ประวัติวัดบรมวงศ์ศรีสุวรรณาราม. ไทยวัฒนาพานิช พิมพ์เป็นธรรมบรณการในงานพระกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมวงศ์ศรีสุวรรณาราม ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๑.

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา. **เดือนเพ็ญ.** พิมพ์แจกเนื่องในวันเกิดหม่อมหลวงปอง มาลากุล พ.ศ.๒๕๒๖. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๒๖.

เรื่อง เตือนเพื่อน

ของ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน พุทธศักราช ๒๕๖๕

ที่ปรึกษา

นางวรรณดี นาคสุขปาน

นายทรงเกียรติ เทพประเสน

ว่าที่ร้อยตรีมานพ เพ็ญรัมย์

นายเจริญ บุตะเขี้ยว

ผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารวิชาการ

รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหาร

กิจการนักเรียนและบุคลากร

รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารทั่วไป

รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล

นายอรรคราวุฒิ ประชานันท์

นายธันตวิธ ทับจันทร์

นายอภิชาติ อุยน์ภรณ์

นายปัญญาพล บุลาถม

นายดิสรณ์ จันทระเดช

นายคมชาญ สุนทรวงค์

นางสาวพิมพ์ิศา กุลประสูติ

พิมพ์ครั้งที่ ๒

ตุลาคม ๒๕๖๕

จำนวน

๓,๕๐๐ เล่ม ๑๑๒ หน้า

จัดทำโดย

งานวารสารโรงเรียน โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

เลขที่ ๒๒๗ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๕๔ ๐๒๕๗ ๘ ต่อ ๑๑๔

E-mail : journal@triamudom.ac.th

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๔๒๒ ๙๐๐๐, ๐ ๒๘๘๒ ๑๐๑๐

โทรสาร ๐ ๒๔๓๓ ๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔ ๑๓๘๕

E-mail : aprint@amarin.co.th

Homepage : <http://www.amarin.com>